

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELÂM BİLİM DALI

FEMİNİZMİN İDDİALARI BAĞLAMINDA İSLAM'IN
KADINA BAKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

SABRİYE DOĞAN

Danışman

Prof. Dr. HULUSİ ARSLAN

Haziran 2024

MALATYA

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hulusi Arslan'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Feminizm’in İddiaları Bağlamında İslam’ın Kadına Bakışı” isimli tez çalışmam, genel ahlak kurallarına uyarak hazırlanmıştır. Tez çalışması sırasında faydalandığım tüm kaynakların hem araştırmamda hem de kaynakçada görüldüğü gibi yöntemine uygun bir biçimde oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sabriye DOĞAN

09/08/2024

ÖZET

Kelâm ilmi günümüze kadar birçok dönemlerden geçmiştir. Temel konular her dönem tartışılırken bazı konular dönemin ihtiyaç ve şartlarına göre biçimlenmiştir. Özellikle Batı dünyasında yaşanan modernleşme ile Materyalizm, Pozitivizm, Freudizm gibi düşünce sistemleri ile karşılaşmıştır.

Kelam ilmi de bu gelişmelerden etkilenmiş ve klasik konuların yanında yeni dönem konularını da gündemine almıştır. Bu yeni konular arasında çalışmada dikkat çekilen İslâm'da kadının yeri ve Feminizm konusu da vardır.

Feminizm, genel itibariyle kadın yaşamı hakkında fikir üretme hatta düşünme faaliyetlerine verilen isimdir. Feminizm, her ne kadar Yeni İlm-i Kelam döneminin konusu olsa da kadın konusu her dönemde karşılaşılan bir mevzudur. Maalesef ki bu konu en geniş haliyle Batı dünyasında ele alınmış bundan dolayı da İslam inanç ve ahlak telakkisine uygun olmayan bazı görüşler İslam dünyasına da yansımıştır.

İslam dini, evrensel bir din olduğundan geçmiş ve günümüzde ortaya çıkan olaylar, fikirler vb. hakkında düşünceler içermektedir. Bundan dolayı çalışmada Feminizm teriminin tanımı yapıldıktan sonra, feminizmin tarihine, çeşitlerine yer verilmiştir. Ardından Feminizmin iddiaları bağlamında, İslam dünyasında kadın ve kadın hakları hakkındaki görüşler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, İslam, Kadın, Feminizm, İddia, Cevap, Özgürlük, Hak

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	9
1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	9
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
3. Araştırmanın Kaynakları.....	10
4. Araştırmanın Yöntemi	10
5. Araştırmanın Problematiği.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM	12
FEMİNİZMİN TANIMI, TARİHÇESİ VE TÜRLERİ.....	12
1. FEMİNİZMİN TANIMI.....	12
2. FEMİNİZMİN TARİHÇESİ.....	14
2.1.Birinci Merhale “Fransız Devrimi”	15
2.2. İkinci Merhale “1848 Devrimi”	16
2.3. Üçüncü Merhale “Uluslararası Feminizm”	16
2.4. Dördüncü Merhale “Yeni Kadın Hareketi”	18
2.5. Beşinci Merhale “Feminizmin Yaygınlaşması”	20
3.FEMİNİZMİN TÜRLERİ.....	21
3.1.Liberal/ Eşitlikçi Feminizm:	22
3.2.Kültürel Feminizm	23
3.3.Marksist Feminizm	24
3.4.Varoluşçu Feminizm.....	25
3.5.Radikal Feminizm.....	26
3.6.Postmodern Feminizm	27

3.7.Ekolojik Feminizm	27
3.8.Dindar Feminizm Çeşitleri.....	28
3.9.İslamcı Feminizm	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
FEMİNİZMİN TEMEL İDDİALARI VE İSLAM AÇISINDAN KRİTİĞİ.....	31
1. YARATILIŞ KAPSAMINDAKİ İDDİALAR	31
1.1. Kadının Erkeğin Kaburga Kemiğinden Yaratılması.....	31
1.2. Kadının İlk Günah ve Cennetten Kovulmasının Sebebi Olması	37
2. KADIN'IN DEĞERİ HAKKINDAKİ İDDİALAR	40
2.1. Kadının Akıl ve Dinde Noksan Olması	41
2.2. Kadının Meta Olarak Algılanması	48
2.3. Kadının Muhatap Olarak Görülmemesi.....	52
3. KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINDA İDDİALAR.....	55
3.1. Kadına Bireysel Özgürlüğün Tanınmaması.....	55
3.2. Sadece Kadını Kapsayan Ahlak Kurallarının Varlığı.....	58
3.3. Örtünmenin Kadının Özgürlüğünü Engellemesi	60
4. ERKEĞİN KADIN ÜZERİNDEKİ OTORİTESİNE YÖNELİK İDDİALAR.....	62
4.1. Erkeğin Kadın Üzerindeki Hâkimiyeti/ Kavvamlık Meselesi	62
4.2.Kadının Dövülmesi Meselesi.....	64
4.3. Erkeğin Birden Çok Kadınla Evliliği.....	66
5. KADININ HUKUKİ STATÜSÜ İLE İLGİLİ İDDİALAR	68
5.1. Aile Kurumunda Kadın.....	69
5.2. Boşanma Hakkında Kadın	71
5.3. Ceza Hukukunda Kadın	74
5.4. Miras Hakkında Kadın.....	75
6. KADININ SOSYAL STATÜSÜNE İLŞKİN İDDİALAR	77
6.1.Kadının Eve Hapsedilmesi.....	77

6.2. Kadının Eğitim ve Çalışma Hayatında Kısıtlanması	79
6.3. Kadının Cihada Katılımı Meselesi.....	82
6.4. Kadının İbadetlere Katılımı	83
7.KADININ AHLAKİ STATÜSÜ HAKKINDAKİ İDDİALAR.....	85
7.1. Kadının Fitne Olarak Görülmesi.....	86
7.2. Kadının Hilekâr Olarak Görülmesi	87
7.3. Kadının Şeytan ile İş Birliği Yapması	88
7.4. Kadının Uğursuz Olarak Görülmesi	89
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	92

ÖNSÖZ

Kadın ve kadın hakları konusunda İslam, sanılanın aksine birçok düzenlemede bulunmuş. Kadınlara, geldiği devirde verilmeyen hakları vermeye başlamıştır. İslam hakkıyla anlaşılıp yaşandığı takdirde kadın sorunu diye bir tabirin İslam açısından geçerli olması çok zordur.

Fakat bilhassa geçmişte yaşanan ataerkil kültürün getirdiği bazı anlayış ve uygulamalar gerekçe gösterilerek; bazı batılı yazarlar ve kadın hakları savunucuları olarak bilinen feministlerin ortaya koyduğu iddialar maalesef ki Batı medeniyeti dışında kalan Doğu medeniyeti özelinde İslam medeniyetinin bu konuda yetersiz olduğu fikrini ortaya sürmüşlerdir.

Feminizmin ortaya çıkma düşüncesi makul hatta gerekli bir düşünce olmasına rağmen ilerleyen zamanlarda ortaya atılan teorilerin bazıları ifrat noktasına ulaşmıştır. Feminizm fikir akımı batıda sistemleştiği için bu fikri savunanlar doğuya kendilerini bir kurtarıcı olarak lanse etmişlerdir. Geçmişte kendi topraklarında yaşanan çoğu olaylar gündeme alınmazken, dini düşüncelere yanlış yorumlar getirerek çoğu yerde İslâm'a karşı haksız ithamlarda bulunmuşlardır.

Böyle ithamlarla karşılaşma durumunda kalınmasında Müslüman dünyada yaşanan aksaklıklar da göz ardı edilmemelidir. Veda hutbesinde 'emanet' olarak nitelenen kadının, birilerinin özgürlük kisvesi, birilerinin ise ahlaklılık kisvesi adı altında yaptıkları tutumlar yüzünden günümüzde geldiği nokta çok vahimdir.

İslam coğrafyasında yaşayan bizler yaşamda karşılaştığımız kadın hakları mevzusuna elimizde doğru argümanlar olmasına rağmen çok geç müdahale ettik. Geç olan bu müdahalede dahi ne yazık ki tam anlamıyla doğru yapılamadı. İslam coğrafyasında da kadına karşı tutumun iç açıcı bir halde olmadığı aşikârdır. Maalesef dini tam olarak anlayamamış, araştırma yapmamış, kulaktan dolma doğru veya yanlış bilgilerle hareket eden bireylerin yaptıkları yanlışlar, batı dünyasının iddialarına ve olumsuz düşüncelerine sebebiyet vermektedir.

Feminizmin İslam'a karşı iddialarına kapı açan maalesef ki İslam dünyasında kabul görmüş gelenekler ve ataerkil zihniyetin ortaya attığı yorumlardır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber Efendimizin sünneti yani İslam, tam anlamıyla anlaşılıp yaşanılrsa iddialar ortaya atılamaz ve İslam topraklarında yaşayan kadınlar daha olumlu bir hayat yaşar.

Çalışmada Feminizm tarihine, çeşitlerine değinildikten sonra feminizmin iddialarına ve İslam topraklarında kadın karşıtı söylemlerin etkilerine değinilecek. İslam bünyesinde bulunan kadın hakları ile söylenen iddialara cevaplar verilmeye çalışılacak ve İslam topraklarında,

kadınlar üzerinde bulunan ve bazı kesimin de inandığı fakat yanlış olan tutumlara da cevaplar verilmeye gayret edilecektir.

Lisans ve yüksek lisans dönemlerinde bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yön veren saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Hulusi Arslan’a, ders dönemi boyunca bize kıymetli bilgilerini aktaran muhterem hocalarım Prof. Dr. Fikret Karaman ve Doç. Dr. Mustafa Bozkurt’a minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Gayret bizden muvaffakiyet Allah’tandır.

Sabriye DOĞAN

MALATYA 2024

GİRİŞ

İslâm Kelâmı, dönem şartları, kullanılan yöntemler ve tartışılan konulara bağlı olarak dönemlere ayrılmıştır. Bu çalışmada Yeni İlm-i Kelam dönemi konularından İslâm'da kadın ve feminizm konusu ele alınacaktır. İslam dini, kadına haklarını sonradan vermiş değildir. Fakat günümüz tartışmalarında kadın konusu üzerinden İslâm'a yanlış ithamlarda bulunmaktadır. Bu ithamlara, iddialara çalışmamızda cevaplar verilmeye çalışılacaktır.

Batı dünyası düşünürleri, feminizm düşünce sistemini ortaya atmış, kadın hakları için mücadele ettiklerini dile getirmişlerdir. Oysa İslam, ilk geldiği zamandan itibaren insanlara varlıklarından dolayı hep değer vermiş ve verilmeyen değerler için de mücadelede bulunmuştur. Özellikle kadının hor görüldüğü bir zamanda, kadının varlığını yeniden hissettirmiş ve kadını belli bir konuma ulaştırmıştır.

İslâm evrensel bir dindir. Dünya'nın neresinde olursa olsun veya hangi zaman diliminde bulunulursa bulunsun yaşanan ve tartışılan olaylar da her zaman yol gösterici niteliktedir. Kelâm ilmi de bu yol göstericilikte yöntem ve metot olarak önemli bir rol oynar. Müslümanlar olarak asli kaynaklarımız olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerin iyi bilindiği hayatımızı ve düşüncelerimizi onlara göre şekillendirdiğimiz zaman kadınla ilgili sorunlar da çözüme kavuşacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışmamızın konusu, günümüzde sadece Türkiye'de değil dünyada tartışılan konuların başında gelen kadın konusudur, kadınların eski tarihlerden beri yaşadığı sorunlar ve kadınlar üzerinde yanlış bilgilerden kaynaklı yapılan baskılar, başta kadınlar olmak üzere tüm insanların nezdinde bir mesele haline gelmiştir. Biz de çalışmamızda kadın konusunu, feminizm temelli iddialar kapsamında ele alıp İslam perspektifinden feminist iddialara cevaplar vermeye gayret edeceğiz. Aynı zamanda çalışmamızda, İslam dünyasında kadınların yaşadıkları sorunların nedenlerini ve İslam'da kadın haklarına ilişkin yaklaşımların neler olduğunu inceleyeceğiz.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın öncelikli amacı, Feminizm'in iddialarını ve İslam dünyasında doğurduğu sorunları inceleyip bunları İslam dini açısından çözümler sunmaktır. Böylece dünyaya yayılmış feminist iddialar ve İslam ülkelerinde bulunan yanlış söylemler yüzünden İslam'ın yanlış tanıtılmasına ve yanlış algılanmasına karşı konulmaya çalışılacaktır.

Başka bir amacımız ise, dünyanın birçok yerinde kadına karşı olumsuz tavrın maalesef ki değişik yollarla İslam ülkelerine kadar ulaşmış olması sonucu Müslüman olduğunu söyleyen erkeklerin, kadınlar üzerindeki tutumunun yanlış bilgilerle dolu olduğunu göstermek ve Müslüman erkek ve kadına toplum içinde Müslümanca bir birliktelik içinde yaşamın olacağını hatırlatmaktır.

3. Araştırmanın Kaynakları

Öncelikle bir düşüncenin iddialarını dile getirmek için o düşüncenin ne olduğunu, tarihini ve amaçlarını bilmeliyiz bundan ötürü kaynaklarımız içerisinde Feminist düşüncenin literatüründen kitaplar mevcuttur. Feminist düşünce iddialarına cevaplar vermek adına o iddialar çevresinde yazılmış kitaplardan kaynak olarak yararlanılmıştır. Çalışmamız bu tür kaynaklardan, feminizmin ne olduğu, tarihçesi bakımından yararlanmış olsa da bahsedilen kaynaklar, sadece feminizm akımının tarihinden ve çeşitlerinden bahsetmiştir. Biz ise bu çalışmamızda tarihçe ve çeşitlerine ek olarak iddialarına ve iddiaların cevaplarına da değindik. Aynı zamanda çalışmamızda İslam dünyasının genel olarak asli kaynaklar olarak nitelediği kaynaklara da yer verdik. Aynı zamanda İslam dünyasında yazılan kadın hakları ile ilgili kaynaklara da başvurduk. Genelde kaynak olarak kullandığımız yazınlar konunun sadece bir tarafından ele alırken biz feminizm ve İslam kültüründe harmanlanmış bir çalışma meydana getirdik.

4. Araştırmanın Yöntemi

Yöntem olarak, genellikle literatür taraması ve kütüphane incelemesi yapıldı. Konu ile ilgili hangi başlıklara değinileceğine karar verildi ve ardından değinilmesi düşünülen bölümler ile alakalı internet ağından yazınlar ile ilgili bilgiler toplandı. Literatür oluşturmak adına toplanılan yazınlar gerek internet üzerinden gerek kütüphane taramaları üzerinden elde edildikten sonra yazınlar okunup incelendi ve analizler oluşturuldu. Analizler sonucunda tez ortaya konuldu.

5. Araştırmanın Problematığı

Araştırmamızın konusu olan kadına bakış, hemen hemen her toplumda bir mesele halini almıştır. Problemlerden biri ise tam da burada saklıdır. İnsan olarak varlık gösteren iki cinsten biri neden her zaman bir problemin içindedir? Neden kadına insan olarak bakmamak ve onu erkekten insanlık yönünden ayırmak çoğu toplumda mevcuttur? Tartışılan konuların sonuçlarını düşünmek yerine kadın konulu yeni meseleler çıkarıp ataerkil bir bakışla yorumlamak problemin asıl noktasıdır. Asıl problem olan toplumun geleneklerinden ve bakış

açısından kurtulamaması hatta kurtulmak dahi istememesidir. Oysaki kadınlar artık hayatını ve inancını insanca yaşamak istemektedirler.

Başka bir problem ise; feminist düşüncenin ilk çıktığı düşünce sistemi ile şimdi bulunduğu düşünce sistemi arasında farklar ortaya çıkmasıdır. Kadın hakkı için ortaya atılan düşünce maalesef ki özellikle dinlere karşı farklı bir tavır almaya başlamıştır. Bu tavrın sonuçlarından ötürü dinin yanlış algılanması büyük bir problemdir. Dine karşı tavır ve başka konularda oluşan tavır sonucu feministler de kendi içlerinde çeşitlenmiştir. Bizim problem olarak baktığımız dine karşı olan feminist düşüncedir.

Başka bir problem ise İslam toplumunda da maalesef dine sonradan girmiş daha doğrusu İslam'dan önce var olan zihniyetin İslam'da arada bir ortaya çıkması sonucu, İslam topraklarında bile kadının sorun olmasıdır. Problemin büyüğü, insanın kendisiyle ortak inanca sahip olduğu kimseler tarafından hor görülmesidir.

Başka bir problem ise, İslam topraklarında genelde ise tüm dünyada kadına karşı olumsuz bakıştır.

Temennimiz ise, İslam'ın doğru anlaşıldığı, kadınların sorun olmaktan çıkıp “insanca” yaşayabildiği bir hayattır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZMİN TANIMI, TARİHÇESİ VE TÜRLERİ

1. FEMİNİZMİN TANIMI

Araştırmamızın konusu olan Feminizmin iddialarına geçmeden önce geniş bir anlam yelpazesi bulunan feminizm kavramı ile ilgili açıklamalarda bulunmak büyük önem teşkil etmektedir. Ne var ki feminizm kavramının genel geçer bir tanımı yapılamamaktadır. Bunun nedenlerinden birkaçı ise feminizm düşüncesi içerisinde, tarihsel sıralamada birden çok düşünce sisteminin oluşması ve her bir düşünce sisteminin ortak amaçlar yanında farklı amaçlar edinmesi ve farklı ilkelerle ilerlemesidir. Feminizmin tanımı, karşı koydukları baskı biçimine farklı dönemlerin ve toplumların ya da farklı toplumsal grupların eşitlik ve özgürlük kavramlarına yüklemiş oldukları anlamlara bağlı olarak göreceli ve değişkendir.¹

Esasında feminizm kavramı en genel ifade ile kadın duyarlı bir yaklaşıma işaret etmektedir. Kavramın yaygın ve serbest kullanımı kadın ile ilgili hemen her eleştirel tavrın feminist olarak algılanmasına yol açmıştır.² Tam olarak karşılığı bulunamayan feminizm kavramının tanımı ile ilgili öne sürülen birkaç tanımı burada belirtmemiz yerinde olacaktır.

Feminizm, kelime anlamı itibarı ile köken olarak Latince “ femina” ve onun Fransızca türevi olan “feminisme” sözcüğünden gelmektedir. Türkçe karşılığı ise “kadıncılık” olarak ifade edilir. Feminizm, kadın erkek eşitliği teorisini destekleyen kadınlara eşit haklar isteyen temelde cinsler arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasal bir akımdır.³ Andree Michel’e göre, feminizm sözcüğü, “Kadınların toplum içindeki rol ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretiyi” dile getirmektedir.⁴

Feminizm kavramının anlamı ile ilgili var olan belirsizlik bu kavramın ilk olarak ne zaman kullanıldığı ile ilgili de devam etmiştir. Kavramın ortaya çıkışına dair birden fazla iddia olduğu için tarihsel olarak da feminizmin tek bir çıkış noktasından bahsetmek mümkün değildir.⁵ Feminizm kavramının tarihi, Aydınlanma döneminin entelektüel hayatına ve 18. Yüzyıl sözleşmecî kuramlara kadar uzayıp gitmektedir. Bununla birlikte feminist yaklaşım,

¹ Florence Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, çev. Özlem Altun (İstanbul: Sel, 2020), 8.

² Ayşe Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, ed. Yasin Aktay - Mahmut Hakkı Akın (İstanbul: Beyan, 2021), 18.

³ Necla Arat, *Feminizm’in abc’si* (Ankara: say, ts.), 29.

⁴ Arat, *Feminizm’in abc’si*, 29.

⁵ Gisela Notz, *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya (Ankara: Phoenix, 2018), 9.

düzenli ve sistemli bir teori olarak 19. Yüzyılda netlik kazanmıştır. Bu yaklaşım 18. Yüzyılda kadının toplumsal konumu meselesiyle birlikte gelişmeye başlamıştır.⁶ Düşüncesini savunanların yanında feminizm kavramı, Fransız devrimi zamanında ortaya çıkmıştır, fikrini savunanlarda vardır.⁷

Feminizm terimi ilk kez 1880’lerde Fransız kadın hakları aktivistleri ve Fransız süfrajete Hubertine Auclert (1848-1914) tarafından 1881-1891 yılları arasında yayımlanan “ Kadın Vatandaş” adlı gazetede, Üçüncü Cumhuriyet Fransa’sında hüküm süren erkeklikçiliğe karşı siyasi yol gösterici bir ilke olarak kullanılmıştır.⁸ Feminizm kavramının kullanımını ince bir ayırım yaparak açıklayan bir başka görüşe göre; feminizm kavramı fazla kadınsı erkekleri tanımlamaya yarayan tıbbi bir terimi, eşitlik mücadelesi verenleri yermek amacıyla kullanan Alexandre Dumas’nın kalemi aracılığıyla 1872’de Fransızcaya girmiştir. Günümüzde kabul gören, mücadele fikrini de kapsayan anlamıyla ilk olarak Hubertine Auclert tarafından kullanılmış ve ardından farklı anlamlar yüklenerek pek çok dile geçmiştir. ⁹ Belirtilen teorilerden ortak bir anlam çıkarılması gerekirse; öyle anlaşılıyor ki feminizm kavramı, Fransız Devrimi zamanında ortaya çıkmıř¹⁰ ve feminizm, “Ahlaksal, dinsel, toplumsal, siyasi, hukuksal ve eğitsel tüm insan haklarından kadınların da erkeklerle eşit ölçüde yararlanmalarını güvence altına alacak dünya çapında bir kültürel akım “ olmuştur. ¹¹

Bir düşünce sistemi mevcut ise o düşünce sistemine karşı eleştiri yönelten bir başka taraf da genelde bulunur. Feminist düşünce akımına karşı çıkan antifeministler, çeşitli gruplara ayrılmıştır. Antifeministlerin ilki; eski inançlılar grubunu oluşturmaktadırlar ki bunlar kadın konusunda bir değişiklik istememektedirler. Bunlar “eskiden beri böyleydi, bundan sonra da böyle olmalıdır” ilkesine göre hareket etmektedirler. İkincisi, erkek hakları savunucuları, kendi zayıf yönlerini gizlemek isteyenler ve yüce egemenliklerini vurgulayanlardı. Üçüncüsü, pratik egoistler, iş yaşamında kadınlarla rekabetten korkan ve evdeki rahatlarının bozulacağı endişesini taşıyanlardı. Dördüncü olarak da kendilerini kadınların koruyucu meleği olarak görenlerdi. Antifeminist kadınları ise üç gruba ayıranlar vardı. İlki, varoluş sebeplerini

---

⁶ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 28.

⁷ Notz, *Feminizm*, 10.

⁸ Ute Gerhard, *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789’dan Bugüne Bir Hikâye*, çev. Ülkü İrem Alabayırlı (İstanbul: Runik Kitap, 2020), 8.

⁹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 10.

¹⁰ Notz, *Feminizm*, 10.

¹¹ Arat, *Feminizm’in abc’si*, 36.

erkeklerde bulanlar, ikincisi varoluş sebebini çocuklarda arayanlar ve bulanlar, son olarak kadınlığı sadece kendi gelişiminde arayan kendine özgü olarak görenlerdir.¹²

Genel ifadeler ile belirttiğimiz feminist düşüncüyü zamansal olarak incelediğimizde farklı amaç ve iddialarla karşı karşıya kalacağımızı ifade ederek, feminizm düşüncesinin kısaca tarihsel arka planı hakkında bilgilere geçmek isterim.

2. FEMİNİZMİN TARİHÇESİ

Bazı feminist söyleme göre, feminist düşüncenin tarihini kadınların yaşamış oldukları zorluklara, haksızlıklara bağlayacak olursak maalesef ki bu tarih çok eski zamanlara kadar uzanır. Çünkü kadınların ezilmişliği, ataerkilliğin kökleri kadar eskidir ve ataerkillik sisteminin kalıpları en azından altı bin yıldır değişmemiştir.¹³ Michel (1984) gibi kimi yazarlar, feminizmi bir toplumsal hareket olarak değerlendirmenin yanında bir düşünce biçimi olarak da değerlendirirler ve feminist faaliyetlerin 18. Yüzyıldan önce, kadınların ezilmeye başladığı zamanlardan itibaren var olduğunu iddia ederler.¹⁴

Bu iddiaya karşılık ataerkillik sistemin tarihin ilk çağlarında var olmadığını savunan söylemler de vardır. Ataerkil toplumların yanında anaerkil toplumların varlığını savunan görüşe göre Eski Taş Devri (2,5 Milyon Yıl - M.Ö. 12000 Paleolitik Çağ) çoğunlukla ataerkil bir düzene sahip olmuşsa da, Yeni Taş Devri böyle değildi. Bu devirde anaerkil düzene sahip bir toplum yapısının varlığını bildiren göstergeler de mevcuttur. Yeni Taş Devri (M.Ö. 9000 – M.Ö 5500 Neolitik Çağ) toplumu birçok bölgede kadınlara büyük bir mevki ve merkezi konum vermiştir.¹⁵ Fakat Neolitik Çağın ilk merhalelerindeki tarımın keşfi hayvanların evcilleştirilmesine neden olmuş ve erkekler evcilleştirdikleri hayvanların yardımı ile tarımsal işlerin büyük bir kısmını kendileri yapma imkânına kavuştuktan sonra kadınlar toplumda ikinci dereceye itilmiş oldular.¹⁶

Feminist eleştiri ve taleplerin, 18. Yüzyılda siyasi istekleri ve vatandaşlık hakkı olan oy kullanma gibi talepleri olan yaygın bir toplumsal harekete dönüşmesi, içinde bulunan zamanın sosyal ve siyasal gelişmeleriyle ilişkilidir.¹⁷

---

¹² Notz, *Feminizm*, 17.

¹³ Fatmagül Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis, 1996), 7.

¹⁴ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 30.

¹⁵ Kadri Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm* (İstanbul: Avesta, 2019), 25.

¹⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 26.

¹⁷ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 30.

Feminizm düşüncesi, çoğu yazınlarda dalgalar şeklinde tarihlere ayrılmıştır. “Birinci Dalga” kadınların yasal haklarını, vatandaşlık haklarını talep etmek üzere 19. Yüzyılın ortalarında bir araya gelmesiyle başlamış oy verme hakkının başarıya ulaşmasıyla 1920’lerde son bulmuştur. 1960’ların sonlarında ABD’de başlayıp başka yerlere de hızla yayılan eylemcilikteki yükseliş “İkinci Dalga” olarak nitelenmiştir. 1990’ların başında yeni nesilden eylemciler “Üçüncü Dalga”nın başladığını ilan etmiştir. Son on yılda feminizme gösterilen ilginin çoğalmasıyla da “Dördüncü Dalga”nın başladığı söylenmektedir.¹⁸

2.1.Birinci Merhale “Fransız Devrimi”

1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi’nin dönüm noktası olarak kabul edilmesinin nedeni, yeni ve eski dünyada neden olduğu sarsıntılardır. Fransız Devrimi o güne kadar süregelen dünya düzenini sorgulamış ve ortaya bir anayasa koyarak feodalizmi ve etkilerini ortadan kaldırmıştır. Aile düzeni ve cinsiyetler arasındaki ilişkiler de devrimin girdabına kapılmış ve gündem haline gelmeye başlamıştır. Meydana gelen farkındalık, genel bir iradenin dünyayı temelden yenileme ve toplumun yeni bir biçimini meydana getirme isteği idi. Halkın farklı sınıflarından olan kadın ve erkeklerin hareket edebildikleri, seslerini çıkarabildikleri politik bir alan meydana gelmişti.¹⁹

Feminist yaklaşımı benimseyenlere göre, kadınların seferberliği devrim sürecine önemli etkilerde bulunmuştur. Bu seferberlik, cinsiyet eşitliği talebinde bulunmak için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Kadınlar, maruz kaldıkları tüm sınırlamalara rağmen, bireysel ve kitlesel olarak güçlerini kanıtlamışlardır.²⁰ Güçlerini kanıtlayan kadınlar, eğitim, iş, seçim, mülkiyet ve çocuk yetiştirme hatta seks işçiliği alanlarında önemli haklar talep etmeye başlamışlardı. Fakat vaad edilen haklar çok sonraları kadınlara sunulacaktı.²¹

1789 Fransız devrimi ile 17. Yüzyıl liberal düşüncenin kazanımları üzerinde temellenen özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramları kadınlar için de önemli bir anlam ifade etmeye başladı. Fransız devrimi, Fransız kadınlarına tam olarak eşitlik hakkı vermese bile, bir bakıma eşitli, çalışma ve belirli yerlere yükselme hakkı kazandırdı.²²

¹⁸ Deborah Cameron, *Meraklısına Feminizm*, çev. S.Melis Baysal (İstanbul: Nova Kitap, 2022), 14.

¹⁹ Gerhard, *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789’dan Bugüne Bir Hikâye*, 11.

²⁰ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 20.

²¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 21.

²² Arat, *Feminizm’in abc’si*, 39.

Marquis Marie Jean Antoine de Condorcet (1743-1794), Olympe de Gouges (1748-1793), Mary Wollstonecraft (1759-1797) gibi isimler, Fransız Devrimi Dönemi kadınlar için mücadelelere katılmış, yazınlar kaleme almış, bildirgeler sunmuşlardır.²³

2.2. İkinci Merhale “1848 Devrimi”

Fransız devrimi, feminizm modern politik düşünce tarihinin başlangıcı sayılacaksa, örgütlenen feminist hareketin başlangıcı da 1848 Burjuva Devrimi sayılabilir.²⁴ Avrupa’nın birçok yerinde bir devrim patlak verdi. İlk olarak 1848 yılında Paris’de meydana gelen başkaldırı, Berlin, Viyana, Milano, Venedik, Mainz başta olmak üzere Avrupa’nın farklı bölgelerine dağıldı.²⁵

Avrupa’da, kadınların maruz kaldığı adaletsizlikler ve önyargıların alenen kınanmasıyla, 1850’li ve 1860’lı yıllarda, liberalizmde etkisiyle bir dönüm noktasına ulaşıldı. Kadın Haklarını merkezine alan çok sayıdaki deneme, konferans, gazete ve dilekçeler ile sesler duyurulmaya başlandı.²⁶

1848 Devrimi sonrası kurulan derneklerin, yayınlanan bildirgelerin arkasında Frauen-Zeitung, Elizabeth Cady Stanton (1815-1902), Olympe de Gouges, Stuart Mill, Harriet Taylor Mill gibi isimler vardır.

2.3. Üçüncü Merhale “Uluslararası Feminizm”

1860’dan 1940’a uzanan dönemin feminizmlerini, kadın hakları konusunda ilerleme kaydedilmesi adına faaliyet yürüten ulusal ve uluslararası kolektif yapıların gelişimi şekillendirmişti. Bu süreçte kadın meselesi, toplumsal bir konu haline gelmiş, kolektif enerji, uluslararası feminist gündem tarafından harekete geçirilmeye başlanmıştı.²⁷

Dünyanın Berlin başta olmak üzere birçok yerinde kadın konseyi konferansları düzenlenmeye başlanmış, partiler kadın oy hakkını vermek için adımlar atmaya başlamışlardır. Almanya’da ise sosyalist kadın hareketi başlamıştı. Bu gelişmeler esnasında Finlandiya, kadınların 1906’da seçme seçilme hakkını elde ettikleri ilk Avrupa ülkesi olmuştur.²⁸

Kız çocuklarının eğitimi, kadınların medeni hukuktaki konumu, kadınların siyasetteki yeri, kürtaj meselesi, cinsel eğitim, cinsel ahlak ve eşcinsellik gibi konular uluslararası

²³ Gerhard, *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789’dan Bugüne Bir Hikâye*, 15-20.

²⁴ Notz, *Feminizm*, 41.

²⁵ Gerhard, *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789’dan Bugüne Bir Hikâye*, 29.

²⁶ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 32.

²⁷ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 35.

²⁸ Notz, *Feminizm*, 48-50.

feminizm de tartışılan konulardandır. Aslında bu dönem feminizm türlerinin dallanıp budaklandığı dönem olarak düşünülürse yanlış olmaz çünkü ileride kısa açıklamalarla anlatacağımız çoğu feminizm türleri bu merhalede meydana çıkmıştır.²⁹

Fakat 1914 yılında Dünya savaşının patlak vermesi, kadın hareketine önemli ölçüde etki etti. Uluslararası bağlar neredeyse imkansız hale geldi. Aynı zamanda kadınların var olan savaşa destek olup olmayacağı, savaş mı barış mı yanlısı olacağı Clara Zetkin ve Gertrud Baumer başta olmak üzere kadınlar arasında tartışma konusu haline geldi.³⁰

Savaş, her ne kadar kadın mücadelesini uluslararası iletişimde kötü etkilemiş olsa da Avrupa ülkesi olmayan devletlerin, hatta yıllardır sömürü altında kalmış olan devletlerin uyanmasına neden olmuş, Hindistan, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Çin, Japonya, Kore ve İran gibi bölgelerde feminist düşünce milliyetçilik ve sömürücülüğe karşı gelmeye başlamıştır.³¹ 1868-1912 yılları sırasında Japonya’da gerçekleşen Meiji Restorasyonu orada bulunan kadınlara yasal statünün yolunu açtı. Japonya’da feminist hareket, askeri harekete son veren ve Japonya’nın feodal toplumunu modern çağa taşıyan Meiji Restorasyonu sırasında ortaya çıktı. Daha önce kadınların herhangi bir yasal statüsü yoktu, mülk sahibi olamıyorlardı. İmparatorluk yönetiminin Restorasyonu ile birlikte Japonya teknoloji, askeriye ve hukuk bakımından feodal ayrıcalıkları ortadan kaldırmaya ve cinsiyet eşitsizliğinin bir kısmını düzeltmeye çalıştı.³²

Savaş bitiminde ise kadınlara oy hakkı birçok ülke tarafından kabul edilmiş ve zamanla yasalara geçmiştir. Bazı haklar elde eden kadınlar komisyonlar kurmuş ve komisyonların amacı, partiler üstü ve ideolojilerden bağımsız bir biçimde savaş sonrası yoksunluğu azaltmak ve barışçıl, demokratik bir toplum, eşit yurttaşlık gibi konuları yeniden var etmek ve politika, yönetim ve ekonomi alanlarında etkileri arttırmaktır.³³

Özgürlük mücadelesi adı altında kadınlar, ilerleyen zamanlarda birçok alanda farklı isteklerde bulunacak, farklı politik savaşların yanında inançsal mücadelelere gireceklerdi. Feministlere göre özgürlüğü kadınların bizzat kendisinin elde etmesi gerekiyordu. Özgürlükten kastedilen, hukuk tarafından hak ve ödevlere sahip birer özne olarak tanınmanın yanı sıra hayatı kendi iradesine göre yaşama, kendini gerçekleştirme ve bireyselliği beyan etme olanaklarına da

---

²⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 24.

³⁰ Notz, *Feminizm*, 52.

³¹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 45.

³² Hannah Mccann (ed.), *Feminizm Kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım (İstanbul: Alfa, 2020), 82.

³³ Notz, *Feminizm*, 59.

erişmektir. Bu çerçevede düşünen feministlerin istekleri; cinsiyet özgürlüğü, evlilik karşıtlığı, doğum kontrol, lezbiyen hakları, kürtaj, türban meselesi gibi yerlere kadar artmıştır.³⁴

Üç başlık olarak ele aldığımız, feminizm başlangıcından 1960 yılına kadar geçen toplam süreye birinci dalga feminizmi olarak bakılır. Tarihçesinden kısaca bahsettiğimiz ilk üç merhale yani birinci dalga feminizmin genel yaşanmışlıklarından ve özelliklerinden bahsetmek burada uygun olacaktır.

Birinci Dalga Feminizm

Birinci Dalga Feminizm, Wollstonecraft'ın “Kadın Haklarının Savunusu” adlı eserindeki çizmiş olduğu talepler üzerine inşa edilmiştir. Bu talepler, kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet haklarını içermekteydi. Bu dönemde kadınlar hem sosyal ve siyasal haklar için hem de ırkçılığa karşı mücadeleye girişmişlerdir.³⁵ Aydınlanma felsefesinin, doğal haklar ve bireycilik gibi temel delillerinden hareketle kadının, toplumsal yeri ve toplumdan geri kalmışlığı sorgulanmıştır.³⁶

Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği süreçte, talep edilen (başta oy hakkı olmak üzere) hakların bazılarının kazanılmasının yanında birinci dalga feminizme katkıları; ataerkil toplum yapısına karşı direnmek, “cinsel devrim” olarak adlandırılan hareketi toplumsal statü, rol ve zihinsel yapı alanlarını etki de bulunacak, değişimi meydana getirecek anlayışların temelini atmak ve reaksiyoner bir şekle bürünmesini sağlamak olmuştur.³⁷

2.4. Dördüncü Merhale “Yeni Kadın Hareketi”

Yeni kadın hareketi 1960'ların sonlarında ortaya çıktı. Bu hareket, 1960'lardaki restoratif siyasi iklime, silahlanmaya ve nükleer silahlara, muhafazakâr-otoriter siyasete isyan eden, siyaseti demokrasiye dönüştürmeye çalışan yurttaş hakları ve protesto hareketlerinin parçasıydı.³⁸

Kadın özgürlük hareketlerinin doğuşu, insanları bir araya toplama güçleri ve daha önemlisi cinsiyet ilişkilerinin dönüşümündeki kalıcı etkisiyle feminizmler tarihini derinden sarsmıştı. Devrimci ve psikanalitik teoriler karşısında geliştirdikleri eleştirel yaklaşımla, cinsiyet eşitliği ve kadın özgürlüğü kavramlarının vermek istediği mesajı değiştirmişlerdir. Pek

³⁴ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 60-66.

³⁵ Gün Taş, *Akademik Hassasiyetler*, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, (23 Mayıs 2016), 167.

³⁶ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 41.

³⁷ Taş, *Akademik Hassasiyetler*, 169.

³⁸ Gerhard, *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789'dan Bugüne Bir Hikâye*, 104.

çok ülkede, bilhassa cinsellik ve kimlik arayışı ile ilgili herkesin aklındakilerini paylaşabildikleri, yalnızca kadınlardan oluşan bilinçlendirme toplulukları kurdular.³⁹ Bu bilinçlendirme gruplarında, ekonomik ve sosyal haksızlığa karşı, yapısal ve ferdi şiddet mağduru kadınların, bunun kişisel bir kader olmadığı ve kamusal siyaset olduğu vurgusu yapıp, bunlara karşı mücadele edilmesi ve değiştirilmesi gerektiği önemine vurgu yapılıyordu. Geleneksel cinsiyet rollerini, ve aile yapısı ile toplumsal yaşama uyumu ve cezai yaptırımlara bağlı çocuk eğitimini eleştiriyorlardı. Kadınlar kendi kaderlerini belirleme hakkını savunurken hamilelik konusunda, kürtaj meselesinde, şiddet konularında tartışma başlatıp, cinsiyet hiyerarşisine karşı çıkıp, meslek hayatında ve ev işlerinde işlerin paylaşılmasını talep ediyorlardı.⁴⁰

1970’li yıllar evrenselcilere karşı farklılık söylemi etrafında birleşen feminizmlerin ortaya çıktığı yıllardı. Radikal değişikliklere sebep olan farklılık söylemleri lezbiyenlik, siyah feminizm gibi grupların alanlarını genişletmiş ve seslerini duyulur kılmıştı.⁴¹ Esasında radikal feminizm olarak da bilinen düşünce, eşitlikle farklılığın bir arada var olmasından yanadır. Radikal feministler kadın farklıdır demekle kalmaz kadınların birbirlerinden farklı olduğuna vurgu yapar.⁴²

Yeni kadın hareketinin ortaya çıktığı ve 1990’lı yıllara kadar geçen bu süre feminizm tarihinde kimi yazınlarda ikinci dalga feminizmi olarak adlandırılır. Burada ikinci dalga feminizmin özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

İkinci Dalga Feminizm

Kadınlar her ne kadar erkeklerle eşitliğini yasalarla teminat altına almış olsa da, yaşamsal pratikler bağlamında erkeklerden farklılıkları bulunmaktaydı. Bu durumu kadınlar, toplumun mevcut normların uygulanış durumu biyolojik cinsiyete göre olmadığını, tamamen ataerkil normların olduğunu ileri sürerek açıkladılar ve toplumun ileri sürdüğü kadın rollerini, görevlerini süzgeçten geçirdiler. Toplumun özel alan olarak konumlandığı ev içi yaşam ve işler, çocuk doğurma ve bakımı gibi konuları, özel alan politiktir diyerek özel alanı genel çerçeveye almak için mücadele verdiler. Bu dönemde feminizm belli gruptaki kadınlar için değil tüm kadınlar için yapılmaktaydı. Bu durum kadınların farklı yaşam tarzları, farklı siyasi ve sosyal kültürleri ve farklı yaşam algılarıyla birbirlerini tanımaları anlamına gelmekteydi.⁴³

---

³⁹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 76-77.

⁴⁰ Notz, *Feminizm*, 74.

⁴¹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 83.

⁴² Arat, *Feminizm’in abc’si*, 75.

⁴³ Taş, *Akademik Hassasiyetler*, 170.

Ve kadınlar “kız kardeşlik” sloganı ile düşüncelerini dile getiriyorlardı. Kız kardeşlik sloganının, kadınların farklılıklarla beraber ortak olmasını dile getiren bir anlamı vardı.

Bu dönemde feministler, hem ideoloji ve bilim hem de kültür, özel yaşam ve siyasal alanlarda mücadelelerine devam etmiştir. Bu mücadeleler sürecinde birçok örgütlenmeler, yayınlar ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. Mücadelelerin en temel amacı ise, ataerkil yapıların her alanda ortadan kaldırılması ve farklı düşünsel temellere dayanan algılara saygı göstermektir.⁴⁴

2.5. Beşinci Merhale “Feminizmin Yaygınlaşması”

Kazanılan haklardan sonra, eylemciler tarafından belli bir çekilme görülmesine rağmen, kuramsal ve feminist çalışmalar olarak; üniversiteler, bakanlıklar veya uluslararası örgütler bünyesinde kurumsal düzeyde; dini ve ekolojik çevreler gibi yeni alanlarda; muhalif siyasi akımların içinde ve son olarak da geniş yer kapladıkları medyada, özellikle de popüler kültür içerisinde devam niteliğinde birçok hareketlenme ve yenilenme meydana geldi.⁴⁵

Dindar, ekolojik ve kültürel feminizm gibi düşünceler zamanla ortaya çıktı. Feministler, edebiyat dünyasında, gerekse akâdemi dünyasında kadın çalışmaları alanında yeni görüşler geliştirdiler.⁴⁶ Dünyanın hemen hemen her ülkesinde feminizm düşüncesi yayılmaya başlamıştır.

Bu merhaleyi üçüncü dalga feminizmi olarak kabul edebiliriz fakat feminizmde üçüncü ve dördüncü dalga birbirleriyle iç içe geçmiş vaziyettedir. Bundan dolayı her ikisinin özelliklerini burada açıklamak uygun olacaktır.

Üçüncü Dalga Feminizm

1990’ların başında ikinci dalga feminizmini eleştiren bir grup kadın feministlerin medyada gündeme gelmesiyle başladı. Kendilerini ikinci dalgadan bilinçli olarak ayıran renkli yani siyahi ve esmer tenli kadınlar ile üçüncü dünyalı olarak ifade edilen toplumlarda yaşayan feministlerin oluşturduğu feminizm, üçüncü dalga feminizm olarak kabul edildi. Üçüncü dalga, genç nesil feministlerce gündeme alınan ve yeterince sistemli olmaması hasebiyle üzerinde konuşulması zor olan feminist dalgadır. Bu feminist fikrini yeni bir feminist faaliyet göstermediği için “postfeminizm” olarak isimlendirenler de vardır.⁴⁷

---

⁴⁴ Taş, *Akademik Hassasiyetler*, 171.

⁴⁵ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 90-91.

⁴⁶ Arat, *Feminizm’in abc’si*, 80.

⁴⁷ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 46.

2. Dalga feminizmde, ırk, kimlik, cinsel yönelim, sınıf ayrımı, etnik ve kültürel yapı gibi olgular kadınların vermiş olduğu mücadele içinde yer almamakta ve bütüncül bir birliktelik içinde mücadele etmekteydiler. Onlara göre, bu farklılıklar, kadınlar üzerinde aynı ezilmişliği ve baskıyı görmelerine engel teşkil etmemekteydi. Toplumsal cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılmasının gerekliliğini ve kadınında erkeğinde yüceltilmesine karşı olduklarını ifade etmekteydiler. 3. Dalga feminizm ise, farklılıkların ortaya konmasıyla, dile getirilmesiyle var olma eğilimindeydiler. Bireysel bir bakış açısı ile her kadının farklı baskı ve ezilmişlik sorunlarının olduğunu ve bu sorunları görmek ve bu sorunların ortak noktalarını bulup siyaset yapmaları gerektiğini savunuyorlardı. Bu dönemde feministler sadece kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmekle kalmamış, bununla birlikte savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır.⁴⁸

Dördüncü Dalga Feminizm

Teoriden çok tepkisel bir hareket şeklinde gelişmiştir. Cinsel istismar temasının ön plana çıktığı, kitlesel tartışmalara yol açan bu dalganın önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir.⁴⁹ Modern zamanda cinsiyetçilik olarak görülen bu tartışmalarda, internet feminizmi, hashtag aktivizmi, internet tacizi, kadının giyiminden kaynaklı sorunlar, kadın cinayetleri, eşit ücret sorunlar vs ele alınır.

Günümüzde evrensel bir feminizm algısından bahsedilebilir.

Feminist düşüncenin tanımında, anlamında, kapsamında oluşan bilgi belirsizliğinden daha önce bahsetmiştik bu belirsizlikleri azaltmak amacı ile feminizm türlerinden, farklı ve ortak amaçlarından bahsetmek yararlı olacaktır.

3.FEMİNİZMİN TÜRLERİ

Esasında feminizm türlerini birkaç farklı kategoride ele almak daha sağlıklı bir sonuç elde etmemize yardımcı olacaktır. Farklı kategoriler içerisinden ilki: 19. Yüzyıl feminist hareketin ilk zaman diliminde etkili olan “reformcu yaklaşım” ve 19. Yüzyılın son zaman diliminde gelişen “devrimci yaklaşımdır”. Reformcu feminizm, ilerleyen süreçlerde liberal feminizmin karakter belirlenmesinde yardımcı olurken devrimci feminizm 19. Yüzyılın son zaman diliminde kültürel feminist söylem ile gelişmeye başlamış ve radikal feminist söylem ile de varlığını

---

⁴⁸ Taş, *Akademik Hassasiyetler*, 172.

⁴⁹ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 47.

devam ettirmiştir.⁵⁰ Kategorilerin ikincisi ise; öne sürdükleri fikirlerin alanları kapsamında ayrılmasıyla oluşmuştur. Kültürel, Eşitlikçi, Dindar, Ekolojik, Siyasal, Halkçı Feminist düşünceler kategorilerin birkaçıdır.⁵¹

3.1.Liberal/ Eşitlikçi Feminizm:

19. Yüzyılda ferdiyetçilik yani bireysel haklar ve doğal haklar gibi söylemler etrafında sistemli hal alan liberal feminist düşüncesinin oluşmasında ve modern feminizmin gelişmesinde; Mary Wollstonecraft, Stuart Mill, Elizabeth Cady gibi isimlerin özel bir yeri vardır.⁵² Wollstonecraft'ın “ Kadın Haklarının Doğrulanması “ yapıtı bu alandaki ilk temel kitaptır. Bireyci- Eşitlikçi feminizm de bireycilik, toplumsal-siyasal düzenin temelinin bireylerin sahip oldukları haklarda bulunduğunu dile getiren görüştür.⁵³

Liberal feministlerin amacı, toplumsal cinsiyeti ele alan akâdemik verileri ve erkek kadın arasındaki ayrımcılığı nedenleriyle birlikte ortaya koymak, aynı zamanda siyasal ve ekonomik alanlarda yaşanan eşitsizliğe karşı argümanlar oluşturmaktır.⁵⁴ Aslında liberal feministler, var olan yapı içerisinde, iş, siyaset ve aile ilişkilerinde eşit koşullara sahip olmayı talep ediyorlardı.⁵⁵ Liberal Feministler, 19. Yüzyılda kanun önünde eşitlik, mülk edinme ve siyasi hak olan oy hakkı gibi mevzular üzerinde durmuşken, 20. Yüzyılda ise iş hayatında bulunan kadınlara doğum ve çocuk emzirme ve belli bir aylığa getirme izni gibi hakların, devletin desteği ile kadınlara verilmesi gerektiğini savunmuşlardır.⁵⁶

Feminizmin hak eşitliğine odaklanan bu liberal hali günümüzde dünyanın pek çok yerinde makul görülmüştür. Kanun önünde kadınlar ile erkeklerin eşit olması gerektiği tartışma götürmemiş; eğitim, iş, politika gibi alanlardaki haklarının, olanaklarının aynı olması gerektiği adil kabul edilmiştir.⁵⁷ Fakat sonradan manifesto olarak ortaya çıkan bir görüşe göre liberal feminizm, iflas etmiş, kadınların hakkını savunamaz hale gelmiştir. Bunun nedeni ise liberal feminizmin sosyo-ekonomik sıkıntıları görmemesinden kaynaklanmaktadır. Kendilerini %99 için feminizm olarak adlandıran manifestoya göre liberal feminizm, sadece yüksek sınıfta olan kadınların hakkını savunarak diğer sınıftan kadınların hakkını savunmada sınıfta kalmıştır.⁵⁸ Aynı zamanda kimi feministler toplumu kökten değiştirmeden kadınların durumunu

⁵⁰ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 48-49.

⁵¹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 90.

⁵² Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 49.

⁵³ Arat, *Feminizm'in abc'si*, 53.

⁵⁴ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 92.

⁵⁵ Notz, *Feminizm*, 19.

⁵⁶ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 50.

⁵⁷ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 42.

⁵⁸ Cinzia Arruzza vd., *%99 İçin Feminizm: Bir Manifesto*, çev. Utku Özmkas (İstanbul: Sel, 2021), 21.

iyileştirmeyi amaçlayan hak eşitliği edinme hedefini “ reformist” bulup reddetmiştir. Radikal feministler, oy vermenin kadınları ezilmişlikten, baskıdan kurtarmaya yaramadığını ileri sürmüşlerdir.⁵⁹

3.2.Kültürel Feminizm

19. yüzyılın ikinci yarısında oluşmuştur. Margaret Fuller’in öncülüğünde birleşen kültürel feministlere göre cinsiyet rolleri toplum tarafından insanlara verilir. Biyolojik yapı ile kimlik rolleri arasında bir bağlantı yoktur. Temelde anaerkil bir bakış açısı bulunduran görüşe göre, kadın ne kadar özgürse ve bir işe ne kadar kadın eli değerse yaşam o derece güzelleşir. Eril bakış açısı ile düzenlenmiş aile, evlilik hatta din radikal bakış açısı ile yeniden düzenlenmelidir.⁶⁰

Kültürel feministler içinde yer alabileceğini düşündüğümüz Judith Butler “ cinsiyetlerin huzursuzluğu “ adlı kitabında, “kadınlığı” kategorize eden feminizmi temelden eleştirmiştir. Butler’in teorisi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin ötesindeydi, fiziksel cinsiyetin dahi söylemle yaratıldığını, insanların erkek ve kadın olarak kategorize edilmesi de aynı şekilde, doğal biyolojik bir temelle ele alınarak iktidar ve güç uygulayabilmek için söylemler üzerine inşa edilmekteydi. Mücadele cinsiyet kategorilerine karşı verilmeliydi. Düşünce biçimlerinde yaratılacak olan değişikliklerle, erkek olanın yalnızca erkek olmadığı, kadın kategorisinin de yalnızca kadın bedenini kastetmediği anlaşılabilecekti. Butler, teorik düşüncelerini Michael Foucault’un tezi olan, cinselliğin ve iktidarın uyumlu olması temeline dayandırıyor. Bu, toplumların cinsiyetlere ayrılması kültür temellidir ve iktidarın inşası ve korunması anlamına gelir. Butler’in ikinci temel varsayımı ise; kimliğin performansa göre de inşa edildiğidir. Bu ise; cinsiyet kategorilerinin kültürel olarak şekillendirilmesi ve sürekli olarak kategoriler üzerinden hareketle kanıtlanması demektir. Bahsedilen cinsiyetlerin sınıflandırılmasını yaratan kültürel güç yıkılırsa, iktidar da yıkılabilir.⁶¹

%99 için feminizm adlı manifestoda, toplumsal cinsiyet ele alınmış ve toplumsal cinsiyet rolleri için cinsel gericiilik ve liberal düşüncedeki cinsiyet diye iki farklı görüş ileri sürülmüştür. %99 için feminizm manifestosuna sahip kişilerin cinsel gericiilik olarak isimlendirdikleri taraf; “aile değerlerini ve kutsal yasaları ihlal ettiğini ileri sürdükleri cinsel pratikleri yasaklama” anlayışına sahiptirler ve bu düşünceleri %99 için feminizm manifestosuna sahip kişilerce eleştirilmiştir. Aynı zamanda bu manifesto, liberal düşüncedeki cinsiyet özgürlüğü düşüncesini

⁵⁹ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 42.

⁶⁰ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 53.

⁶¹ Notz, *Feminizm*, 22-23.

de kapitalist sisteme katkı sağladığı için eleştirilmiştir.⁶² Kendileri ise bireylerin radikal ruhlarını canlandırmaları gerektiğini düşünürler. Cinselliği yalnızca üreme ve normatif aile biçimlerinden değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırkın devletçilik ile tüketimciliğin tahribatından kurtarmanın gerekli olduğunu ileri sürerler. Bunun için de kapitalist olmayan yeni bir toplum kurulmalı ve bu toplum, cinsel özgürleşme için gereken maddi temellerin tesisi edildiği, ailelerin ve kişisel ilişkilerin geniş çaplı yelpazesinin yeniden tasarlandığı bir toplum olmalıdır.⁶³

3.3.Marksist Feminizm

Mark ve Engels'in görüşlerini savunan feminizm çeşididir. Marksist feminizme göre kadınların ezilmesinin sebebi cinsiyet farklılığı değil sınıf farklılığıdır. Kadının genel olarak çalıştığı evin içi kapitalist düzene katkı sağlamamakta bundan dolayı da kapitalist düzen, kadının değerini iyice düşürmektedir.⁶⁴ Feministlere göre ailenin bakımını üstlenmek te iş sayılmalıdır. Bu işin tek farkı karşılığında ödeme alınmamasıdır. Fakat bu durum feministlerce bir meseledir çünkü ücretsiz bakım emeğini veren yine kadınlardan başkası değildir. Hatta cinsiyete dayalı ücret farkı gibi konuları açıklamak için bazen bu durum anılır. “ kadınların erkekler kadar para kazanamamasının sebebi ailede sorumluluklarının olmasıdır.” Denir. Ne var ki kadınların ailedeki sorumluluklarının tartışma götürmeyen bir gerçek olarak kabul edilmesi feministlere yeterli gelmez.⁶⁵ Tam zamanlı ev kadını olarak çalışan kadın, hangi sınıftan olduğu fark etmeksizin ekonomik açıdan kocasına bağımlıdır. Bu bağımlılıksa eşitsizliğe işaret eder. Buradaki eşitsizliğin ilişkide kadının aleyhine işleminin yanı sıra kadınların kolektif olarak ekonomik zarar görmesinde de payı vardır. Kadınların erkeğin getirdiği parayla geçinebileceği fikri, kadınların düşük ücretle çalıştırılmasına gerekçe olarak sunulmaktadır. Bu durum kadınların çalışmasına muhtaç olan evlerin geçim sıkıntısını daha şiddetlenmesine neden olmaktadır. Feministlerin ücretli çalışabilmeyi 19. Yüzyıldan beri önemli politik taleplerden biri olarak görmesi ise bu duruma bağlanılmaktadır.⁶⁶

Marksist analiz kadınların evde verdikleri hizmetlerin taşıdığı ekonomik değere dikkat çeker ve devletin kadınların yaptığı ev işine ücret ödemesini talep eder. Ne var ki ev işinin ücretlendirilmesi cinsiyete dayalı iş bölümünü meşru kılar. Bundan dolayıdır ki bazı feministler bu öneriye pek sıcak bakmazlar. Radikal feminist Shulamith Firestone'a göre çözüm, ev işi

---

⁶² Arruzza vd., %99 İçin Feminizm: Bir Manifesto, 51.

⁶³ Arruzza vd., %99 İçin Feminizm: Bir Manifesto, 57.

⁶⁴ Güç, Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?, 54.

⁶⁵ Cameron, Meraklısına Feminizm, 58.

⁶⁶ Cameron, Meraklısına Feminizm, 60.

yapmayı ve çocuk bakmayı sanayileştirmek değil kolektifleştirmekte yatar.⁶⁷ Marksist feministler ilerleyen zamanda radikal feminizmin etkisi ile kendini gözden geçirecek ve sosyalist feminizm olarak yollarına devam edeceklerdir. Engels'in yaşadığı dönemdeki antropolojik açıklamalardan etkilenecek kaleme aldığı “ Ailenin Kökeni “ adlı kitabı, bu feminist teorinin klasik Marksist literatürdeki tek kaynağıdır.⁶⁸

Sosyalist feministler: Kapitalist ve ataerkil sistem ilişkilerini temelden değiştirmeyi hedefliyorlardı. Toplumsal analizin çekirdeği, kapitalist ekonomi ve toplum modeli değil, ataerkilliğin kendisiydi. Karl Marx ve Friedrich Engels'in “ Komünist Manifesto” da yazdığı; işçilerin kurtuluşunun yalnızca işçilerin icraatı olabileceği sözünü, bazı feministler kadınların da özgürlüklerini yalnızca kadınlar aracılığı ile kazanabilecekleri olarak yorumladılar.⁶⁹

3.4.Varoluşçu Feminizm

Simone de Beauvoir, J.Paul Sartre gibi varoluşçu düşünce sistemi içinde bulunan isimlerden etkilenilmiştir.⁷⁰ Kadınlara imkân verildiği takdirde onların büyük işler yapabileceklerini savunmuşlardır.⁷¹ Varoluşçulara göre erkekler kadınları bir yere hapsediyor sonra da bir şey yapmadıklarını iddia ediyorlardı, kadın sadece topluma çocuk getirirse bir oluş sergilemiş oluyor yoksa da görülmez olarak kalıyordu. Varoluşçular, kadınların ezilmişliğinin nedenlerinden birinin de kadının kocasına olan ekonomik bağımlılığı olduğunu savunuyorlardı. Kadın topluma olumlu eylemler yaparak kendini göstermelidir. Varoluşçular, Kadın doğulmaz kadın olunur sözleri ile kadınların kimliğinin toplum tarafından kabul görmeleriyle var olduğunu anlatıyorlardı.⁷²

Bu feministler, cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti teori düzleminde birbirinden ayırdı; cinsiyet biyolojik anlamda dişi/erkek olma anlamı taşıırken toplumsal cinsiyet kültürün belirlediği kadınlık/erkeklik rolleri demektir. Kadınlığın toplumsal inşa olduğunu gösteren önemli kanıtlardan biri, kadınsı davranış sayılan şeylerin evrensel olmamasıdır. Kadın olma sürecinde öğrenilmesi gereken şeylerin çoğunun biyolojik anlamda dişilik ile bir alakası yoktur. Toplumsal cinsiyet zıt olmalarına rağmen eşit nitelikteki iki ifadenin arasındaki karşıtlığa dayanan toplumsal sınıflandırma sistemi değildir; erkekliğin kadınlığa göre daha üst statüde

⁶⁷ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 70.

⁶⁸ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 55.

⁶⁹ Notz, *Feminizm*, 19.

⁷⁰ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 56.

⁷¹ Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, ed. Emine Sarıkartal, çev. Gülnur Acar Savran (İstanbul: Koç Üniversitesi, 2022), 1/67.

⁷² Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Yaşanmış Deneyim*, ed. Emine Sarıkartal, çev. Gülnur Acar Savran (İstanbul: Koç Üniversitesi, 2022), 2/13.

olduğu hiyerarşik bir yapıdır. Cinsiyet rollerindeki kimi ayrımlar keyfi, önemsiz şeylermiş gibi görünse de erkeklerin gücü elde tutmasının, kadınların ise ikincil rol üstlenmesinin nedenlerinden olmuştur. Erkeklik cesur, hareketli, kendinden emin, mantıklı, güçlü olmak anlamına gelirken kadınlık korunmaya muhtaç, edilgin, duygusal, güçsüz olma anlamını taşır. Bazı feministler çözüm olarak toplumsal cinsiyetin ortadan kalkmasını ister, kimi feministler ise insanların daha çeşitli toplumsal cinsiyet kimlikleri arasından seçim yapmasını savunur.⁷³

3.5.Radikal Feminizm

1960 sonrası eylemci kadınlar tarafından New York ve Boston çevresinde gelişmeye başlamıştır. Hürriyet ve Özgürlük mücadelesinde görmezden gelinen ve baskı altına alınan kadınlar, kadınların özgürlük mücadelesinde görmezden gelinip ezilmesinin ilk ve en önemli ezilme şekli olduğu düşüncesi etrafında radikal feminist kuramı geliştirmişlerdir.⁷⁴ Radikal feministler ataerkil cinsiyet baskısının modern sistem biçimin yansıttığını düşünüyorlardı ve bu sebeple ataerkil sistemin kaldırılmasını en önemli hedef olarak görüyorlardı.⁷⁵

Ataerkil sistemin oluşturduğu evlilik kurumunu kadının ezilmesine ve sömürülmesine sebep olarak görüyorlar ve evlilik kurumunu reddediyorlardı. Kadınların ezilmesinin temelinde kadın bedeni, cinselliği ve yaratıcılığı üzerindeki evrensel kontrol yatmaktadır. Kadının cinsel özgürlüğe kavuşmaları gerektiğini savunmuşlardır, Kadınlık özelliklerini yücelten radikal feministler kadının erkekten farklı olduğunu özellikle vurgulamışlar ve kadın kültürü ekseninde yeni bir toplum inşa etmenin gerekliliğine inanmışlardır.⁷⁶

Radikal feministler, “Biz farklıyız, kişisel olan siyasaldır.” derken; evrensel olanın yani genel kabul görülenin, erkek olduğunu bildiren geleneğin kabul görmemesini istemektedirler. “Kişisel olan siyasaldır” tümcesi; kadınların kişisel yaşantılarının değerli olduğu ve toplumla kültür için önemli siyasal sonuçlarının bulunduğu manasına gelmekteydi.⁷⁷ Yukarıda belirtilen görüşlerden sonra feminizme karşı çıkacak çevreler olsa da söylenenlerin pratiğe dökülmesi sonucunda tartışmalar çıksa da kadınların insan olduğuna dair radikal görüş gündemi terk etmeyecektir, görüşündedirler.⁷⁸

---

⁷³ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 76-79.

⁷⁴ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 59.

⁷⁵ Notz, *Feminizm*, 19.

⁷⁶ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 60.

⁷⁷ Arat, *Feminizm’in abc’si*, 76.

⁷⁸ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 140.

3.6.Postmodern Feminizm

1980'lerin feminist söylemi, postyapısal ve postmodernist teorilerden çokça ilham almıştır. Postmodern feminizm, postmodernist teoriler bağlamında geliştirilen ve yapısalcı, postyapısalcı, psikianalitik ve varoluşçu düşünce akımlarından faydalanan bir yaklaşımdır.⁷⁹ Toplumsal cinsiyet ayrımına özel önem veren postmodern feminist söylemde kadın- erkek arasındaki farklılıklar dikkate alınmış ve bu farklılıklara rağmen kadın-erkek arasında eşitliğin olabileceği savunulmuştur.⁸⁰ Kadınlar arasındaki ırk, sınıf, cinsiyet, kültür, etnik köken, postmodern feminist söylemde evrensel bir kadın kategorisinden ziyade farklı bağlamlarda kadınlardan bahsetmek için tercih edilmiştir.⁸¹

Postmodern feminizm heterojen, çoğulcu ve sınırları belirsiz olan bir feminist söylemlerin modern feministlerin tek yanlılığının sorgulandığı 1980 sonrası gelişen siyah, lezbiyen, İslamcı feminizm vb. gibi farklı feminist düşünceler, kadınların farklı oluşları söylemine önem vermişlerdir.⁸² 1980'li yıllar feminist akımları arasında, lezbiyen harekete karşı olan tutum da tartışma konularına ekleniyordu. Heteroseksüelliğin politik bir kurum olarak zorunlu yapıldığını ve normalleştirilmesini sorgulayan bazı feministler, lezbiyen olmayı da politik bir yaşam tercihi olarak algıladı. Lezbiyenliğin yanında feminist düşünce içinde ırkçılık, anti-semitizm, engelli düşmanlığı, şiddet, transseksüellik gibi konular tartışmalıdır.⁸³

3.7.Ekolojik Feminizm

Françoise d'Eaubonne, ekolojist Rene Dumont'un cumhurbaşkanlığı seçimlerine adaylığını koyduğu 1974 senesinde ekofeminizmi ortaya attı fakat bu akım Fransa'dan ziyade diğer ülkelerden destek gördü. 1980'den itibaren çeşitli akımlar felsefi, mistik, materyalist ve ya antimilitarist bakış açılarıyla ekofeminizmi sahiplenmişlerdir. Bu bağlamda, eril kültürün kadınlar gibi doğanın üstünde de hâkimiyet kurduğu belirtilmiş ve dişil olan sık sık yüceltilmiştir. Çevreciliğin; toplumsal adalet için mücadeleler, alternatif küreselleşme, sömürge karşıtlığı ya da yerli ve renkli kadınların mücadeleleriyle bütünleştiği Güney ülkelerinde ekofeminizm özellikle güçlü bir etki yaratmıştır.⁸⁴

Ekofeminizm, 1980'li yıllarda dünya çapında gerçekleşen ekolojik faciaların arka planı ile ortaya çıkan bir kavram olmuştur. Ekofeministler kadın ile erkek arasında doğal bir fark

⁷⁹ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 61.

⁸⁰ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 62.

⁸¹ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 63.

⁸² Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?*, 62.

⁸³ Notz, *Feminizm*, 21.

⁸⁴ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 95.

olduğunu, kadınlar ve doğa arasında yapısal bir ilişki olduğunu söylüyorlardı. Ekofeminizmin temel teorisi; insanlığın iki cinsiyetli olduğu; kadınların ataerkil sistem tarafından baskı altında olması ile doğanın çevre yıkımlarına maruz kalması arasında paralellikler olduğu üzerineydi. Ekofeministlere göre; kadınlar doğurganlıklarından dolayı kendilerini doğaya çok daha güçlü bir şekilde bağlı hissediyorlardı. Bu sebeple de kadınlara; annelik duyguları, iletişim gücü gibi özellikler atfediliyordu bu özellikler sayesinde dünyayı yaşamın esası olarak görüp, seçkin egemenlerden beklenemeyecek şekilde; dünya çapında var olan ekolojik, ekonomik ve sosyal problemlere çözümler üretmeye adanmışlardı.⁸⁵

1981’de Greenham Common Üssündeki nükleer silahlara karşı kurulan barış kampı ya da Amerika kıtasında doğayı korumaya çalışan kızılдерeli kadınlar ekofeministlere örnek teşkil eder.⁸⁶ Ekofeministler, çevreye ne zarar verirse versin ekosistemin yok olmasını engellemek için her zaman kadınların devreye girecekleri umudunu beslemişlerdir.⁸⁷

3.8.Dindar Feminizm Çeşitleri

1980’li yıllardan itibaren feminizm dini çerçevede gitgide büyüyen bir başarı elde etti. Kadınların ikincil konumunu inançla savunan köktencilğin yükselişine rağmen, kadın teologların ve eylemcilerin çalışmaları sayesinde dindar feminist çeşitleri daha büyük bir alanda kendini gösterebilmiş ve ilk önce Hristiyan ve Yahudi sonrasındaysa tüm dinlerde kadınları etkilemişti. Müslüman feminist düşüncenin ortaya çıkması, çeşitli köktencilik akımları, İran İslam Devrimi gibi çatışmalara neden olmuştur.⁸⁸

Dindar feminist çeşitlerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar eşitlik kavramının kendisi çevresindeydi, çünkü dini güçler cinsler arası bir denklik ve ayrım fikrini savunuyor ve cinsel özgürlüğü hoş karşılamıyordu.⁸⁹

Konumuz gereği dindar feminist çeşitleri içinden İslamcı feminizmi ve Müslüman kadın hareketlerini esas alacağız.

3.9.İslamcı Feminizm

Dr. Emanî Salih’e göre, İslamî Feminizm; temeli Kur’an, sahih sünnet ve içtihadı dayanan islam’ı referans alarak kadın-erkek eşitliğini islam’ın içinden sağlamaya çalışan düşünsel bir harekettir. Yirmi yılı aşkın bir süre önce İslam âleminde başlayan ve buradan da

---

⁸⁵ Notz, *Feminizm*, 23.

⁸⁶ Güç, *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm’e Nasıl Bakmalı ?*, 95.

⁸⁷ Arat, *Feminizm’in abc’si*, 81.

⁸⁸ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 94.

⁸⁹ Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, 95.

Batı ülkelerine yayılan bu akım ilk zamanlarda çekingen bir hal arz ettiyse de, kısa süre içinde kendine mahsus hak talepleri, özellikleri, amaçları ve unsurları olan güçlü bir hareket haline geldi.⁹⁰ Dr. Esmâ Binâdâde'ye göre İslâmî feminizm seküler feminizmi reddettiği gibi, Kur'an tekstine dayanarak İslam âleminde din adına egemen kılınan kadın karşıtı gelenek ve görenekleri İslam'dan ayırma zorunluluğuna da vurgu yapmaktadır.⁹¹

İslamcı feminizm, 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlayan ve entelektüel Müslüman kadınların birey olma çabalarının düşünce hayatındaki yansımalarına atıfta bulunan bir kavramdır. Aynı zamanda bu söylem Müslüman kadınların, hem geleneksel ataerkillikle hem de modern ve postmodern gerçeklikle yüzleşmelerinin ve onlarla mücadelelerinin bir ifadesi olarak görüldüğü için global kadın hareketi içinde değerlendirilmiştir.⁹²

Bu akım öncelikle şehirlerde, seküler, sosyalist, eğitilmiş orta sınıf Müslüman kadınların arasında ortaya çıkmıştır. Bu kadınlar kendi dini yönelimlerinden uzaklaşmamışlar, İslamî etik, kültürel ve ulusal kimliklerinin önemli bir unsuru olarak korumuşlardır. Öte yandan modernizmin etkisi ile Müslüman kadınlar, sosyal siyasal eşitlik düşüncelerine ve modern yaşamın özellikle aile yapısı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin feminist yeniden yorumuna doğru ilerlemişlerdir.⁹³

İslamcı feminist söylem, Müslüman kadın düşünürlerinin kadının toplumsal konumu, kadınlık kimliği ve kadınlık rolleri hakkında savunmacı bir noktadan çıkıp eleştirel bir tutum içinde özgür eserler üretebildikleri bir sürece ancak 1990'lı yıllarda geçebilmiştir.⁹⁴ Aslında Müslüman Kadın Hareketlerini iki yönlü bir ayrımla ele almak mümkündür. Birincisi, seküler çerçevede ele alınabilecek olan 2. Dalga kadın hareketi; ikincisi ise sonraki yıllarda inanca dayalı bir çerçevede ele alınabilecek olan ve İslamcı kadın hareketi içinde ortaya çıkacak olan Müslüman Kadın Hareketidir.⁹⁵

Amine Vedûd, Esmâ Barlas, Keciâ Ali, Fatma Hafız, Sadiye Şeyh, Rıfat Hasan gibi isimler İslâmî feminizm mensuplarındandır.⁹⁶

⁹⁰ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 127-128.

⁹¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 134.

⁹² Ayşe Güç, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 17/2 (2008), 654.

⁹³ Güç, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 655.

⁹⁴ Ayşe Güç, *Milel ve Nihal*, "İslamcı Feminist Kim? Kavramların Gölgesinde Bir Kadın Söylemi", (2019), 401.

⁹⁵ Habibe Kurt Akçaoğlu, *Müslüman Kadın Stk Muhafazakarlık Feminizm* (Ark, 2022), 221.

⁹⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 133.

1980 sonrası Müslüman Kadın Hareketinin ortaya çıkmasının sebepleri arasında; İslam'ın yükselişe geçmesi Müslüman muhafazakâr ailelerin kız çocuklarını daha çok okula göndermeye başlaması, köyden kente göçün artması, medyanın demokrasi yayma işlevi ve dünyanın küresel düzene geçmesi sayılabilir.⁹⁷

İslamcı feminist akımın özelliklerini kısaca toplamak gerekirse; bu feminizmin en yüce referansı, Kur'an ve Sahih Sünnetten oluşan İslam'dır. İslami feminizm Kur'an ve Sahih Sünnet dışında kalan beşeri içtihatlarla dayalı bütün referansları eleştiriye tabi tutma yöntemini benimser. Kadın haklarını ve kadın-erkek eşitliğini İslam'ın içinden savunan feminizm, kadın karşıtı dini kültür karşısında yeni içtihatlarda bulunmayı gerekli görmektedir. Bu içtihatlar düşünsel ve akâdemik içtihatlardır. İslamcı feminizm siyaset üstü bir akım olup nihai amacı kadın karşıtı olarak konumlandırılan bütün görüş ve kurumsal değerlere karşı yeni bir paradigma ortaya koymaktır.⁹⁸

Batı feminizmi ve İslami feminizm arasında çok sayıda farklılıklar vardır bunlardan bazıları ise; Batı feminizmi, İslami feminizme nazaran daha erken ortaya çıkmasıdır. Batı feminizm akımları sekülerdir ve Hristiyan Feminizmi hariç olmak üzere din ile aralarında çizgi çekmektedir. İslami feminizmin özelliği ise dünyanın dört bir yanında yaşayan Müslümanlara hitap etmesi ve temel referans olarak İslam'ı almasıdır. İslami feminizme göre Kur'a kadın haklarına saygıyı esas almakta ve kadın-erkek arasındaki eşitliği kabul etmektedir.⁹⁹

Özetle Feminizm türlerinin her birinin kendine göre bir ideolojisi vardır.¹⁰⁰ Fakat bu farklı ideolojilerin hepsinin dayandığı temel iki düşünce; Kadınlar toplumda hali hazırda ikincil konumdadır; kadın olduklarından dolayı belirli haksızlıklar yaşarlar, sistemik dezavantajlardan mustariptirler. Kadınların ikincilliği ne makbul ne de kaçınılmazdır. Bu durum politik hareketle değiştirilebilir, değiştirilmesi gerekir.¹⁰¹

---

⁹⁷ Kurt Akçaoğlu, *Müslüman Kadın Stk Muhafazakarlık Feminizm*, 210-212.

⁹⁸ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 131.

⁹⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 136.

¹⁰⁰ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 24.

¹⁰¹ Cameron, *Meraklısına Feminizm*, 17.

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZMİN TEMEL İDDİALARI VE İSLAM AÇISINDAN KRİTİĞİ

Feminizm akımı birçok alanı, toplumu irdelediği gibi dini alanları, inançları ve söylemleri de incelemiş, yorumlarda bulunup tartışma konusu haline getirmiştir. Bu bölümde feminist düşüncenin İslam dini bünyesinde var olduğunu düşündükleri birtakım meselelerden bahsedeceğiz.

Dinlerin sistemleştirilmiş bugünkü halleriyle kadın-erkek eşitsizliğini içeren birçok hüküm barındırdığını gözlemleyen seküler feministler, bunun nedenini bizzat dine bağlayarak çareyi seküler bir feminist mücadele vermekte bulmuşlardır. Bunun için de Allah, vahiy, kutsal kitap ve peygamber gibi olguları mücadele alanlarından uzak tutmuşlardır. Buna karşı çıkan dindar feministler ise; Allah adil bir zattır. Kullar arasında ayırım yapmaz. Dolayısıyla O'nun yapmadığı ayırım kutsal kitaplarda da yer almaz ve peygamberler de bu gerçeğe aykırı hareket etmez, demişlerdir. Seküler feministlerin iddialarını dayandırdıkları söylemler ise yorumlardan ibarettir diyerek dinlerinde aslında ayırımın olmadığını savunurlar.¹⁰²

Bu bölümde seküler feminist düşüncenin ileri sürdükleri iddialar ve buna İslam dini açısından verilen ve verilebilecek olan cevapları incelemeye çalışacağız.

1. YARATILIŞ KAPSAMINDAKİ İDDİALAR

1.1. Kadının Erkeğin Kaburga kemiğinden Yaratılması

Kitab-ı Mukaddes de geçen pasaja göre Hz. Havvâ'nın yaratılışı şöyle olmuştur:

“Ve Rab dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir, kendine uygun bir yardımcı yapacağım. Ve Rab Allah, Âdem'e ağır bir uyku getirdi ve uyudu ve onun eğe kemiklerinden birini alarak yerini et ile doldurdu. Ve Rab Âdem'den aldığı eğe kemiğinden bir kadın yaratıp onu Âdem'e getirdi ve Âdem: şimdi bu, kemiklerimden kemik etimden ettir; bu, insandan alındığı için ona “ nisa” ismi verisin dedi.” (Tekvin 2/21-23)

Kur'an-ı Kerim'e göre ise erkek ve kadının, hem ilk yaratılışlarına hem de çoğalma biçimlerine işaret eden pek çok pasaj bulunmaktadır.

---

¹⁰² Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 31.

“Allah, sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. O’nun bilgisi olmadan bir diş ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ne kadar ömür verildiği de, ömründen neyin eksildiği de bir kitapta yazılıdır. Bütün bunlar, Allah için pek kolaydır.”¹⁰³

“O, sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra “alaka”dan yaratan, sonra sizi (ana rahminden) çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlamanız için sizi yaşatandır.”¹⁰⁴

“Yemin olsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!”¹⁰⁵

Bu gibi ayetlerde kadın-erkek insan türünün yaratılış biçimi ve evreleri anlatılır. Burada bir problem olmamasına rağmen kadın cinsinin ilk yaratılışının, bu ayetlerin kapsamında değerlendirilmesi noktasında problem oluşmaktadır. Çünkü bu genel yaratılış kriterleri, Hz. Âdem’in şahsında örneklenirken eşinin yaratılışı ile ilgili ayrıntılı bir açıklama yapılmamaktadır.¹⁰⁶ Bundan dolayı kadının yaratılışına işaret eden ayetleri de zikrettikten sonra genel değerlendirme yapmamız uygun olacaktır.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (nefsi vahide) yaratan ve ondan eşini (zevc) yaratan; ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar türetilen yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”¹⁰⁷

“Onun ayetlerinden biri de sizin için kendilerine ısınasınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye nefislerinizden eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen toplum için elbette ayetler vardır.”¹⁰⁸

“Allah size, kendi nefislerinizden eşler nasip etti. Eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar oluşturdu...”¹⁰⁹

---

¹⁰³ Ömer Çelik Meali (Erişim 20 Mart 2024), Fâtır 35/11

¹⁰⁴ el-Mü’min 40/67

¹⁰⁵ el-Mü’minûn 23/12-14

¹⁰⁶ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Otto, 2018),

76.

¹⁰⁷ en-Nisâ 4/1

¹⁰⁸ er-Rum 30/21

¹⁰⁹ en-Nahl 16/72

Yukarıda verilen Kitab-ı Mukaddesten ve Kur'an-ı Kerimden ifadelerden seküler feministler, ortak bir sonuç çıkarmışlar ve maalesef ki Kur'an da geçen ifadeleri Kitab-ı Mukaddese göre yorumlamışlardır. Bu yorumlama da bulunurken Kur'an'ın muhtevasını, dil bilgisini göz ardı etmişlerdir. Çıkardıkları ortak sonuçlar çalışmamızda iddia olarak ele alınmıştır. İddiaya göre;

Kadın, dinlerde eksik erkek veya rastlantısal bir varlıktır. Havvâ'nın, Bossuet'nin kullandığı sözcükle Âdem'in fazla kaburga kemiğinden çıkarıldığını anlatan yaratılış öyküsü bunu simgeler. İnsanlık erkektir ve erkek, kadını kendi içinde değil, kendisine göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez.¹¹⁰ Havvâ erkekle aynı anda şekillendirilmemiştir; o, ne farklı bir maddeden yapılmıştır ne de Âdem'in yapıldığı çamurdan. İlk erkeğin kaburgasından çekilip çıkarılmıştır. Doğuşu bile özerk değildir. Tanrı, kadını erkek için yaratmıştır. Kadından tapınılmayı dahi istememiştir. Âdem'i yalnızlıktan kurtarmak için kadın yaratılmıştır. Kadının kökeni kocasıdır.¹¹¹

Kimi feministlere göre ise kadın erkekten üstündür; Âdem sadece bir taslaktır ve Tanrı insan varlığını tüm mükemmelliğiyle Havvâ'da yaratmıştır.¹¹² Cornelius Agrippa, kadınların üstün olduğunu şu şekilde açıklamaya çalışır: Havvâ, yaşam demektir, Âdem ise toprak. Erkekten sonra yaratıldığı için kadın daha mükemmeldir. Kadın cennette doğmuştur. Âdem cennetin dışında doğmuştur. Suyu düştüğünde kadın batmadan yüzer, erkek ise batar. Kadın topraktan değil Âdem'in kaburgasından yaratılmıştır. Havvâ cahil olduğu için hata yapar, Âdem ise günah işler.¹¹³

Bossuet ise "Kadın, Âdem'in bir parçasından başka bir şey değil, bir çeşit küçültmedir. Akıl konusunda da oransal olarak neredeyse aynı şey geçerlidir." Der. Anlaşıldığı üzere bu tür iddialar ya erkeği ya da kadını üstün yapmakta diğer cinsi ise aşağı konuma düşürmektedir.¹¹⁴ İddialar çerçevesinde ise suç, bu söylemleri dile getirenlere değil dine atılmaktadır.

Buna karşılık bu genelleme İslam açısından doğru değildir. Erkeğin kadından üstün olması veya kadının erkekten üstün olması, İslam dini perspektifinde kabul edilen bir düşünce değildir. İslam'a göre insanın Allah nezdindeki kıymetini belirleyen şey takva yani Allah'a karşı duyarlılık ve sorumluluk bilincidir. Erkek veya kadının yaratılış açısından birbirinden

¹¹⁰ de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/28.

¹¹¹ de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/179.

¹¹² de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/37.

¹¹³ de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/141.

¹¹⁴ de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/143.

üstünlüğü söz konusu değildir. Kur'an'ın erkeği kadından üstün tuttuğu anlayışı Kur'an'dan değil geleneksel din algısından kaynaklanmaktadır.¹¹⁵

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek, bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler kıldık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, o'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir. Hakkıyla haberdar olandır.”¹¹⁶

Ayet, Kur'an'ın kadın-erkek arasında üstünlük bildirmediğinin kanıtı niteliğindedir. İddiaya göre kadın erkeğin ege kemiğinden yani kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Oysaki Kur'an-ı Kerimde geçen ifadelerde ege kelimesinden bahsedilmediği açık ve nettir.¹¹⁷ Tahrif edilmiş olan Kitab-ı Mukaddes'te ise kaburga kemiğinden yaratılma olayı açıkça yer almaktadır. Kitab-ı Mukaddes'e aşına olan bazı ilim adamları Müslüman olduktan sonra bu meseleyi bazı olaylarda dile getirmişler ve diğer Müslüman ilim adamlarının bazıları yazdıkları eserlerinde bunları doğruymuş gibi kaydetmişlerdir. İsrailiyat olarak da bilinen bu bilgiler, bazı insanlar tarafından maalesef dinden ayırt edilememiştir.¹¹⁸

Kur'an'da insanın yaratılmasından bahseden Nisa Suresi 1. Ayette erkek ve kadının her biri için “zevc” kelimesinin kullanılması, (Âdem'in eşi için zevce kelimesi kullanılmamıştır.) ilk insanın cinsiyeti hakkında bir netliğin olmayabileceği yorumlarını da doğurmuştur. Erkek, kadının zevci olduğu gibi kadın da erkeğin zevcidir. Arapçada zevc çift olan her bir varlığın teki anlamında kullanılmaktadır. Şu halde Kur'an'da Âdem ve eşinin cinsiyetlerinin öne çıkarılmadığını söylemek mümkündür.¹¹⁹

Yaratılış ile ilgili ayetlerde geçen “enfüsikum” ve “nefs-i vahid” den ne kastedildiği de tartışılmaktadır. Nefs kelimesinin; Can, ruh, akıl, canlı, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü, canlı türü, bir şeyin kendisi manaları vardır.¹²⁰ Selef çizgisine bağlı olmasıyla tanınan Seyyid Kutub da dâhil olmak üzere birçok âlim kaburga meselesinin doğruyu yansıtmadığına, bunun israiliyat kaynaklı bilgi olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹²¹ Kendi nefsiniz ve tek nefisten kastedilenin de “canlı türü” olduğunu ileri süren bazı alimler de bulunmaktadır. Böyle düşünen

¹¹⁵ Emre Dorman, *101 Soruda Kur'an* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2021), 465.

¹¹⁶ el-Hucurât 49/13

¹¹⁷ Bekir Topaloğlu, *İslamda Kadın* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1985), 12.

¹¹⁸ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 32.

¹¹⁹ Hülya Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vilâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme* (İstanbul: Gökkuşbe, 2018), 22-23.

¹²⁰ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 76.

¹²¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 32.

alimlerin düşüncelerini ispat etmek için yol göstericimiz olan Kur'an'ı Kerim'de geçen ayetlerden deliller göstermişlerdir. Bunlardan biri Ali İmran 164. Ayettir:

“Allah, inananlara lütufta bulunup, onlara, nefislerinden bir elçi göndermiştir: onlara ayetlerini okuyor, onları temizlendirip arındırıyor, onlara Kitap'ı ve hikmeti öğretiyor. Oysaki onlar, bundan önce açık bir sapıklık içindeydiler.”¹²²

Ayette insanlara bir başka varlık türü olan meleklerden vb. elçiler gönderilmediği ifade edilmektedir. Hiç kimse bu ayette, nefsinizden elçiler dendiğinde insanlardan alınan parçayla peygamberlerin türetildiğini anlamamaktadır. Yaratılış için kullanılan nefis kelimesinden de tür ifadesini anlarsak kafada soru işareti kalmayacaktır.¹²³ Esasında düşünüldüğünde, Hz. Âdem'in eşinin yani Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'den alınan bir parçadan yaratıldığını öne sürmek, Hz. Âdem'in kendinden yaratılan bir parça ile eşleştiğini söylemektir. Oysa tek bir nefisten yaratılmaktan kastın aynı türden yani insan türünden yaratılmak olduğunu kabul etmek daha doğru görünmektedir.¹²⁴

Nefs-i vâhidenin Âdem ve eşinin her ikisinin de yaratıldığı ortak bir öz, cevher olduğu yönünde görüş bildiren alimlerden bazıları; Fahreddin er-Râzi (V. 606/1210), Reşid Rızâ (V. 1973), Elmalı Hamdi (V. 1942), Seyyid Kutub (V.1966), Muhammed Tâhir b. Âşûr (V. 1973) ve İzzet Derveze (V. 1984) dir. Fahreddin Râziye göre; Allahın iptidâen Âdemi yaratan kudretinin, onun eşini ondan bir parçadan değil, iptidâen yaratmaya da kâdir olduğu kesindir.¹²⁵

Mâtürîdî ise nefs-i vahid konusunda geleneksel görüşü yani nefs-i vahidin Hz. Âdem olduğu görüşünü yansıtan bir anlayış sergilememekte, görüşü paylaşıp da kaburga kemiğinden eşinin yaratıldığını ifade eden hiçbir rivayete yer vermemiştir. Mâtürîdî için önemli olan meseleler içindeki hikmettir. Nefs-i vahide meselesinin asıl ehemmiyeti ilk insan çiftinin aralarındaki bu ortaklık ve kurbiyeti sağlamasında görmüştür.¹²⁶

Mâtürîdî'nin hikmet aradığı yerde kimi seküler feministler başka bir iddia ortaya atmıştır. Kitab-ı Mukaddeste yazan ancak yine Kur'an-ı Kerim'de olmayan ama İslam'ın da suçlandığı bir başka iddia ise kadının erkek için yaratılmış olduğudur. Kitab-ı Mukaddeste yazan “ Âdem yalnız olmasın diye “ vb ifadelerden çıkarılan bu yargı İslam dini ile tamamen zıt bir yargıdır,

¹²² Âl-i imrân 3/164

¹²³ Caner Taslaman - Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020), 16.

¹²⁴ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 467.

¹²⁵ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vilâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 24.

¹²⁶ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vilâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 24-25.

çünkü İslam dininde kadın-erkek tüm insanların yaratılış amacı Allah’a kulluk ve Allah rızasıdır.

“İnsanları ve cinleri sadece bana kulluk etsinler diye yarattım.”¹²⁷

Ayette geçen “kulluk” ifadesi, Allah ile kul arasındaki bağlantıların tümünü ifade eder. Kulluk edecekler için “insanlar” ifadesi kullanılmış ve kadın, erkek şeklinde bir ayrım yapılmamıştır. Kadın’ın erkek için yaratılmış olması düşüncesi, İslam dini açısından en büyük günah kabul edilen şirke kadar gidebilecek tehlikeli bir düşüncedir. Zira, ne kadın, erkek için ne de erkek kadın için yaratılmıştır. Her iki cins de Allah’ın yaratması sayesinde Allah için vardırırlar.¹²⁸ Kadının da erkeğin de yaratılış gayesi aynıdır ve aynı gaye için yaratılmışlardır.¹²⁹

Ayetler kapsamında irdelediğimiz yaratılış konusunu hadis literatüründe de incelemek yerinde olacaktır. Belirtmek gerekir ki İslam Tarihi boyunca toplumda iki ayrı mektep olarak adlandırılan iki önemli görüş vardır, ilk mektep, hadis mektebi mensupları, çoğu rivayetleri Hz. Peygamber’e ait birer hadis olarak kabul etmişler ve bunlar üzerinde yorum ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ne yazık ki kadınlarla ilgili hükümler verip topluma da bunları tenbih edip toplumu eğitmeye çalışmışlardır. İkinci mektep olan Re’y mektebi ise rivayetlerin hadis kabul edilmesini tasvip ve kabul görmemiş, istisnalar olmakla beraber akıl ve hayatın gerçeklerini dikkate alarak kadına bu tarzda bir yaklaşımı kabul etmemiş, gelenekçi ekolün kadını biçimlendirmede delil olarak kullandıkları rivayetleri eleştirerek, bunların Hz. Peygamber’e ait birer hadis olamayacağını söylemişlerdir.¹³⁰

Kitab-ı Mukaddeste insandan alınma anlamında nisa ismiyle isimlendirilen kadın, Kur’an’da Âdem’in eşi, hadis metinlerinde ise Havvâ ismiyle anılmaktadır.¹³¹

Ebu Hureyre’den (r.) rivayet edilidiğine göre Hz. Peygamber (s.) şöyle buyurmuştur: “Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa, komşusuna eziyet etmesin! Ve kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin; zira onlar kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Ve kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst kısımdır. Eğer düzeltmeye kalkışırsanız onu kırarsınız, kendi haline

---

¹²⁷ Ez-Zâriyât 51/56

¹²⁸ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 14.

¹²⁹ İsmail Kara, *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi* (İstanbul: Dergâh, 2011), 2/695.

¹³⁰ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* (İstanbul: Beyan, 2021), 20-21.

¹³¹ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 78.

birakırsanız daima eğri kalır. Bu sebeple kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin.”¹³²
(Buhâri, 67/Nikâh, 80, IV, 145)

Muslim, Darimi ve Ahned B. Hanbel’in tahrir ettiği rivayetlerde de örneğini verdiğimiz tarzda ifadeler bulunmaktadır.

Sadece kadının, kaburga kemiğinden yaratılma meselesi ile değil kadının düzeltilmez oluşu, ahlaki açıdan sorun içeren varlık oluşu ile ilgili hadis kitaplarında maalesef birçok rivayet bulunmaktadır. Alanımız ve konumuz gereği hadislerin sıhhat derecelerine değinmesek te bu rivayetleri Kur’an’ın insan tasavvurunu yansıtan pasajlarına baktığımızda kadın için söylenen söylemlerin Kur’an’a uyuşmadığını görürüz. Çoğu ayette olduğu gibi Tin suresi dördüncü ayette geçen “biz insanı en güzel şekilde yarattık” ifadesinde kadın-erkek ayrımı yapılmaz. Kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı söylenmez.¹³³

Kanaatimizce peygamberimiz (s.) Kur’an’a ters düşen düşünceler sarf etmeyeceğine göre hadis kitaplarında geçen rivayetlerin sıhhat derecelerine bakılmalıdır. Aynı zamanda rivayetlerin yorumlanmasında ataerkil geleneğin getirmiş olduğu düşünce yapısını etkisi olup olmadığı tartışılmalıdır.

Var sayalım ki yukarıda geçen ve benzerleri başka hadis kitaplarında yazan rivayet, kesin olarak söylenmiş olsun o halde rivayetlerden ne anlamalıyız? Hadis ‘kaburga’ diyor, “Âdem’in kaburgası” demiyor. Arap dilinde kaburga (dal’) eğri olan her şeye denir ve kendisinden naziklik kast edilir. Peygamberimiz (s.) kadını nazik olmak bakımından kaburgaya benzetmiştir. Bu benzetmede erkeğin kadına iyi davranması ve ona karşı sert ve kaba olmamasına yönlendirme vardır. Erkeklerin kadınlara karşı muamelelerinde şiddetten uzak durmaları gerektiğine dair tavsiyeler bulunmaktadır. Yani bu rivayetlerde geçen kaburga kelimesi yaratılışın özü değil benzetmelerdir. Nasıl ki başka rivayette kadınlar için kristal, cam şişe; insanlar için ise aceleden yaratılma benzetmeleri geçerken insanın “cele” denen şeyden yaratıldığını ya da kadının kristalden yaratıldığını düşünmüyorsak bu rivayetler de de kadın kaburgadan yaratıldığını düşünmemeliyiz.¹³⁴

1.2. Kadının İlk Günah ve Cennetten Kovulmasının Sebebi Olması

Dinler arasında ilk günahın yasak meyveden yenmesi ortak bir kabuldür. Fakat ilk günahın yapılmasında kimin suçlu olduğu farklı kabullerden oluşmaktadır. Kadının, Hz.

¹³² Muhammed ibn İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi’u’l-musnedu’s-sahihu’l-muhtasar min umûri Rasûlillâh (s) sunenihi ve eyyâmihi* (İstanbul: Çağrı, 1992).

¹³³ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 89.

¹³⁴ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 70-71.

Âdem'i kandırıp cennetten kovulmasına sebep olduğu için sürekli erkeğin kontrolü altında tutulması gerektiği ve potansiyel suçlu olduğu düşüncesi Yahudilik ve Hristiyanlık teolojisi ile desteklenmesine rağmen Kur'an, olaya aynı şekilde yaklaşmamış; cennetten kovulma olayını kabul etmekle beraber sorumluluğu hem erkek hem de kadına yüklemiştir.¹³⁵

Feminist iddiaya göre, kadını dinler şeytana açılan kapı olarak kabul edip hor görürler. Çünkü, Âdem'i günaha iten Havvâ'dır ve kadının günaha ittiği kişiyi egemen olarak kabullenmesi adildir.¹³⁶

Kur'an-ı Kerimde ise cennetteki yasak ağaçtan meyve yemek, anlatılırken ifadeler tesniye yani iki kişiye aittir. Şeytan, Âdem ve Havvâ'ya vesvese vermiş ve yasak meyveden yemelerine sebep olmuştur. Hatta Taha suresinde asıl muhatap ve mes'ul Allah'ın emrini doğrudan doğruya alıp öğrenen olması hasebiyle Hz. Âdem gösterilir.¹³⁷

“Âdem'e vesvese veren şeytan, Âdem! Sana ebedilik ağacını ve tükenmeyen mülkü göstereyim mi? Dedi. Nihayet, ikisi de ondan yediler. Bunun üzerine çirkin yerleri kendilerine açıldı; üzerlerine cennet yapraklarından örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp kaldı.”¹³⁸

“İkisini de şeytan kandırdı. Ağaçtan tattıkları zaman avretleri kendilerine göründü ve cennetin yapraklarıyla örtünmeye başladılar. Rableri onlara seslenip, “ Ben size bu ağaçtan yemenizi yasaklamamış mıydım? Şeytan'ın sizin apaçık bir düşmanınız olduğunu size dememiş miydim? “ dedi. Bunu üzerine onlar, “ Rabbimiz biz kendimize zulmettik; eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen zararlı çıkanlardan oluruz.” Dediler.”¹³⁹

Ayetlerde anlaşıldığı üzere, Kur'an ayetin, ilk günahın vebalini sadece kadına yüklemeye çalışan düşünceye kapalı olduğu gözükmektedir. Ayrıca İslam dininde ‘miras günah’ öğretisi de olmadığı için ilk günahı herhangi bir cinsin işlemesiyle, o cinsin saptırıcılığı miras olarak kendi cinsine devrettiğini düşünmek mümkün değildir.¹⁴⁰

“Onlar birer ümmetti, gelip geçti. O ümmetlerin kazandığı kendilerinin, sizin kazandığınızda sizindir ve siz onların işlemiş olduklarından mes'ul olacak değilsiniz.”¹⁴¹

¹³⁵ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 20.

¹³⁶ de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*, 1/126.

¹³⁷ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 14.

¹³⁸ Tâhâ 20/120-121

¹³⁹ el-A'râf 7/22-23

¹⁴⁰ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 21.

¹⁴¹ el-Bakara 2/134

“Hiçbir günahkar, bir başkasının günahını yüklenmez. Yüğü ağır gelen, onu taşımaya çağırsa bile, kendisinden hiçbir şet yüklenilmez. Akraba bile olsa...”¹⁴²

“Gerçek şu ki hiçbir günahkar bir başka günahkarın yükünü sırtlanmaz. İnsan için çalışıp didindiğinden başkası yoktur.”¹⁴³

Ayetlerde açık bir şekilde ortaya çıkan gerçeğin aksi rivayetler, maalesef bazı hadis kitaplarında yer almışlardır.

İlk günah meselesini Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'e yaptığı cennetten kovulmaya sebep oluşunu ihanet olarak kabul eden insanlar, Hemmâm ibn Munebbih'in rivayetini vb rivayetleri delil göstermişlerdir.

“İsrailoğulları olmasa idi yiyecek bozulmaz, et kokmazdı; Havvâ olmasa idi, hiçbir kadın kocasına ihanet etmezdi.” (Buhari/60 Enbiya'1, IV, 103; Musned, II,315)

Buna göre kadınlar, ilk kadın insan Havvâ yüzünden kocalarına ihanet edip durmakta iseler de, bu ihanetin kapsamı ya da Havvâ ile nasıl bir ilgisi olduğu konusunda açıklayıcı bir bilgi bulunmaz ancak hadis literatürüne giren bu rivayetin bu yönünü çoğu kimse sorgulamamış ve kabul etmiştir. Oysaki bu rivayetlerde Hristiyanlıktaki asli günah anlayışını hatırlatan benzerlikler vardır. Fakat sorgulanmamıştır.¹⁴⁴ Kadın olsun erkek olsun ihanetin nedeni kişilerin kendi özgür iradeleridir. Bundan dolayı ihanetin nedeni, kişinin kendisinden başka birisine atfedilemez yani insanlar, özgür iradeleri ile seçimlerini yaparlar.¹⁴⁵

Aynı zamanda bu rivayetlerin çıkış noktasının Yahudi asıllı Vehb b. Münebbih'in kaynaklı olduğu bilinmektedir. Vehb b. Münebbih, Tevrat'ı iyi bilen adamlardan ve onun bu rivayetinin israiliyat türüne giren Tevrat rivayetlerinden biri olması büyük ölçüde muhtemeldir.¹⁴⁶

Tevrat'ta geçen pasaj şöyledir:

Rab İlah'ın yaratmış olduğu bütün hayvanlar içerisinde en hilelisi olan yılan, kadına şöyle dedi: “ gerçekten Allah size bu ağaçtan yemeyin dedi mi? “ Kadın, yılanı şöyle dedi: “ cennetin bütün meyvelerinden yiyoruz. Cennetin ortasında yer alan şu ağaca gelince, Allah bize ‘ ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki ölümsüz kalasınız’ dedi. “ Yılan, kadına şunları söyledi: “ Asla ölmeyeceksiniz. Allah biliyor ki o ağaçtan yediğiniz gün gözleriniz açılacak ve sizde Allah gibi iyilik ve kötülüğü tanımış olacaksınız.”

¹⁴² Fâtır 35/18

¹⁴³ en-Necm 53/38-39

¹⁴⁴ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 93.

¹⁴⁵ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 468.

¹⁴⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 73.

Mâtürîdî ise bu meseleye de hikmet penceresinden bakmış ve Kur'anın anlattığı olay örgüsüyle birlikte günahkar psikolojisini, insanın zayıf noktalarını anlamaya çalışmış, kulluk bilincinin inşasını görmek için uğraşmıştır.¹⁴⁷ Ancak her halükarda asli kaynağımız olan Kur'an açısından kandırılma olayına muhatap olan iddia edildiği gibi kadın değil, insanlığın ilk modelini oluşturan erkek ve kadın birliktedir.

2. KADIN'IN DEĞERİ HAKKINDAKİ İDDİALAR

Feministlerin iddiasına göre dini açıdan erkek kadından üstün olarak görülmüş. Kadın ise ikinci cinsiyet kapsamında değerlendirilmiştir. Değeri olmayan kadını dini emirler muhatap dahi almamış ve İslam dini sadece erkeği muhatap görerek kadını değersiz görmüştür. Kadın sadece erkek birinin himayesi altında var olmuştur. Evlenene kadar baba evlendikten sonra kocanın varlığıyla var olan kadının tek değer gördüğü alan ise anne olmasıdır. Yani kadının başlı başına varlığı, değeri yoktur. Bu iddiaları dile getiren hatta Avrupa'da bu konu üzerinden kadının tüzel kişiliğine kavuşmasını amaç edinen bazı feministler, John Perkin, Mary Lyndon Shanley, William Blackstone'dir.¹⁴⁸

Kadının başlı başına kişiliğinin olmayışını “Bağımlı statü” olarak isimlendiren feministler, bağımlı statülü kadının dini olan toplumlarda daha çok olduğunu iddia eder.¹⁴⁹ Çünkü dini toplumlarda ataerkillik kabul görmüş bir gerçektir.¹⁵⁰

Her ne kadar seküler feministler kadının yaşadığı bu sorunları, İslam dinine de bağlamış olsa da durum öyle değildir. Çünkü kadının ontolojik, ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda erkeğin yetkinliğine erişememiş, alt düzeyde konumlandırıldığı süreci, İslam peygamberi vahyi tebliğ ederek bitirmiştir.¹⁵¹

Esasında bakılacak olursa İslam, kadına sonradan bir değer atfetmemiştir. Kadının var olan değerli kişiliğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü Allah Resulü (s.) cinsiyete değil insana odaklı konuşur. Onun kadına ya da erkeğe karşı ayrı iki yaklaşımı yoktur; onun insana yaklaşımı vardır. Bunun sonucunda kadına, erkek üzerinden değer vermez. Kadının kendi varlığından aldığı ve eşref-i mahlukat olarak yaratıldığını bilerek hareket eder.¹⁵² “ Kadınlar, erkeklerin bir bütünü tamamlayan diğer yarısıdır.” (Ebû Davud, Taharet, 94) buyuran Hz. Peygamber, insan

¹⁴⁷ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vîlâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 29-32.

¹⁴⁸ Filiz Barın Akman, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını* (İstanbul: Kopernik, 2017), 85.

¹⁴⁹ Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 79-82.

¹⁵⁰ Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 20.

¹⁵¹ Huriye Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 11.

¹⁵² Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 12.

kavramının, hem kadın hem erkek varlığının karşılıklı olarak kesiştiği noktada tezahür ettiğini ima eder.¹⁵³

Biz, gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık.¹⁵⁴ Ayetinde de vurgunun cinsiyete değil insan türüne yapılmış olması, kadın-erkek tüm insanın değerli olduğuna bir işarettir. Hucurat suresi 13. Ayette de geçtiği gibi üstünlük takva sahibi olanındır oda erkek-kadın ayrılmaksızın kişinin elinde olan bir şeydir.

Kur'an-ı Kerimde geçen ve kadınların değersiz oluşu iddiasına neden olarak gösterilen ayet ise: Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar...¹⁵⁵ Ayetidir. Ayet, bütün yaratılanlar arasında ve tabi ki insanlar içerisinde değişik açılardan birbirinden üstün olanların bulunduğu işaret etmiştir. Aynı zamanda imtiyazlarla sorumluluklar arasında ki ilişkilere baktığımızda erkeklerin maddi imtiyazları kadar maddi sorumlulukları da daha fazladır diyebiliriz. Dolayısıyla bu ayet hayat boyunca bütün erkeklerin bütün kadınlardan üstün olması şeklinde yorumlanamaz.¹⁵⁶ Sorumluluk kimde fazlaysa imtiyaz da eş değer bir şekilde artar diye kabul edebiliriz.

2.1. Kadının Akıl ve Dinde Noksan Olması

Hadis olarak kaynaklarımızda yer alan bazı rivayetler kadının akıl ve din bakımından noksan olduğunu ifade etmiş ve bu ifadeler feministler tarafından İslam aleyhine bir iddiaya dönüştürülmüştür. Söz konusu rivayet şöyledir:

Bu iddiaya göre, “Rasulullah bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek şöyle dedi: “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz çünkü sizler cehennem halkının çoğunu oluşturmaktasınız.” Bunun üzerine kadınlardan biri, “Niçin böyle oluyor Ya Rasulullah?” dedi. Hz. Peygamber de “ çok lanet etmeniz ve kocalarınızın yaptığı iyiliklere nankörlük etmenizden dolayı” dedi. Hz. Peygamber şöyle devam etti: “ Aklı başında ve görüşü sağlam bir erkeğe galip gelebilen, akli ve dini eksik sizden başka varlık görmedim” orada bulunanlardan bir kadın: “Kadının aklının ve dininin noksanlığı nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber de “sizden iki kadının şahitliği bir erkeğinkine denktir. Dininizin noksanlığına gelince o da hayızlı olmaktır. Sizden biriniz hayızlı iken 3-4 gün oturur, namaz kılamaz” dedi.”(Buhari, Hayız, 6; Tirmizi, “İman” 6; Müslim, “ İman “ 132)

¹⁵³ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 15.

¹⁵⁴ et-Tîn 95/4

¹⁵⁵ en-Nisâ 4/34

¹⁵⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 240.

Bu rivayet, sahih olarak görülen hadis kitapları için de zikredilmiştir. Bu durumun ataerkil, cahiliye veya israiliyat kökenli algılardan geldiği düşüncesi, kanaatimizce gerçeği yansıtmaktadır.

Rivayetin senet kısmına bakarsak bu haberi nakleden ravilerin tümünün erkek olduğu ortaya çıkar. Oysa hadisin metninden de anlaşılacağı üzere haberin muhatabı arka safta erkeklerden ayrı yer tutmuş kadınlardır. Neden bu haber, asıl muhatapları tarafından değil de nasıl duydukları dahi tam bilinemeyen, duysa dahi uzaklık münasabetiyle yanlış duyma ihtimali olan erkekler tarafından nakledilmiştir? Düşünmek gerekir.¹⁵⁷

Haberin, senet zincirini burada tek tek zikredemeyeceğimiz için farklı isnadlarda ki zincirler içinde olan ravilerin bazılarının cerhlerine değinmek haberin sıhhati için daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kadınlara ilişkin çoğunun cehennem ehli olduğu haberin ortak ravilerinden biri olan, Âta b. Ebi Rebah Eslem el-Kureşi (v.115) güvenilir bir hadisçi olmasına rağmen, bir kısım ilim adamları tarafından eleştirilmiştir. Âta b. Ebi Rebah'ın yaşlandığında hafızasının bozulduğu ve unuttuğu için, ibn Cüreyc ve Kays b. Sa'd'ın kendisinden hadis yazmayı terk ettikleri kaydedilmektedir. Başka bir yerde de Âta'nın tedlis yaptığı ve herkesten rivayet naklettiği için Mürsellerinin zayıf olduğu zikredilmiştir. Aynı zamanda bu rivayeti Âta b. Ebi Rebahtan alan ortak ravi Abdülmelik b. Ebi Süleyman(v.145) da, zabt sıfatı açısından tenkit edilmiştir.¹⁵⁸

Ateş'in tespitine göre, kocalarına karşı nankörlükleri dolayısıyla kadınlarının çoğunu cehennemde görmüş olması bahsi ibn Abbas dışında birçok sahabiden gelen rivayetlerde yoktur. Küsuf namazı sonrasını anlatan bu rivayetin metin açısından zabt kusurları olduğu söylenmelidir. Metin kusuruna örnek olarak haberin sıkıntılı kısmı olan kadınların cehennemlik oluşu sözlerini, Darimi de geçen metinde Abdullah b. Mesud söylemiştir.¹⁵⁹

Araştırmalara göre, rivayetlerde geçen tenkide uğramış bazı raviler bulunmaktadır: Süheyl b. Ebi Salih Ebu Yezid El Medeni, Said b. Ebi Said Keysan el Makburi, Abdulaziz b. Muhammed b. Ubeyd ed-Deraferdi, el- Leys b. Sad, Abdullah b. Vehb... Görüldüğü üzere yukarıda verilen haberin ve bu habere yakın haberlerin bulunduğu ravi zincirinde birden çok

¹⁵⁷ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Gelenegindeki İzdüşümleri*, 154.

¹⁵⁸ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 155.

¹⁵⁹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 168.

tenkide uğramış ravi bulunmaktadır.¹⁶⁰ Metin açısından ise birbiri ile uyuşmayan farklı versiyonları bulunan haberin, sahih olup olmadığı tekrar düşünülmelidir.

Haberde geçen kocaya nankörlükten ötürü cehennemlik olma meselesi ise Kur'an'ın ayetleriyle çelişen bir durumdur. Kur'an'da cehennem ile ilgili ayetler, herhangi bir cinse özgü değil, dünyada yapılan zulümleri de kapsamaktadır; yani insanlar, yaptıkları veya yapmadıkları amellerden dolayı cezalandırılacaklardır. Bunun tersini kabul ettirmeye çalışmak, cennet ve cehennem için yeni ölçütler getirmek, cennet ve cehennemi sadece bir cinse mahsus kılmak, Kur'an'a ters bir durumdur. Cennet ve cehennem için Kur'an'da olmayan bir şart koyması peygamberimiz açısından mümkün değildir.¹⁶¹

Araştırmamız gereği bu düşüncelerin doğruluğu veya yanlışlığını tartışmayacağız fakat görüşlerden de anlaşılacağı üzere İslam Kadına noksan olarak bakmamıştır. Kadının noksan olduğu söylemi tüm ilim adamlarınca kabul edilmemiştir.

Hayız konusu, Kur'an'da Bakara 222. Ayette şöyle geçmiştir:

“Sana kadınların ay halinden sorarlar. De ki: O sıkıntı verici bir durumdur. Bu yüzden adet sırasında kadınlardan geri durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine cinsel yaklaşımda bulunmayın. Temizlendikten sonra, Allah'ın izin verdiği şekilde onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah gönülden tövbe edenleri sever, içi dışı temiz olanları sever.”¹⁶²

Konuyla ilgili olduğunu düşündüğümüz başka bir ayet Şûra suresinde geçmektedir.

“Göklerin ve yerin hükümrânlığı Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut dilediğine hem erkek hem kız evlat verir. Dilediğini de kısır bırakır. O, her şeyi bilendir. Her şeye gücü yetendir.”¹⁶³

Kız çocuğu olarak dünyaya gelmek nasıl ki Allah'ın kararı ise, kızların hayız görmesi de Allah'ın kararıdır ve doğal bir durumdur. Hayatın akışı için diğer bedensel gelişim ve işlevlerle birlikte hayız durumu da normal karşılanmalı ve kabul edilmelidir.¹⁶⁴

İslam peygamberinin insanlar arasında ayırım yapmasının ne kadar tutarlı olduğu sorgulanmalıdır. İnsanları(kadınları) umutsuzluğa sürükleyen bir söylemin İslam peygamberi tarafından söylenmesi gerçekten kabul edilebilir bir durum mudur? Kaldı ki durumun kadının

¹⁶⁰ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*.

¹⁶¹ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 81.

¹⁶² el-Bakara 2/222

¹⁶³ eş-Şûrâ 42/49-50

¹⁶⁴ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 48.

elinde olmayan bir vaka olması da su götürmez bir gerçektir. Kadın kendi elinde olmadan kadın olarak dünyaya gelmiş ve biyolojik olarak Allah'ın kanunu gereği hayız olmaktadır. Bundan dolayı noksan olarak nitelendirilmesi ne kadar adil bir tutum olur? Kaldı ki Bakara suresi 222. Ayeti delil göstererek hayızdan ötürü yapılmayan ibadetlerin yapılabileceğini söyleyen ilim adamları da vardır.

Prof. Dr. Süleyman Ateş'in konu ile ilgili yaklaşımı aşağıda verilmiştir:

“Kur'an'ın sınırlamadığı bir şeyi kimse sınırlayamaz. Kur'an'a ters şeyler hadis olamaz. O rivayetler, Peygamber'e iftiradır. Adetli kadın hakkında Yahudilikten ve çeşitli uluslardan Araplara sızan gelenekler hadis biçimine getirilerek İslam literatürüne sokulmuştur. Bunların aslı olsaydı mutlaka Kur'an'da kadının hayız halinde bu ibadetleri yapamayacağına dair bir açıklama olacaktı. Zira Kur'an, ibadet yapmama gibi önemli bir hali kapalı bırakmaz, bunu belirtirdi. Kur'an hayız halindeki kadınla cinsel ilişki yapılmamasını söylüyor da hayız halindeki kadının namaz kılamayacağını, oruç tutamayacağını, diğer ibadetleri yapamayacağını neden söylemiyor? Yoksa Allah katında, cinsel ilişki namazdan, oruçtan, Kur'an okumaktan daha mı önemlidir? Kur'an'a ters bu tür düşünce ve uygulamaları bırakıp Kur'an'a dönmeli ve Kur'an ne diyorsa onu yapmalıyız.”¹⁶⁵

Bu görüşü savunan ilim adamlarının ileri sürdüğü başka düşünceler ise, Hz. Peygamber, düzensiz bir şekilde adet gören kadına, yıkanıp namaz kılmasını emretmiş ve bu kadın, her namazında yıkanarak namaz kılmıştır. Düzensiz adet görme ile düzenli adet görme arasında ne fark vardır? Gelen kan aynıdır ve kan temizlendikten sonra ibadet etmede ne gibi bir sakınca bulunmaktadır. Düzensiz adet özür ise düzenli adet neden özür değildir? Gibi düşüncelerdir.¹⁶⁶ Bu düşünceleri kabul etmeyen alimler de birkaç haber delil olarak zikretmişlerdir.

“Bu başına gelen, Âdem kızlarına Allah'ın takdir ettiği bir yazgıdır. Kâbeyi tavaf etmek dışında hacıların eda edecekleri vazifeleri sen de yerine getirebilirsin.” (Buhâri, Hayız, 1,7)

“Adet görmeye başladığında namazı bırak, adetini bittiğinde ise guslet.” (Buhari, Hayız, 19)

Hayızlı kadının ibadetlerden yana kısıtlanmış olduğunu kabul eden alimlerin öne sürdükleri birkaç rivayeti de incelediğimizde her ne kadar ibadet için belli kısıtlamalar verilmişse de kadının noksan oluşunu ifade eden cümleler yoktur. Ve bazı inanışlarda olduğu gibi İslam'da adet esnasında kadının necis olması, bir köşeye çekilmesi gibi durumlar da yoktur.¹⁶⁷

Hayızlı olan kadının mescide girmeyişi, Kur'an'a elini atmayışi gibi yaygın olarak kabul gören yaşam tarzını ise, peygamber efendimizin sünnetinden yola çıkarak düzeltmemiz

¹⁶⁵ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi* (İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, 1997), 8/16-17.

¹⁶⁶ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 496.

¹⁶⁷ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 51.

gerekmektedir. Hz. Ayşe'nin rivayetine göre, adet halinde bulunan Ayşe, Mescidde bulunan Peygamber'in başını yıkayıp tarardı. Peygamber adetli Ayşe ye, "Mescidde bana humre (seccade) yi getir." demiş. Ayşe, adetli olduğunu söylemiş. Peygamber, "Adet senin isteğinle olan bir şey değildir. Sen mescide git bana seccadeyi getir." Demiştir. (Müslüm, Hayd, 3) buna göre kadının hayızlı iken mescide girmesini yasaklayan bir tutum yoktur ve rivayette geçtiği gibi elde olmayan bir durum için noksanlıkla nitelenmek de İslam dinine uymayan bir durumdur. Başka bir rivayete göre ise, "peygamber efendimiz, gece namazı kılarken âdetli olan eşlerinin yanında uyumalarından rahatsız olmaz, secde ederken elbisesinin onlara değmesine aldırılmazdı." (Buhari, salat, 107) Kadının hayız konusu ile ilgili pek çok rivayet vardır ve bunların bazıları birbiri ile çelişkili durumdadır. Bu durumda kanaatimizce Kur'an'ın muhtevası, ilkeleri çerçevesinde, aklın muhakeme gücüyle karar vermemiz doğru olacaktır.

Akl noksanlığına sebep gösterilen şahitlik meselesine gelince;

"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."168

Ayette geçen bir erkek şahit yerine iki kadın şahit istenmesi ve bazı hadis kitaplarında geçen haberlerin bu olayı noksanlık olarak dile getirmesi, iddialara neden olmuştur. Fakat kanaatimizce durum öyle değildir. Şahitlik, İslam dininde çok önemli bir vazifedir.¹⁶⁹ Bu vazifeyi ise kadın-erkek yapabilir. Bu durumda kadının sözü de bir değer görmüş olur.

¹⁶⁸ el-Bakara 2/282

¹⁶⁹ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vîlâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 128.

Borçlanma ayetinde geçen durum ise birkaç görüşle açıklanmaya çalışılacaktır. Mâtürîdî'nin de katıldığı görüşe göre; kadının şahitliğinde temel mesele onun bu netameli konularda korunmasıdır. Kadının şahitlik nedeniyle sıkıntılı pozisyonlarda kalması hem mahremiyeti hem de güvenliği adına pek de istenen bir durum değildir.¹⁷⁰ Diğer bir görüş ise şahitlik yapılacak konu ile ilgilidir. Konu, borçlar ve mallar ile ilgili ise kadınların erkekler ile birlikte şahitlik yapmaları caiz görülmüştür. Konu hadler ve kısas ise doğabilecek sıkıntılı süreçlerden dolayı kadınların şahitliği istenilen bir durum değildir. Konu, erkeklerin muttali olamayacağı meseleler ise yalnız kadınların şahitlik yapabilecekleri söylenmiştir.¹⁷¹ Hz. Ömer boşanma konusunda yalnız başına kadınların şahitliğini kabul etmiştir. Hz. Ali de bir çocuğun öldürülmesine şahit olan kadınların şehadetini muteber saymıştır.¹⁷² Üçüncü görüşe göre şahitlik edecek olanın olaya dahil oluş şekliyle alakalıdır. Davet ile yapılan şahitlikte gönüllülük esastır ve tanıkların seçimi kişilere bırakılır. Fakat hırsızlık veya cinayet gibi bir duruma, birebir tanık olan kimsenin şahitliği davet ile değil orada bulunması ile ilgilidir ve kadınların orada bulunması halinde onların şahitliğinin kabul edilmemesi gibi bir durum söz konusu değildir.¹⁷³

Ayette iki kadının istenme sebebinin unutkanlık olarak açıklandığı görülmektedir. Kadınların bu konuda unutma ihtimalinin olmasının nedenleri, şu şekilde açıklanmıştır. Kadın, eski zamanlarda erkekler kadar antlaşmalar ve ticaret konusunda tecrübe sahibi değildir ve bu işin inceliklerini fazla bilmemektedir. Bundan dolayı, durum ile ilgili ayrıntılı açıklama yapamaz ve diğeri onun unuttuğu yerleri ona, hatırlatarak, şahitliği tamamlar. Kadın tabiatı gereği duygusaldır. Merhameti gereği, vicdani duygusallık ve hareketlilik erkekler göre fazladır, hemen heyecanlanır. Böyle bir durum antlaşmada sıkıntı doğurabilir. Bundan dolayı ikinci bir kadının varlığı önem taşır.¹⁷⁴ İmam Muhammed Abduh, alış veriş hususunda kadın şahitliğinin erkek şahitliğinin yarısı olmasını da sadece o zamanın şartlarına mahsus olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ona göre kadın o zamanlarda ticari işler için fazla dışarı çıkmadığından ticari konularda tecrübesi azdı. Fakat şimdi zaman değişti ve kadınlar da ticari konularda tecrübe sahibi oldular.¹⁷⁵

Aynı zamanda kadının şahitliğini eksik gören bazı alimlerin, hadis nakli konusunda kadın ve erkek ayrımı yapmadan şahitlikleri kabul ettikleri görülmektedir.¹⁷⁶ Hatta bazı hadis alimleri

¹⁷⁰ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vîlâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 128.

¹⁷¹ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 169.

¹⁷² Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 244.

¹⁷³ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 114.

¹⁷⁴ Seyyid Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, çev. Mustafa Nuhoğlu (İstanbul: Ravza, 2007), 386-387.

¹⁷⁵ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 76.

¹⁷⁶ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 114.

şöyle demişlerdir: “Eleştirme ve adil görme kitaplarında herhangi bir kadının hadis rivayet etmede yalancı olduğu tespit edilmemiştir.” Hiçbir hadis rivayet eleştirmeni “Falan hadisi rivayet eden kişi bir kadındır ve dolayısıyla erkeğin yarısıdır, yanına bir kadın daha eklememiz gerekir ki şahitliği kabul edilsin dememiştir.”¹⁷⁷

Kadın-erkek ayrımı yapılmadan şahitlik meselesini anlatan ayetler de vardır ve bu ayetlerde şahitlik meselesi cinsiyetle ilişkilendirilmemiş ya da bir erkek iki kadın gibi bir kural verilmemiştir.¹⁷⁸

“Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkoyarsınız; Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz» diye Allah üzerine yemin ederler.”¹⁷⁹

“Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar. Ancak bundan sonra tövbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.”¹⁸⁰

“İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu, Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.”¹⁸¹

¹⁷⁷ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 76.

¹⁷⁸ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 488.

¹⁷⁹ el-Mâide 5/106

¹⁸⁰ Nûr 24/4-9

¹⁸¹ et-Talâk 65/2

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere erkeğin şahitliğinin kadının şahitliğinden üstün olması gibi genel bir durum söz konusu değildir. Konunun mahiyetine göre istenilen şahitlikler farklı olsa da kadın-erkek arasında akıl bakımından bir noksanlık yoktur.

2.2. Kadının Meta Olarak Algılanması

İddiaya göre, İslam'ın; şeriatın ve içtihadın oluşturduğu biçimiyle erkek arzusu çevresinde kurulmuş ataerkil dünyasında kadın, erkek için yaratılmış bir nesnedir. Kadın bazen cansız nesnelerle bir tutulur ve bir mal olarak değerlendirilir.¹⁸² İddiaya delil olarak gösterilen ayet ise aşağıda verilmiştir.

“Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.”¹⁸³

İddiaya göre ayette kadınlar, erkekleri aldatan dünya malı olarak sayılmış, atlarla ekinlerle bir tutulmuştur. Ayette iddia da bulunanların kaçırdığı birkaç önemli nokta bulunmaktadır. İlk olarak bilmemiz gerekir ki dünya imtihan dünyasıdır ve ayette sayılan şeyler, imtihan olarak insanın karşısına çıkabilecek şeylerdir. Kadının, erkekler için imtihan sayılması kadını meta yapmaz. Nasıl ki ayetin devamında oğullar kelimesi erkek çocuklarını meta yapmıyorsa kadında bu ayetten ötürü mal hükmünde görülemez.

Başka bir ayet ise üreme eyleminin kadın iradesi dışında tek yanlı bir eylem olduğu yorumu kadının meta olarak görülmesi, iddiasına delil gösterilir.

“Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her hâlde onun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele.”¹⁸⁴

Bu ayette, ekinlik olarak tercüme edilen hars kelimesinden ötürü kadınların metaya benzetilmesi söylemi gündeme gelmiştir. Bu iddianın ortaya atılmasında “hars” kelimesinin “tarla” olarak tercüme edilmesi de rol oynamıştır. Oysa hoş karşılanacak başka bir kelime ile tercüme edilmesi ayetin anlamı için daha uygun olacak, insanlar ön yargılardan kurtulacaktır. Çünkü ayette bahsedilen benzetme, gerçek hayatta her birimizin var olması evresini güzel bir şekilde anlatımıdır. İnsanın dünyaya gelişi, toprakta bir bitkinin büyümesine benzemektedir. Bu benzetme iddiaya sebep olacak bir benzetme değil aksine insanı tefekküre sürükleyen bir

¹⁸² Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 150.

¹⁸³ Âl-i İmrân 3/14

¹⁸⁴ el-Bakara 2/223

benzetmedir. Kadının toprağa benzetilmesi, toprağın yaşam kaynağı olduğunu bilen, toprağa saygı duyan insanlar tarafından kötü bir durum olarak görülecek bir durum değildir.¹⁸⁵

Hayatın devamlılığı için evliliğin gayelerinden biri de çocuk yetiştirmektir. Bu ayette ise bu gerçek durumun bilgilendirilmesi yapılmıştır. İnanan insanlara yaratıcısı tarafından yol göstermedir.¹⁸⁶

İslam da kadının cinsel obje olarak görüldüğü ve kendi iradesinin yok olduğu kanısını oluşturan başka söylemler ise maalesef hadis kitaplarında geçen bazı rivayetlerdir. Kütüb-i Sitte içerisinde de yer alan bu rivayetler, kadınlara karşı Müslüman erkeklere bu konuda sanki karşı durulmaz bir yetki sağlamıştır. Çeşitli hadis kaynaklarında Ebu Hureyre'ye (ra) nispet edilerek nakledilmiş bulunan rivayetlerde;

“Cinsel ilişkide bulunmak için kocası yatağa çağırdığı halde bunu kabul etmeyerek, eşini kendisine küstürüp öfkeliendiren ve bu şekilde sabahlayan bir kadına meleklerin lanet ettiği haber verilmektedir.” (Müslim, Nikah, 85)

“Kadının binek üstünde olsa bile, nefsinin kocasından men etmemesi, ondan izinsiz evinden herhamgi bir şeyi başkalarına vermemesi ki verirse kocasına sevap, kendine ise günah olur. Kocasının izni olmadan nafile oruç tutması ki tutarsa kendisi günahkar olur, sevap kazanmaz. Eşinin izni olmadan evinden ayrılmaması, şayet ayrılırsa, rahmet ve gazap melekleri, tövbe edinceye veya evine dönünceye kadar bu kadına lanet ederler. Eğer kocası zalim olsa da mı? Denildi. Hz. Peygamber de: zalim olsa da buyurdu.” (Beyhaki, Sünenü'l Kübra, VII, 292, no: 14490)

Yukarıda kaydetmiş olduğumuz rivayetlerin isnadında yer alan ravilerden bazılarının, hadis alimlerinin tenkidine uğramış oldukları bilinmektedir.¹⁸⁷ Bu tür İslam'ın ana kaynağı ve düşünceleriyle çelişen rivayetlerin büyük bir özveriyle incelenmesi gerekmektedir. İslam peygamberine bu tür çelişkili ifadeler atfetmek doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Çünkü İslam'a göre, kadın da erkek de hukuki varlıkları olan birer şahsiyettir ve kadın-erkek birbiri için yaratılmış varlıklardır.¹⁸⁸ İslam'da iddiaların aksine, eşler birbirleri için huzur kaynağıdır. Biri diğerinin malı değildir.

¹⁸⁵ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 142.

¹⁸⁶ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 91.

¹⁸⁷ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 336.

¹⁸⁸ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 339.

“Kadınlara iyi davranma vasiyetime uyunuz. Çünkü onlar yanınızda avandırılar.” Peygamber efendimizin veda haccı sırasında söylediği bu hadiste geçen “avân” kelimesini köle olarak anlamlandırılmış ve yanlış bir algıya sebep olmuştur. Oysa hadiste geçen kelimenin anlamı Lisanu’l Arab adlı kapsamlı bir sözlükte “bir şeyin ortası ve öbür yarısı” olarak geçmektedir. Yani kadının erkek için köle statüsünde olduğu, meta olarak algılandığı bir durum ortada yoktur.¹⁸⁹ Allah Resulü, kadın ve erkek arsında kadının el altında bulundurulmuş bir “nesne” olarak konumlanamayacağını, dolayısıyla kimsenin eşi üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi taşımadığını anlatmıştır. Bunları anlatırken kullandığı, “Allah’ın emaneti” ifadesi ise, kadına karşı ne derece özenli ve bilinçli davranılması gerektiğini gösterir.¹⁹⁰ İslam, toplumun kadına bakışını düzeltmiş, her iki cinsin karşılıklı ilişkilerini insani yönden güç kazandırmıştır. Artık kadın sadece cismin açlığını giderici, et ve kanın fevranını teskin edici bir nesne değildir. Onların yakınlaşmalarında sükûnet ve huzur vardır. İslam aile bağlarının sağlam olmasını ister ve sosyal hayatın temelini güçlü aile bağlarına bağlar bundan dolayı eşler arasında uyuma önem verir kadını kocadan ve ya kocayı kadından üstün tutmaz.¹⁹¹

Feminist eleştirinin, İslam dinine karşı iddia olarak öne sürdüğü bir diğer mesele; köleliği kabul etmesi, cariyeliğe izin vermesi gibi meselelerdir. Fakat feminizm eleştiride bulunurken işin aslını öğrenmeye çalışmamıştır. Öncelikle bilinmelidir ki İslam dini geldiği coğrafyanın yanlış alışkanlıklarını birdenbire ortadan kaldırmamış. Yanlış olan davranışları zeminine inerek onarmaya çalışmış, yapılan değişikliklerde kalıcılık elde etmeyi hedeflemiştir. Cariyelik, kölelik meselesi işte böyle bir meseledir. Savaş esiri kadın kölelere cariyeye denmektedir. Dönemin sosyo-ekonomik bir gerçeğidir. Bu gerçeği, İslam dininin ilk etapta direkt kaldırmamasının belli nedenleri vardır. Bunlar; savaş esirlerinin öldürülmeleri yerine onlara hayat hakkı tanınması, kölelik müessesinden dolayı can kaybının önlenmesi ve köleliğin Müslümanlarca tek taraflı olarak kaldırılmasının aleyhte sonuçları olacağından köleliğin kaldırılması zamana yayılmıştır.¹⁹² Kur’an hür insanları köleleştirmeye izin vermemiş, önceden köleleştirilmiş olanların özgürleştirilmesini hedef olarak koymuştur. Yapılan hatalardan örneğin yanlışlıkla adam öldürme, zihar ve yemin bozma gibi durumlardan sonra kefarete yöntemlerinin başına genelde köle azat etmek şartını koyarak insanları, kölelikten kurtarmayı

¹⁸⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 159.

¹⁹⁰ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm’da Kadın*, 24-25.

¹⁹¹ Kutub, *Kur’an’ın Gölgesinde Kadın*, 66.

¹⁹² Terzioğlu, *Mâtürîdî’de Kadın Algısı Te’vîlâtü’l-Kur’an Bağlamında Bir İnceleme*, 130.

amaçlamış, Müslümanları; köle azat etmeye teşvik etmiş ve sistemi böylelikle yıkmayı planlamıştır.¹⁹³

Fatma Aliye Hanım'ın yazmış olduğu kitapta da İslam kurallarının geçerli olduğu Osmanlı toplumuna gelen Avrupalı kadınların röportajları yer almaktadır ve bu röportajlardan da anlaşılacağı üzere Müslüman toplumundaki köleler ve cariyeler hiçbir zaman insan sıfatından mahrum bırakılmamış, meta olarak algılanmamıştır. Cariyelerinde önemli hakları ve sorumlulukları vardır. Hatta Osmanlı devletinde belli bir yaştan sonra köleler azatlık talep edebilir, azat olma hakkını elde edebilirlerdi.¹⁹⁴

Cariyelerle evlenme meselesine gelince, sanıldığı gibi nikâhsız bir evlenme yoktur. Kur'an'a göre ne özgür ne de özgürlüğünü yitirmiş olan kadınlarla nikâhsız birliktelik mümkündür. Nikâh ise karşılıklı rıza ile olan bir eylemdir. Cariyelerle evlenmeden birliktelik olabileceği iddialarına temel yapılan Nisa Suresi'nin 3. Ayeti ise Şöyledir:

“Eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla veya hâkimiyetiniz altında olanla nikâhlanın. İşte bu haksızlığa sapmamanız için en uygun yoldur.”¹⁹⁵

Maalesef bu ayette nikâhlanın ibaresi yerine yetinin ibaresinin kullanımıyla yanlış iddialar ortaya atılmış İslam dinine zıt olan bir durumla karşı karşıya kalınmıştır.¹⁹⁶ Prof. Abdülaziz Bayındır, “ elinizin altındakilerle yetinin” olarak yapılan yaklaşımı onaylamamakta ve şöyle demektedir:

Ayete bu anlamı vermek mümkün değildir. Çünkü “mâ meleket eymanukum = أيمانكم ملكت ما” “sözü, “vâhideten = واحدة” “sözü üzerine atfedilmiştir. Matuf ile matufun aleyhin âmilleri farklı olamaz. “Vâhideten = واحدة” “sözünün âmili “انكحوا = nikâhlayın” emri ise, “mâ meleket eymanukum/hâkimiyetiniz altında olanlar” sözünün âmili de “nikâhlayın” emri olur. Dolayısıyla bu ayet, birden fazla eşle evlendiği takdirde adaleti yerine getirememekten korkanlara, ya bir hür kadını ya da bir cariyeyi nikâhlamayı emretmektedir. Arapça bilmeyenler için bunu şöyle açıklayabiliriz: Bir tek kadını veya hâkimiyetiniz altında olanı ayetin gizli yüklemi, ayetin ilk cümlesinden anlaşılan “nikâhlayın” emridir. Birbirine “veya” bağlacı ile bağlı iki kelimenin iki farklı yüklemi olamaz. Ama bu âlimler, cümle yapısını bozarak ikinci kelimenin başına “yetinin” yüklemine eklemişlerdir. Bunun, ayeti tahriften başka bir anlamı yoktur.¹⁹⁷

Sözün özü, Kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'e göre, cariye kadınlarla sadece evlenme yoluyla birliktelik yaşanabilir; kadınların rızası olmadan da beraber olmak mümkün değildir. Kur'an özgürlüğünü yitirenlerin özgürlüğe kavuşturulmasını, kefarete ve zekat konularında

¹⁹³ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 150-151.

¹⁹⁴ Fatma Aliye Hanım, *Nisvan-ı İslam* (İstanbul: Kesit, 2012), 50.

¹⁹⁵ en-Nisâ 4/3

¹⁹⁶ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 156.

¹⁹⁷ Abdülaziz Bayındır, *Kitap ve Hikmet*, “Savaş Esirleri ve Cariyelik” 11 (2015), 3.

kölelerin hakkının ön planda tutulmasını hedef göstermiştir. Köleleştirmeye hiçbir şekilde onay vermemiştir.¹⁹⁸

2.3. Kadının Muhatap Olarak Görülmemesi

Feminist iddiaya göre, kadın İslam dininde muhatap alınmamış, Kur'an'da sadece erkekler muhatap olarak algılanmış, kadının iradesi, düşüncesi hatta varlığı yok sayılmıştır.¹⁹⁹ Kadını, iletişim dışı olarak gören bu iddianın aksine Kur'an kadına değer vermiş, muhtevasında "Nisa" adlı, bir sure bulundurduğu gibi "Meryem" diye Hz. İsa'nın validesine atfen müstakil bir sure de içerisinde bulundurmuş ve aynı zamanda bazı peygamber validelerine de güzel hitaplar kullanılmıştır.²⁰⁰

Başka bir taraftan iddiayı sorgulayacak olursak; muhatap olarak görülmeyen kadın, nasıl olur da halifelik görevi ile Allah'ın insanlara göndermiş olduğu Kur'an'da vazifelendirilmiş olur? Diye düşünmemiz gerekir.

"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım " demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler. Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti."²⁰¹

"O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."²⁰²

"Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren ve başa gelen kötülüğü kaldıran, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah ile birlikte başka ilâh mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz!"²⁰³

"O, sizi yeryüzünde halifeler kılandır. Artık kim inkâr ederse inkârı kendi aleyhinedir. İnkârcıların inkârı, Rableri katında ancak uğrayacakları gazabı artırır. İnkârcıların inkârı, ancak ziyanlarını arttırır."²⁰⁴

¹⁹⁸ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 157.

¹⁹⁹ Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 150.

²⁰⁰ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 24.

²⁰¹ el-Bakara 2/30

²⁰² el-En'âm 6/165

²⁰³ en-Neml 27/62

²⁰⁴ Fâtır 35/39

Ayetlerde de görüldüğü üzere, halifelik görevi ile insan sorumlu tutulurken, kadın-erkek ayrımı yapılmamış tüm insanlar, yeryüzünde halife olarak görevlendirilmiştir. Kadın muhatap olarak görülmüş ve sorumluluk sahibi kılınmıştır. Kadın-erkek halifelik görevinin gereğini yaptıklarında Allah katında aynı konumda olacaklar ve ikisi de mükâfatlandırılacaklardır.

“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir amelle yaşatırız ve mükâfatlarını elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”²⁰⁵

Nahl suresindeki bu ayet ve benzer ifadelerde cinsiyet vurgusu yapılmaksızın kadın ve erkeğin hilafet ortaklığı vurgu yapılmaktadır. Bu sebeple yeryüzünün imarı, toplumun ıslahı, hükümlerin muhatabı gibi temel kulluk alanları her iki cins için de ortaktır.²⁰⁶

İslam’da, kadın ve erkeğin en önemi görevlerinden birisi yeryüzünde Allah’ın halifesi olmaktır. İslam, iddiaların aksine toplumun ilerlemesi ve güçlenmesi için Müslümanlara mücadeleyi teşvik etmiş. Müslüman erkeğin yanında kadının da, beyin gücünden, emeğinden faydalanmayı uygun görmüştür. Kadının beyin gücü ve emeği göz ardı edildiğinde toplumun zayıflaması, yoksul düşmesi kaçınılmaz olur. Hz. Peygamber bunu bildiğinden kadınlarında toplum için faydalı işler yapmasını yasaklamamış, Kur’an da bu konuda bir yasak getirmemiştir. Hz. Peygamber zamanında kadınlar birebir toplum için emek sarf etmiş ve toplumdan insanlarla iletişime geçmiştir. Vahyin muhatabı olan kadın, İslam için çalışmalar yapmıştır.²⁰⁷ İslam’ın yayılması için mücadele veren kadınların başında muhakkak ki Hz. Hatice vardır. Vahyin ilk zamanlarında, Hz. Peygamber (s.) akrabaları, arkadaşları ve tanıdıklarına gizlice tebliğ de bulunmuştur. Buyruğu üzerine İslamiyet’i ilk kabul eden, zevcesi Hz. Hatice’dir.²⁰⁸ Örnekten de anlaşılacağı üzere feminist iddianın aksine İslam’da kadın vahyin muhatabıdır hatta peygamber efendimizden sonra vahiyle ilk muhatap alınarak Müslüman olan da bir kadındır.

Mekke’de nazil olan, Leyl suresinde yüce Allah, doğru yola davet ederken kadın ve erkek ayrımı yapmadan şöyle seslenmektedir. “... Erkeği ve dişiye yaratana and olsun ki, sizin çalışmanız çeşit çeşittir. Bundan dolayı kim fakirlere verir (günahlardan) korunursa ve en güzeli (sözü) doğrularsa, onu kolay olana kolayca iletiriz. Fakat kim cimrilik ederse kendini Allah’tan müstağni görür, en güzel sözü yalanlarsa, bizde onu en zor olana kolayca iletiriz.”²⁰⁹

---

²⁰⁵ en-Nahl 16/97

²⁰⁶ Terzioğlu, *Mâtürîdî’de Kadın Algısı Te’vilâtü’l-Kur’an Bağlamında Bir İnceleme*, 28.

²⁰⁷ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 22-23.

²⁰⁸ Asma Afsaruddin, *İlk Müslümanlar Tarih ve Bellek* (İstanbul: Nefes, 2014), 25.

²⁰⁹ el-Leyl 92/3-10

Açıkça görülmektedir ki Yüce Allah daha İslam’a davetin başında erkek ve kadın arasında hiçbir ayırım yapmamıştır.²¹⁰

Kur’an’ın vahyi ile kadınlar ve erkekler “ inananlar” ve “ Müslümanlar” hitapları altında birleştirilmiştir. “ Ey iman edenler” denildiği zaman, iman eden herkes (kadın erkek, yaşlı genç, Arap olan olmayan, zenci olan, beyaz olan) kastedilmiştir. Dolayısıyla Kur’an herkese hitap etmekte, beklenen davranışlar, vaad edilen mükâfatlar herkesi kapsamaktadır. Ahzâb suresi 35. Ayette geçen; doğru sözlü olmak, sabırlı olmak, Allah korkusunu barındırmak, oruç tutmak, iffetli olmak, çokça Allah’ı zikretmek gibi davranışlar, affedilmeye ve büyük bir ödüle layık olan davranışlardır. Müslümanlardan beklenen bu davranışlar, kadın erkek ayrı ayrı zikredilerek bildirilmiştir.²¹¹

Kur’an-ı Kerimde sadece erkekler veya sadece kadınları kapsayan, cinse özel ayetler çok azdır. Genelde iki cinsi de kapsayan ifadeler kullanılır. Fakat Arapça dili kuralını bilmeyenler çoğu ayetin sadece erkeklere indiğini, kadınların muhataba alınmadığını düşünebilir. Arapçada, dünyadaki bazı dillerde de olduğu gibi, kullanım kuralları gereği, erkek-kadın karışık topluluklara veya sadece erkeklerden oluşan topluluklara hitap edilirken aynı zamirler yani erkek zamirleri kullanılır. Ayrıca düşünüldüğünde genel hitapları sadece erkeklere indirgemek, kadınlar üzerinden birçok İslami yükümlülüğü kaldıracaktır. Örnek olarak, şirk koşturmak, oruç tutmak, namaz kılmak, tartı-ölçü de hile yapmamak, adaletli olmak gibi birçok hüküm genel ifadeler ile indirilmiştir. Kadınları bu hükümlerin dışında tutmak gerçeğe uymayan bir iddiadır.²¹²

Yukarıda belirttiğimiz gibi bazı ayetler sadece kadınları muhatap alarak bildirilmiştir. Bunlardan birine örnek olarak;

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: “Eğer dünya hayatını ve onun zînetini istiyorsanız, gelin boşanma bedellerinizi verip sizi güzellikle boşayayım. Yok eğer Allah’ı, Rasûl’ü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, hiç şüphe yok ki Allah, sizden güzel güzel işler yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim çirkinliği âşikâr bir günahla huzurumuza gelirse, onun cezası iki kat verilecektir. Şüphesiz bu, Allah için pek kolaydır. Sizden kim de Allah’a ve Rasûl’ü’ne itaat eder, sâlih ameller işlerse, onun mükâfatını iki kat vereceğiz. Biz ona cennette çok hoş, güzel ve bol bir rızık hazırlamışızdır. Ey Peygamber

²¹⁰ Salih Akdemir, *İslami Araştırmalar*, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerim’de Kadın” 5/4 (Ekim 1991), 264.

²¹¹ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 32-33.

²¹² Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 32-35.

hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Allah’a gönülden saygı duymalı, O’na karşı gelmekten sakınmalı ve dâimâ konumunuzun gerektirdiği şekilde davranmalısınız. Bu sebeple, nâmahrem bir erkekle yumuşak ve cilveli bir edayla konuşmayın ki, kalbinde hastalık bulunan kimse size karşı herhangi bir şeytânî ümide kapılmasın. Size yaraşır şekilde ciddî ve ölçülü konuşun! Dışarı çıkmanızı gerektiren zarurî bir sebep olmadıkça evlerinizde ağırbaşlılıkla oturun. Mecburi bir iş için çıkmanız gerektiğinde ise, eski câhiliye devri kadınlarının yaptığı gibi, süslerinizi ve câzibenizi dışarı vurarak çıkmayın. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah ve Rasûlü’ne itaat edin. Ey Peygamber’in şerefli hâne halkı! Allah bu emirleriyle sizden her türlü kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor. Evlerinizde size okunan Allah’ın âyetleri ve hikmet düstûrları üzerinde çalışın ve bunlardan gerekli dersi alın. Şüphesiz Allah, her şeyin bütün inceliklerini bilir ve her şeyden hakkıyla haberdardır.”²¹³

Ahzap suresinde geçen bu ayetler, peygamber hanımlarına özel tavsiyeler olarak bildirilse de onların şahsında diğer mümin kadınlara da mesajlar verilmektedir. Bu tavsiyeler; Dünyevileşmemek, hayalî olmak, Allah ve Resulüne itaat etmek, tesettüre dikkat etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Kur’an’ı tefekkür etmek, Allah’ı zikretmek... Bu tavsiyelere uyanlar müjdelanmaktadır.²¹⁴

Sonuç olarak feminist iddianın öne sürdüğü kadının İslam dininde muhatap olarak görülmemesi gibi bir durum İslam dininde bulunmamaktadır. İddia gerçeği yansıtmamaktadır.

3. KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINDA İDDİALAR

3.1. Kadına Bireysel Özgürlüğün Tanınmaması

Kadının özgür olmadığını dile getiren feministlerin iddiasına göre, İslam toplumunda, özgürlükten önce bireyselliğe karşı olumsuz bir tutum vardır. Bireysel düşünmenin İslam’ın kolektivist duruşuna zarar vereceği düşüncesi, İslam’ın ümmet olma bilincini ortadan kaldıracak düşüncesi İslam’ı bireysel özgürlüğe karşı gelmeye sevk etmiştir.²¹⁵ Bireysel özgürlük erkekler için kabul edilmiş olsa da kadınlar için durum öyle değildir. İddiaya göre erkek hür iradesine kavuşmuştur ancak kadın kavuşamamıştır. Fakat gerçekte durum öyle değildir. İslam’da kadın da erkek gibi fikir ve irade hürriyetine sahiptir.²¹⁶

---

²¹³ el-Ahzâb 33/28-34

²¹⁴ Rıfat Oral, *Kur’an’ın Temel Konuları Her Cüzden Üç Mesaj* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 57-58.

²¹⁵ Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 115.

²¹⁶ Kara, *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi*, 2/695.

“De ki: “Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”²¹⁷

Görüldüğü üzere ayette kadın ve erkek ayrımına gidilmemiş irade hürriyeti genel ifadeyle söylenmiştir. Dileyen erkekler iman etsin gibi bir cümle kullanılmamıştır. İnsanlar, iman etmede irade eşitliğine sahiptir.

Kadının özgürlüğü hakkında başka bir iddiaya göre kadının kocası ile olan mahreminde dahi özgürlüğü yoktur.

Nitekim İlhan Arsel bu konuda şunu söylemektedir.

“Her ne kadar şeriatçı, şehvet gairesini giderme bakımından kadın ve erkeği eşitmişler gibi göstermeye çalışsa da birazdan belirteceğimiz hükümlerden bunun böyle olmadığı anlaşılabacaktır ve görülecektir ki kadın, tıpkı diğer hususlarda olduğu gibi, hatta fazlasıyla, cinsel yaşamlar bakımından erkeğin adeta parayla tutulmuş kölesi durumundadır. Çünkü bir kere kocasının şehvet gairesini, nafaka karşılığı gidermekle görevli kılınmıştır. Öte yandan bu görevini, yine kocasının emri ve dileği gereğince karşılamadığı takdirde, sadece onun değil fakat aynı zamanda Tanrı’nın ve meleklerinin de lanetlemesine maruzdur.”²¹⁸

Başka bir iddia ise kadının özgürlüğünün kısıtlanmasını ekonomik sebeplere bağlamış, bu sebeplerin, kadının itaatkar bir birey olmaya mecbur kıldığını dile getirmiştir. Buna göre İslam’da kadının ana erdemi itaattir. Başkaldıran kadın şiddetle cezalandırılır. İtaatkar, iffetli ve iyi bir meta olan kadın, ailede hoş tutulacak, hele doğurganlık oranı yüksekse belli bir saygı kazanacaktır. Ama birer değer gibi gösterilen tüm bu olumsuz yanlar, kadının ekonomik ve siyasal köleliğini yok edecek etmenler değildir. Ekonomik ve siyasal özgürlüğü olmayan kadın da hiçbir zaman tam anlamda özgür değildir.²¹⁹

Ancak kaydetmiş olduğumuz bu görüşlere katılmamız mümkün değildir. Çünkü İslam’a göre, kadın da erkek de hukuki varlıkları olan birer şahsiyettir. Kadın olsun erkek olsun birbiri için yaratılmış varlıklardır ve aralarında aşk ve sevgi var edilmiş olup iki cinsinde iradeleri göz önünde bulundurulmuştur.²²⁰ Kaldı ki kadın, kocası tarafından hor görülmez, kocası mükellefiyetlerini yerine getirirse kocasına gönülden hürmet eder ve bu durumdan mutsuz da olmaz. Kadın ailesinin ve kendisinin mutluluğunu, huzurunu karı koca ilişkisindeki anlayıştan var olduğunu bilir. Ve bu ilişkinin muhafaza edilmesini, korunmasını ve aradaki sevginin ve sükunetin devamlılığının anlayıştan geçtiğini bilerek kimsenin baskısı olmadan ona göre hareket eder.²²¹

²¹⁷ el-Kehf 18/29

²¹⁸ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın* (İstanbul, 1995), 216.

²¹⁹ Necla Arat, *Kadın Sorunu* (İstanbul, 1986), 92-93.

²²⁰ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 339.

²²¹ Kutub, *Kur’an’ın Gölgesinde Kadın*, 42-43.

İslam kuralları ile yönetilen Osmanlı devletinin batılı seyyahların fark ettiği Osmanlı kadınının özgürlüğünü temsil eden “çedik papuç âdeti” aslında İslam dünyasında kadınların özgürlüğünün diğer toplumlara nazaran erken var olduğunun kanıtlarından biridir ve bunu Avrupalı seyyah kadınlar hayretle dile getirmişlerdir. Lady Montagu, Sophia Poole ve Julia Pardoe’nun da aralarında bulunduğu pek çok kadın seyyah harem kapısının önüne evin hanımının koyduğu sarı sokak papuçlarının, kadınlara kocalarına karşı kendi kişisel alanlarını koruyabilme gücü verdiğini belirtirler. Bu papuç, kadının meşgul olduğunu, müsait olmadığını ya da misafir ağırladığını, kısacası kocasının müdahalesi olmadan kendi başına kalmak istediğinin bir işaretiydi.²²² Uygulamadan anlaşılacağı üzere İslam dünyasında kadının bireysel özgürlük alanı vardır ve bu uygulama sadece bir örnektir.

İlhan Arsel’e göre, İslam dünyasında kadının zavallı olmasının, özgür olmayışının ve erkeğin kölesi olma durumunun gerçek nedeni ne İslam’ın yanlış uygulanışı ne de gelenek ve görenektir. Bu durumun asıl sebebi şeriatın kapsadığı dinsel esaslardır. Açıkça söylemek gerekirse asıl sorumluluk, bu dinin kurucusundadır.²²³ İlhan Arsel, genellikle iddialarına delillerini, peygamber efendimiz tarafından söylendiği iddia edilen, kadını küçük düşüren haberlerden getirir. Ancak belirtmek isteriz ki Hz. Peygambere atfedilen bu sözleri, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber efendimizin söylemesi ihtimal dâhilinde değildir. Çünkü biliyoruz ki Hz. Peygamber, Kur’an’a ters düşecek sözler söylemez ve uygulamalarda bulunmaz. Hâlbuki Kur’an-ı Kerim, 14 asır önce kadın erkek eşitliğini mutlak bir şekilde, ortaya koymuştur. Ancak, Müslüman olan milletler daha önceki kültürlerinin etkisinden kurtulamadıkları için kültürlerindeki kadın aleyhtarı gelenek ve görenekleri İslam dinine sokmaktan kendilerini alamamışlardır. Bu gelenek ve görenekler daha çok uydurma hadisler kanalıyla İslam’a sokulmak istenmiştir. Zira Kur’an-ı Kerim bizzat Hz. Peygamber (a.s.)’in sağlığında derhal yazıya geçirildiğinden insanların tahrifinden korunmuştur.²²⁴ Fakat hadis külliyyatında böyle bir durum yoktur. Hz. Peygamberin (s.) bu tip sözleri söylediğini iddia edenler, Hz. Peygamber zamanı kadınların konumunu pek incelememişlerdir. İncelendiği takdirde Hz. Peygamberin kadınlara sağladığı özgürlükler açık olarak görülecektir. Çalışmamızın ileri kısmında, kazanılan özgürlüklere örnekler verilecektir.

Kadın özgürlüğü hakkında söz söyleyenlerin birçoğu onun bütün kayıtlardan sıyrılmasını, tamamen serbest kalmasını müdafaa ederler. Fakat bu kimseler, kadının faziletinden, bu

²²² Barın Akman, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*, 59-60.

²²³ Arsel, *Şeriat ve Kadın*, 3.

²²⁴ Akdemir, *İslami Araştırmalar*, 261.

faziletin muhafaza edilmesinden bahsetmezler. Oysa kaidesiz batı hürriyetin yaşanması ile kadının bedeni meta halini alır ve değersizleşir. İslam özgürlüğünde ise kadın değerine değer katar ve meta olmaktan kurtulur.²²⁵

Kadının özgür olduğunu, yaptığı hareketlerin sorumluluğunu üzerine almasından da anlayabiliriz. Çünkü İslam toplumunda herkes kendinden sorumludur. Kimse kimsenin günahını yüklenmez. Bu durumu ifade eden ahdilerden biri şu şekildedir:

“Ey Kureyş topluluğu, kendinizi (suç ve günahlardan koruyarak) Allah’tan satın alın. Ben Allah’tan (O’nun azabından kurtarmak için) size hiç fayda sağlayamam! Ey Abdülmenaf oğulları, Allah’tan size hiç fayda sağlayamam! Ey Abdülmuttalip oğlu Abbas, Allah’tan sana hiç fayda sağlayamam! Rasulullah’ın halası Safiyye, Allah’tan sana hiç fayda sağlayamam! Ve Ey Muhammed’in kızı Fatıma, benden dilediğini iste. Fakat sana da hiç fayda sağlayamam.” (Buhari, “ Vasaya” 11)

Hadisten anlaşıldığı üzere herkes öncelikle kendinden sorumludur; kişi, hayır ve şer namına yaptıklarının karşılığını ahirette mutlaka görecektir, mükafat veya ceza ile karşılaşacaktır.²²⁶ Kadın da olsa, peygamberin eşi veya kızı da olsa kendi sorumluluğunu bilip ona göre davranması gerekir. Sözün aslı, İslam’da kadının bireysel özgürlüğü vardır. Bu özgürlüğü, kadın inançları çerçevesinde kendi iradesi ile kullanır.

3.2. Sadece Kadını Kapsayan Ahlak Kurallarının Varlığı

Feminist iddiaya göre ilk günahın sebebi olarak görülen kadına ait sadece kadının uyması gereken ahlaki kurallar getirilmiştir. Çünkü günahın kaynağı ve nedeni ilk günah meselesinde saptanınca, neyin/kimin cezalandırılıp denetim altına alınması gerektiği de ortaya çıkmış olur. Bu durumda kadınlara özel ahlak kuralları olmalı ve kadınlar denetim altına alınmalıdır.²²⁷

“Konuşurken kırıtmayın ki kalbinde kirli arzu bulunanlar kötü bir ümide kapılmasınlar. Sözü ciddi ve güzel bir şekilde doğru söyleyin”²²⁸

Ahzab suresinde geçen bu uyarılar, peygamber (s.) hanımlarına söylenerek tüm kadınlara bir uyarı niteliği taşımaktadır. Peki neden sadece burada kadınlara uyarıda bulunulmuştur? Seyyid Kutub’a göre, peygamber hanımlarına kırıtarak konuşmak, kendilerinin vakar, kemal, şan ve şereflerine yakışmayacağından men edilmişlerdir. Başka bir görüşüne göre ise; Allah

²²⁵ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 252.

²²⁶ Zekeriyya Güler, *40 Hadiste Kadın ve Aile* (İstanbul: Rihle Kitap, 2019), 229.

²²⁷ Berktaş, *Tektanlı Dinler Karşısında Kadın*, 68.

²²⁸ el-Ahzâb 33/32

biliyor ki pislikten temizlenmek, kirden, pastan kurtulmak ancak bunların sebeplerini ortadan kaldırmakla mümkün olabilir. Ve yukarıda geçen ayetler kadının toplum içine çıkmasına engel değildir sadece onların başlarına istenilmeyen bir durum gelmesin diye söylenmiş uyarılardır.²²⁹ Ayette geçen erkekler için ise kalbinde kir bulunan erkekler nitelemesi söylenmiştir. İnanan erkeklere de zaten başka ayetlerde ahlaki kurallar söylenmiştir.

“Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînetlerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar...”²³⁰

Yukarıda ayetlerde de anlaşılabacağı üzere sadece kadına emrolunan bir ahlak kaidesi yoktur. Kimi konularda sadece erkeğe kimi konularda sadece kadına ve kimi konularda da her iki cinse emredilmiş kurallar vardır. Her iki cinste İslam dini açısından mükellefiyetlik şartlarını taşıdıkları sürece mükelleflerdir ve kuralları, uyarıları dikkate almalıdırlar. Yoksa mükellefin işlediği hatanın hem maddi planda hem de manevi alanda bir karşılığı vardır. Bu bakımdan Müslümanlık, ferdi suç işlemekten, günaha düşmekten mükellefleri muhafaza etmek ister ve kurallar koyar.²³¹

Ahlak kurallarının en önemli olanlarından biri olan zinadan uzak durma meselesi, üzerinde incelemelerde bulunacağımız meseledir. Yukarıda ayette geçen “gözlerini haramdan sakınsınlar” ifadesinin açıklaması olarak düşünülebilen bir hadiste buna dikkat çekilmiştir:

“Âdemoğluna zinadan nasibi takdir olunmuştur. O buna mutlaka erişir. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayağın zinası da yürümektir. Kalbe elince o, arzu eder, ister. Cinsiyet uzvu ise bunu ya tasdik ederek gerçekleştirir, ya da tekzip ederek boşa çıkarır.” (Buhari, “kader”, 9 ; Müslim, “kader”, 20-21)

Hadiste, zinaya götüren yolların önü kesilmek istenmiş ve insanların bu durumlara dikkat etmesi istenmiştir. Göz zinası olarak nitelenen davranış, bir erkeğin nikahlı eşi veya mahrem bir yakını dışında, başka kadınlara gözünü dikip bakması gözün fuhşudur ve haramdır. Kulak ve dilin zinası, cinsi duyguları harekete geçiren sesler dinlemek ve hikayeler, kesitler anlatmaktır ve buda haramdır. Dilin zinasında cilveli konuşmayı sayan alimlere göre erkekler

²²⁹ Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 70-71.

²³⁰ Nûr 24/30-31

²³¹ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 205.

nasil ki göz kapaklarına dikkat ediyor kadınlar da ses tonuna dikkat etmelidir. Görüldüğü üzere tek bir cinse ait ahlaksal kurallar yoktur; her iki cinse ait kurallar vardır ki buda toplumun refahı için gereklidir. Allah Teala, kurtuluşa eren gerçek müminlerin özelliklerini sayarken, Mü'minun suresi 5. Ayette “Onlar ki, iffetlerini korurlar” buyurur. Bu demektir ki, Müslüman kadın-erkek haya, iffet ve namus sahibidir.²³² Zaten ahlaki kurala uyman kadın veya erkek kullara Kur'an'ı kerimde Nûr suresi 2. Ayette cezalarda taksim edilmiştir ve bu taksimde kadın erkek bir tutulmuş sadece kadına ceza verilmemiştir.²³³

Bütün bu verilerden anlaşılacağı üzere İslam'a yönelik olarak “kadınlara özel ahlaki kurallar vardır” şeklindeki yakıştırma taraflı ve maksatlıdır. İslam'ın öngördüğü iffet her iki cinsi kapsayan ahlaki bir ölçüdür.

3.3. Örtünmenin Kadının Özgürlüğünü Engellemesi

Genel manada örtünme, tesettür insanın fitri, kültürel ve dini gerekçelerle vücudunun belli kısımlarını kapatması demektir.²³⁴ Kur'an insanın örtünmesi ile ilgili açıklama yaptığında buna zaman zaman ahlâkî, zaman zaman örfî gerekçeler de yüklemiş ve bu konunun biri tabiî/ahlakî, diğeri de sosyo-kültürel ve bağlamsal iki yönünün olduğunu belirtmeye çalışmıştır.²³⁵

Batı feminizmi, başörtüsü bağlamında Müslüman kadınlar için de söz söylemiş ve başörtüsünün özgürlüğü kısıtladığını savunmuşlardır. Oysa özgürlük söylemi adı altında kadınların inançsal özgürlüğüne karışılmış tek doğru olarak kendi görüşlerinin geçerli olduğunu düşünmüşlerdir. Feministlerin başörtüsüne karşı olmalarının başka bir sebebi, başörtüsünün toplumsal cinsiyete yaptığı katkıdır. İslam'da bir haya vasıtası olan kıyafet, vücudu gizlemeli ve aynı zamanda dünyadaki cinsiyet ikiliğini aksettirmelidir. Bu görev, kadın kıyafetinde başörtüsüne verilmişti. Başörtüsünün görevi sadece kadınların hayalî olması değil, onu taşıyan kadının safiyetinin devamlı olduğunu gösterme, onun hem kadın, hem de Müslüman olduğunu göstermektir. Örtü Müslüman kadına mutlak bir anonimlik kazandırır. Başka bir ifadeyle başörtüsünün toplumsal ve kültürel olarak belirlenmiş kadın-erkek eşitsizliğini kutsayıp mutlaklaştırdığı ileri sürülmüştür.²³⁶

²³² Güler, 40 Hadiste Kadın ve Aile, 97-104.

²³³ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vilâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 137.

²³⁴ Yunus Apaydın, “Tesettür”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 538-543.

²³⁵ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vilâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 118.

²³⁶ Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 84.

İddianın ikinci kısmı olan toplumsal cinsiyet ayrımına katkı yaptığı için başörtüsünün eleştirilmesi meselesi kanaatimizce pek sıradan bir iddiadır. Dış görünüş olarak kadın- erkek ayrımı yapılması zaten olası bir durumdur; başörtüsü buna eklenince kadınlık belirginleşen bir özellik değildir. Toplumsal cinsiyet ayrımını zihinler yapar. Başörtülü bir kadın ile saçları açık bir kadını birbirinden ayırmak da bu zihinlerin eseridir. Kadın erkek olmasına, başı açık- başı kapalı olmasına bakılmaksızın toplumda liyakata bakılsa zaten toplumsal cinsiyet ayrımı diye bir sorun kalmayacaktır.

İddianın ilk kısmı olan hürriyet meselesine gelince, öncelikle insan hürriyetten, özgürlükten ne anlaşıldığına bakmalı. Her hürriyet, bir vaz geçiş ve bir bağılıktır aslında insanın kendi iradesi ile vaz geçtiği ve bağlandığı şey sonrası hissettiği duygudur. Hürriyeti bir kayıtsızlık olarak göstermeye çalışanların dahi bağlandığı bir kayıt vardır. Çünkü bağıllık terazinin bir gözünde, hürriyet de öbür gözünde değildir. Muhakkak ki her hürriyetin kayıtları ve her bağıllığın hürriyetleri vardır. İnsan kayıtlarının adına fazilet, ahlak, iman denir. Hayvani duygu kayıtlarına ise aşağı hisler, şehvet veya zevk denir. İnsan hangi kayıtlar içinde kalacağına kendi karar verir ve kararı kendi hürriyeti olur.²³⁷

Örtünme inananlar nazarında, hepimizin ve her şeyin yaratıcısı ulu Allah'ın buyruğunu kabul etmek ve koyduğu kayıtlar içerisinde yaşamaktır. Açıklık ise baş kapatmama gibi basit bir hürriyeti kullanmakla birçok esaretin kurbanı olmaktır. Moda, nefis ve şehvetin kurbanı...²³⁸ Kadının örtünmesi kendi kararı ile olmalıdır. Başkalarının dayatması ile yapılan bir kapanma, kadının direnmesine de yol açacaktır. İnsanlar, bir şeylere değerleri ile bir bağıllık meydana getirirler. Kadınlara da kendi bağıllıklarını, seçimlerini yaşayabilmeleri için imkân sağlanmalıdır.²³⁹ Kendi iradesi ile kapanan kadın özgürdür. Kimsenin onun inanç özgürlüğüne karışma hakkı da yoktur.

Örtünme bahsine Kadri Yıldırım “Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm” adlı eserinde bizim de katıldığımız şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Bazı insanlara göre tesettür kadını ulusal üretime katılmaktan ve insanlık medeniyetine katkılar sunmaktan alıkoymaktadır. Oysa gerçek şu ki, tesettürün kadının eğitim öğretim ve çalışmasına engel bir tarafı yoktur; kadın istediği her aşamaya kadar tesettürlü de eğitim görebilir ve çalışmak istediği alanda tesettürlü de çalışabilir. Tesettürü onun kendi işini üstün bir yeterlilikle yapmasına engel değildir. Tesettür düşmanları kadının konum olarak geri kalmasının nedeninin tesettür olduğunu savunurken, tesettür taraftarları da ümmetlerin bozulma nedeni olarak açık saçıklığı görürler. Oysa her iki tarafın da göremedikleri bir şey vardır ki o da geri kalışın nedeni aslında tesettürlü olmak veya olmamak değil, genç kız ve erkeklerin kötü eğitimidir. Dolayısıyla doğal

²³⁷ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 185.

²³⁸ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 186.

²³⁹ Ali Şeriatî, *Kadın (Fatıma Fatımadır)*, çev. Esra Özlük (Ankara: Fecr, 2022), 274.

olarak ne sadece tesettür bir genç kızın iffetinin garantisi oluyor ne de açık olmak tek başına bir genç kızın ahlaksız oluşu ve doğru yoldan çıktığı anlamına geliyor. Burada garanti genç kız ve erkekler için saygın bir eğitim vermeye bağlıdır. Anne ve babalardan başka kadın olsun erkek olsun kimler bu büyük görevi yerine getirme gücüne sahip ise, genç kız ve erkekleri ifrat ile tefrit arasında dengeli bir şekilde yönlendirme sorumluluğu onlara aittir. Nasıl ki özgürlüğün anlamı çözülmek değilse, dindar olmanın anlamı da tutucu olmak değildir.”²⁴⁰

4. ERKEĞİN KADIN ÜZERİNDEKİ OTORİTESİNE YÖNELİK İDDİALAR

İslam’da kadının gerçek bir değere sahip olmadığını ileri süren Feminist iddialardan biri de erkeklerin kadının üzerinde bir otorite olarak tayin edildiğini söylemeleridir. Bu iddialarını genellikle Kur’an’da geçen erkeğin “kavvam” olarak nitelenmesi, kadınların dövülmesi, birden çok kadınla evlenme izni üzerinden dile getirmektedirler.

4.1. Erkeğin Kadın Üzerindeki Hâkimiyeti/ Kavvamlık Meselesi

Feminizm’in İddiasına göre; İslam’da erkek, kadın üzerinde güç kullanma hakkına sahiptir. Ve bu güç ile kadının malını da kendisini yönettiği gibi yöneten erkektir. Bu iddiaya argüman olarak sunulan ayet ise aşağıda zikredilmiştir. Ayeti incelendiğinde iddianın gerçeği çarpık bir şekilde ifade ettiği de anlaşılabacaktır.

“Erkekler kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah’ın insanların bir kısmını diğerlerinden üstün yaratması ve bir de erkeklerin, kendi mallarından mehir ve evin geçimi gibi harcama yükümlülüklerinin olmasıdır. Şu halde sâlih kadınlar itaatkârdırlar. Allah’ın, onların kocaları üzerindeki haklarını korumasına karşılık, hanımlar da kocalarının bulunmadığı zamanlarda ve kimsenin görmeyeceği yerlerde namuslarını, onların mallarını ve çocuklarını korurlar...”²⁴¹

Araştırmalara göre, iddiaların ortaya atılmasındaki sebeplerden ilki maalesef ki ataerkil bir zihniyetle ayetin yorumlanıp tercüme edilmesidir. İbn Kesir, bu ayeti tefsir ederken “kavvam” terimini “kayyım” olarak algılamış ve ona göre tefsir etmiştir. Oysa iki kelime arasında büyük bir anlam değişikliği vardır. Kayyım, reis, efendi, amir gibi anlamlar taşıırken kavvam, rehber, sorumlu anlamı taşımaktadır. İbn Kesir’in tefsiri mutlak değişmeyen bir kayyımlıktan bahsederken kavvamlık, aile içindeki koşullara bağlı olan bir şeydir. Her erkek her kadın üzerinde kavvam olamaz. İlgili ayette kavvamlık iki şarta bağlanmıştır. Birincisi kavvamlığa ehil olmaktır. Dolayısıyla bütün erkeklerin kavvamlığa ehil olduklarını söylemek doğru değildir. Çünkü bir ailede erkek; zihinsel özürlü, felç, hasta, uyuşturucu ve alkol bağımlısı, sapık eğilimli veya müsrif biri olabilir. İkinci şart ise kadını ve aileyi geçindirebilecek ve harcamalarda bulunabilecek maddi güce sahip olmasıdır. Bir erkek bu iki

²⁴⁰ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 96.

²⁴¹ en-Nisâ 4/34

şartı bünyesinde bulunduramıyorsa kavvamlık yetkisi kadına geçer. Çünkü erkek gibi kadının da veli olabileceği aşağıdaki ayette açık bir şekilde bildirilmiştir. Dolayısıyla bu ayete göre işin ehli olan bir kadın aile içerisinde erkeğin velisi ve kavvamı olabilir.²⁴²

“İnananlar erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder kötülüğü yasaklarlar.”²⁴³

Başka bir deyişle, Nisa Suresindeki “kavvam” kelimesine, “maddi olarak ayakta tutmak, gözetmek” anlamı vermek daha doğru olacaktır zira ayetin sonrasında erkeklerin mallarından bolca tasarrufta bulundukları konu edilmektedir. Buda ayetin başında geçen “kavvam” kelimesinin maddi yönünün olduğunu gösterir. Muhammed Esed ve Taberi, bu ayetin, erkeğin maddi sorumluluklarından bahsettiğini belirtmişlerdir.²⁴⁴ Kâinatın yaratılışındaki kaide üzerine kadına gebe kalmak, doğum yapmak, çocukları emzirmek vb. aile içi sorumluluklar verildiği gibi erkeğe de ailenin zaruri ihtiyaçlarını giderme, kadını tehlikelerden koruma gibi sorumluluklar verilmiştir.²⁴⁵ Bu genel bir durumdur ve ayet bunu tarif etmektedir. Emir veya yasak gibi kesin bir durum yoktur. Ailedeki ekonomik sorumluluğun erkek tarafından alındığı, istisnaları olsa dahi sosyolojik bir gerçektir. İstisna olarak ise bir ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan kadın ise o ailede kavvam kadındır diyebiliriz. İkisi birden ekonomik ihtiyaçları karşılıyorsa kavvam olan ikisi olacaktır ve bunda yasak olan bir durum yoktur. Daha önce de dediğimiz gibi sorumluluk arttıkça imtiyaz artar ve bunda adaletsiz bir durum yoktur.²⁴⁶ Kaldı ki kavvamlığı sadece erkek üzerinde kabul etsek dahi erkeğin kadının şahsi malına karışma hakkı da yoktur. Mesela nikah akdinde alınan mehir, kadının kendi öz malıdır ve kocanın bunda hiçbir tasarruf hakkı yoktur. Kadının mehirden başka kendine has malı varsa kocası muhtaç olsa bile malı üzerinde kendi başına tam mülkiyet ve tasarruf hakkı vardır. Ticaret yoluyla malını çoğaltmaya, hibe etmeye, kiraya vermeye, vb. davranışlarda bulunmaya hakkı vardır. Bunun için kocasından izin almak gibi bir mecburiyeti yoktur.²⁴⁷

Netice olarak kavvamlık genel ifade ile erkeklerin kadınlara karşı sorumlu oldukları anlamına geliyor. Ancak bundan kadınların hususi işlerinde tasarrufta bulunmaktan, kendi kararlarını kendileri vermekten ve başkanlık yapmaktan aciz oldukları anlamını çıkarmak doğru bir yaklaşım değildir. Burada bir iş bölümü de söz konusudur. Bu bağlamda fizyolojik açıdan

²⁴² Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 163-166.

²⁴³ et-Tevbe 9/71

²⁴⁴ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 97.

²⁴⁵ Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 36.

²⁴⁶ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 98.

²⁴⁷ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 73.

hamile kalan ve çocuk doğuran sadece kadın olduğu ve çocuğu belli bir aya getirme sürecinde kadının başka bir işle iştigal etmesi mümkün olmadığı için mali açıdan birbirlerine üstünlük sağlayan erkekler bu süreçte eşlerine karşı mali sorumluluklarını yerine getirmelidirler.²⁴⁸

4.2.Kadının Dövülmesi Meselesi

İslam'ın, kadının dövülmesine cevaz verdiği iddiasının ortaya atılmasına sebep olarak gösterilen ayet aşağıda zikredilmiştir.

“...Dik başlılık ve serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince; öncelikle bunlara nasihat edin, vazgeçmezlerse yataklarında yalnız bırakın, bu da sonuç vermezse onları dövün. Size itaat ederlerse artık onlara haksızlık etmek için herhangi bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür.”²⁴⁹

Feministlerin yukarıda geçen ayetle ilgili iki iddiası vardır. Birincisi İslam dininin kadın şiddetine taraftar olmasıdır. İkincisi ise İslam dinin de evlilik içinde yaşanan anlaşmazlık durumunda, kocanın, karısını öğüt, cinsel mahrumiyet ve fiziksel şiddet yöntemleriyle terbiye yetkisi bulunmasına rağmen kocanın anlaşmazlık çıkardığı durum da, kadının alternatif anlaşma yolları aramaktan başka çaresinin olmaması, bu ilişkideki statü farklarının ve erkekler lehine ağır basan güç dengesinin olmasıdır.²⁵⁰

İslam dininin kadına şiddeti uygulamaya taraftar olması iddiası kabul edilecek bir iddia kesinlikle değildir. Kur'an-ı Kerim aile arası ilişkilerde sevgi, adalet ve merhamete vurguda bulunmakta ve bütün çeşitleriyle şiddeti yasaklamaktadır.

Hadis literatüründe ise Kur'an ile çelişmeyen haberlerde Hz. Peygamber'in şu sözü geçmektedir. “sizin en iyiniz eşine en iyi olanınızdır”. Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'nin rivayet ettiğine göre “Peygamber hayatı boyunca kimseye el uzatmadığı gibi hiçbir hizmetçiyi ve hiçbir kadını da dövmemiştir. Hz. Peygamber hem tebliğ ettiği vahiyle hem de yaşantısıyla şiddetin yanlış ve onaylanmayan bir davranış olduğunu bildirmiştir.”²⁵¹ Peki durum böyle iken ayette geçen “darebe” ve “nüşuz” kelimelerinden ne anlamalıyız? Ayeti açıklayan üç temel görüş vardır.

İlk görüşe göre; aile müessesini yok olup gitmekten kurtarmak için, erkeğin ıslah edici, önleyici ve te'dip hareketlerine girişmesi gerekir. İntikam almak, küçük düşürme ve eziyet

²⁴⁸ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 239.

²⁴⁹ en-Nisâ 4/34

²⁵⁰ Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 68.

²⁵¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 242-243.

etmek için değil; ailede sükuneti sağlamak, anlaşmazlığı bir an evvel gidermek için kadınlara aşamalı uyarılarda bulunması gereklidir. Öğüt vermekle başlayan uyarı yatak ayırma ile devam eder ve ikinci uyarı şeklinden sonra da anlaşmazlık devam ederse üçüncü aşama olan dövmeyle geçilir fakat bu dövme, aile müessesesinin bütünüyle yıkılıp gitmemesi içindir ve sınırları olan bir dövmedir ve umulan hedefe varılırsa onun ötesine de geçilmeyecektir. Fakat durum burada da çözülmez ise dövme tekrar etmeyecek son olarak Nisâ suresi 35. Ayette geçen hakemliğe başvurulacaktır.²⁵²

İkinci görüşe göre, burada geçen dövmenin sınırları hafifçe, küçük düşürücü vurma şeklinde değil ve sembolik bir dövme olmasıdır. Kur'an her zaman iyi olanın yapılmasını teşvik eder, kötü olandan sakındırır. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerine baktığımızda, bazı şeylerin birden değil zamana yayılma suretiyle aşamalı olarak haram kılındığını görüyoruz. Bilindiği gibi "cahiliye dönemi" olarak adlandırılan İslam öncesi toplumda kadına karşı orantısız şiddet oldukça yaygındı. İşte sembolik tek vuruşla ilgili ayet böyle bir ortamda nazil olmuştur. Önce bu orantısız şiddeti, sembolik tek vuruşa indirgeyen Kur'an, Müslüman toplumun Medine'de gelişme göstermesinden sonra kadınlarla erkekler arasındaki karşılıklı birbirlerinin dostları ve velileri olduklarına vurgu yapan son ayetlerle birlikte bu sembolik tek vuruşu da geride bırakmıştır.²⁵³

Üçüncü görüşe göre ise, ayette geçen "darebe" kelimesi, Kur'an'da birden çok ayette geçmiştir ve farklı farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu görüşü destekleyenler içinde bulunan Emre Dorman'ın "darebe" kelimesi ile ilgili düşüncesi aşağıda zikredilmiştir.

Kur'an'da darebe kelimesi; örnek vermek, anlatmak, vaz geçmek/ uzaklaşmak/ bırakmak, dolaşmak, sefere çıkmak, yola çıkmak/ yolculuk etmek, dövmek (meleklerin, inkarcıların canını alırken yüzlerine ve sırtlarına vurması ve savaşta inkarcıların boyunlarına ve parmaklarına vurmaları), değneği taşa vurmak, darbe indirmek (Hz. İbrahim'in putları devirmesi), alçaklık (damgası) vurulmak, kişilerin arasını ayırmak, kulağa ağırlık vurmak (derin uykuya daldırmak), gibi manalara gelir. Bir ayette kelimenin ne anlama geldiği, ayetin bağlamında anlaşılır. Darebe, fiili hiçbir ayette bir insanın başka bir insanı dövmesi anlamında kullanılmaz. Kur'an ayetlerinde bir insanın kendisine yada başka bir insana vurulması anlamında yüze vurup tokat atmak "sakket", yumruk atmak/itekleme "vekeze", alenen zina eden erkek ve kadına uygulanması öngörülen yüz celde cezasındaki vurma eylemi "iclidu", ve namuslu kadınlara zina suçlamasında bulunup dört şahit getiremeyen kimselere uygulanması öngörülen seksen celde cezasında "iclidu" gibi farklı fiillerin kullanıldığı ancak bunların hiç birinde "darabe" fiilinin kullanılmadığı görülür. Nisa suresi 34. Ayette de "darebe" fiili insanın başka bir insanı dövmesi anlamında değil ondan ayrılması, uzaklaşması, mekanı ayırma anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da birbiri ile anlaşamayan ve boşanma durumuna gelen eşlere "güzellikle ayrılın" şeklinde karşılıklı haklara riayet ederek insani ve medeni bir ölçü belirlenmekte ve boşanma sürecinde şiddeti çağrıştıracak en ufak bir durum söz konusu edilmemektedir.²⁵⁴

²⁵² Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 46-49.

²⁵³ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 246.

²⁵⁴ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 484.

Peki ayette geçen nuşuz nedir? Ve ikinci iddiada söylendiği gibi nuşuzu yapan koca ise kadın nasıl bir yol izler? Gibi soruların cevaplarını ise Caner Taslaman'ın ifadeleri ile belirtmek burada yerinde olacaktır. Caner Taslaman'a göre;

“Darebe” fiiline dövmek manasını veren kişilere göre nuşuz, iffetsizliktir. Çünkü dövmeyi geçimsizliğin cezası olarak vermek abes bir durum olurdu. Bundan dolayı nuşuz kelimesinin anlamı ağırlaştırılmaya çalışılmış ve zoraki, Kur'an'a uymayan bir tavırla iffetsizlik olarak anlamlandırılmıştır. Oysa nuşuz geçimsizlik olarak anlamlandırılmalıdır. Çünkü eğer nuşuz iffetsizlik olsaydı nuşuz yapan kadınları dövmek değil boşamak gerekirdi. Buna ek olarak, “nuşuz” kavramı, Nisa Suresi 128. Ayette gündeme gelmiş ve bu sefer erkeklere atfedilmiştir.²⁵⁵

“Eğer bir kadın kocasının serkeşliğinden, geçimsizliğinden ve büsbütün kendisinden yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa, o takdirde anlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Karşılıklı anlaşmak, elbette en iyi yoldur. Şu bir gerçek ki nefisler, bencil ve menfaatlerine düşkün olarak yaratılmışlardır. Bu bakımdan ey kocalar, siz eşlerinize güzel davranır ve onlara haksızlık etmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”²⁵⁶

Bu ayette nuşuz yapan ile boşanmayla alakalı bir mesele dile getirilmemekte, barış yapma çözümünden bahsedilmektedir. Oysa nuşuz iffetsizlik olsaydı, nuşuz durumu açıklığa kavuşmadan barışmaya gidilmezdi. Kaldı ki nuşuz, iffetsizlik dahi olsa karşılığı dövme değildir. Çünkü Nûr Suresi 6-9. Ayetlerdeki, kadınla ilgili zina iddiasında bulunan kişi 4 şahit getirmelidir. İddia sahibi kadının kocası ise 4 kez yemin ettikten sonra beşinci yemininde eğer yalancılardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler. Kadında kocasının yaptığı gibi 5 kez yemin eder sonuncusunda Allah'ın lanetinin kendi üzerine gelmesini dilerse kadına bir ceza verilmez ve boşanırlar. Dövme, zina konusunda dahi söz konusu değildir.²⁵⁷

4.3. Erkeğin Birden Çok Kadınlı Evliliği

İslam'da erkeğin birden fazla kadın ile evlenmesinde bir yasaklama yoktur. Fakat bu durum emir niteliğinde de değildir. Durumu İslam için art niyetli olarak yorumlayanlar burada İslam'ın kadını değersizleştirdiği iddiasını ortaya atmışlardır. İddialar da kullanılan ayet, aşağıda zikredilmiştir.

“Yetim kızlarla evlenip de, adâletli davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman onları değil, size helâl olup hoşunuza giden kadınlardan birini, hatta bunlardan iki, üç veya dördünü birden nikâhlayabilirsiniz. Şâyet bunlar arasında da adâleti sağlayamayacağınızdan endişe

²⁵⁵ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 103.

²⁵⁶ en-Nisâ 4/128

²⁵⁷ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 107.

ederseniz, o zaman sadece bir kadınla evlenin veya sahip olduğunuz câriyelerle nikahlanın. Böyle davranmanız, zulme ve haksızlığa meyletmemeniz için en uygun yoldur.”²⁵⁸

“Ne kadar istesiniz de eşleriniz arasında adâleti sağlamaya güç yetiremezsiniz. Hiç olmasa birine büsbütün meyledip, diğerini ne kocalı ne de kocasız bir halde askıda bırakmayın. Eğer yanlış davranışlarınızı düzeltir ve birbirinize haksızlık etmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır ve engin merhamet sahibidir.”²⁵⁹

Yukarıda geçen iki ayet, İslam’da erkeğin çok eşle evli olma muhayyerliğinin verildiği ayetlerdir. Feministlerce çokça eleştirilen bu durumu, İslam dünyası birden fazla görüş ile açıklamıştır.

Görüşlerden ilki; Hz. Peygamber ömrünün sonlarına doğru birden fazla kadınla evlenmiş diye öbür Müslümanlara da bu hakkı verdiği gibi bir sonuç çıkarmak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü Kur’an, Hz. Peygamber’in ve eşlerinin diğer erkekler ve kadınlar gibi olmadığını Ahzab suresinde bildirmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber, yaptı diye herkesin yapması gerekir gibi bir durum yoktur. Zaten Kur’an’da çok eşlilik, adaletli olma şartına bağlanmıştır. Ve bu şartın uygulanmasının imkansızlığı Nisa 129. Ayette belirtilmiştir. Bundan dolayıdır ki ilk görüşü savunan alimlerce çok eşliliğin gerçekleşmesi mümkün değildir.²⁶⁰

Başka görüşte olan alimler ise ilk görüşü eleştirmişler ve Nisa 129. Ayetin çok eşliliği zorlaştırmasının aksine adaletle ilgili olan düğümü çözmüştür. Adaletle ilgili olan düğüm ise gönülden gelen sevgidir. Peygamber Efendimiz(s.) zevceleri arasında adaleti tatbik eder ve şöyle derdi: “Allah’ım, bu benim elimden gelen adalettir. Senin sahip olduğun, fakat benim malik olamadığım adaletten beni mes’ul tutma.”²⁶¹ Hadisten ve ayetten çıkan sonuç: sadece sevgi gibi elde olmayan hususlar hariç, diğer bütün davranışlarında koca, zevcelerine karşı eşitliğe riayet ederse çok eşlilik mümkündür. Fakat çok eşliliğe cevaz verilmesinden dolayı İslam dininin, kadınları erkeklerin zevk ve keyfine esir ettiğini iddia etmek doğru değildir. Çünkü çok eşlilik İslam’da farz, vacip değildir. Ancak bazı zaruretler karşısında zinadan korunmak ve toplumu ahlaksızlıktan kurtarmak için bir önlemdir.²⁶²

Çok eşlilik, fıkıh ve tefsir alimlerinin belirttikleri gibi şartlara bağlı helaldir. Şartlar ise; kadınların sayısının erkeklerin sayısından çok fazla olması (savaş vb. durum sonrası genelde

---

²⁵⁸ en-Nisâ 4/3

²⁵⁹ en-Nisâ 4/129

²⁶⁰ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 209-210.

²⁶¹ Veliyyuddin Muhammed el-Hatib et- Tebrizi, *Mişkâtü’l-masâbih* (Dımaşk, 1961), 2/196.

²⁶² Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 100-101.

böyle bir durum olur), ilk eşin kadınlık haklarını yerine getiremeyecek kadar hasta olması, ilk eşin kısır olması ve kocanın çocuk sahibi olmayı arzulaması (neslin devamı için de önemlidir), bazı erkeklerin zinaya başvurma riskinin fazla olması, kadının çocuk yapmaması ve ilk kadının rızasının olmasıdır.²⁶³ Bu durumlardan başka çok eşle evlilik ahlaki bir çöküntüye neden olur, şehvet için kapılar aralanmış olur ki bu da toplum için istenilen bir durum değildir.

Esasında İslam'da; emirler, yasaklar, tavsiyeler ve yasaklanmayanlar vardır. Kişi yasaklanmayanları beğenebilir veya beğenmeyebilir. Bunları yapmanın yapmamaya tercih edilmesi gerektiği gibi bir beyan yoktur. Erkeklerin çok eşle evliliği de işte bu şekildedir. Çok eşlilik emir veya günah olmadığı gibi tavsiye de değildir, insanlar bu uygulamayı beğenebilir veya beğenmeyebilir.²⁶⁴ Kur'an ilke olarak tek eşliliği benimsemektedir. Hz Peygamber'in kendisi de çok eşli olmasına rağmen kızı Fatıma ile evli olan Hz. Ali'nin ikinci bir eşle evlenmesine karşı çıkmış ve minbere çıkıp şöyle demiştir.

“Hişam b. Müğire'nin oğulları kızlarını Ali ile evlendirmek için izin istemişlerdir. Ali benim kızımı boşamadığı sürece başka bir kadınla evlenmesine izin vermiyorum, izin vermiyorum, izin vermiyorum! Çünkü Fatıma benim bir parçamdır. Ona eziyet veren bana vermiş olur.”(Buhari 47/3-7)

Haberdan de anlaşılacağı üzere Kur'an çokeşliliği kayıtsız şartsız serbest de bırakmadığı gibi kayıtsız şartsız yasaklamıyor da. Fakat Hz.Peygamber'in bu yasaklaması onun zamanla tekeşliliğin hakim olmasını istediğine işaret ediyor.²⁶⁵ Dolayısıyla İslam'da tavsiye edilen tek eşliliktir. Dört ile sınırlandırılan çok eşlilik ise bireysel ve toplumsal zaruretlere karşısında bazı şartlara bağlı olarak emir değil ruhsat olarak takdir edilmiş bir olgudur.

5. KADININ HUKUKİ STATÜSÜ İLE İLGİLİ İDDİALAR

Kadının İslam'daki konumu ile ilgili Feminizm'in ileri sürüdüğü iddialardan biri de kadının hukuk önünde eşit olmadığı yönündedir. Kadının aile içindeki konumu, boşanma hakkı, ceza hukuku ve miras konusunda gündeme getirdikleri iddiaları bu başlık altında incelemeye çalışacağız.

²⁶³ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 255-256.

²⁶⁴ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 127.

²⁶⁵ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 255.

5.1. Aile Kurumunda Kadın

Ailenin temeli evliliktir. Erkekle kadını semavi bir şeriatın gölgesi altında ve ilan edilmiş şer'i akit esasına göre birleştiren bu kutsal bağ ile bir takım haklar ve ödevler ortaya çıkar.²⁶⁶

Buna karşılık Feminist iddiaya göre, evlilik, erkeğin kadına üstünlüğünün kurumsallaştırıldığı tarihsel bir kurumdur. Aile kurumunda kadının hakları görmezden gelinmiş, mâli bağımsızlığı yok sayılmıştır, var oluşunu gerçekleştirmesine izin verilmemiş ve kişiliğin oluşmasına olanak tanınmamıştır. Kişilik ancak, kocaya saygı ve çocuk doğurma ile oluşturulmaktadır.²⁶⁷

Oysa toplumsal huzurun temelinde evlilik ve aile kurumu yatmaktadır. Bu durum aynı zamanda tarihsel olarak da ispatlanabilir bir olgudur. Zira tarih boyunca aile kurumu sağlam olan toplumlar daha güçlü toplumlar olmuştur. Zira sağlam temeller üzerine kurulmuş ailelerden yetişecek olan bireyler eğitim, kültür, sosyal ilişkiler ve sorumluluk bakımından daha güçlü olurlar. Bu sebeple insanı kendisine, Allah'a, ailesine ve topluma karşı sorumlu varlıklar olarak tanımlayan İslam dini aile kurumuna oldukça önem vermiştir. İddiaların aksine İslam evliliğe, topluma ve bireye sağladığı huzurla olumlu bakar.

“O'nun varlığının delillerinden biri de, kendileriyle ülfet edip huzura ermeniz için size kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesidir. Şüphesiz bunda, sistemlice düşünen bir toplum için nice dersler ve ibretler vardır.”²⁶⁸

İslam'da aile ve evlilik kurumunun bir ihtiyaç olduğu vurgulanır. Belli biyolojik donanımla dünyaya gelen insan aile kurmaya isteklidir. Eğer istekli olan birey aile kuramazsa toplumda birçok istenmeyen olaylar ve kargaşa meydana gelir.²⁶⁹ Toplumda sevgi ve saygının artması iyi bir aileden başlar aile içinde sevgi ve saygı çoksa burada yetişen, yaşayan bireyler topluma zarar vermez. Günümüz şiddet ve fitnenin belki en önemli nedenlerinden biri aile yapısının gittikçe değersizleşip bozulmasıdır.

Hız. Peygamber, eş olmayı kadın tarafından veya erkek tarafından olumsuzluk olarak görmemiş ve eşler arası ilişkideki bazı kriterleri, beklentileri kısacası hakları zaman zaman zikretmiştir. Peygamber efendimize göre, hayatı eş ile paylaşmak gereklidir ve Peygamberimiz, ruhbanlığı onaylamamıştır. Eşler birbirlerinin tamamlayıcısı, bütünleyicisi ve destekleyicisidir. Bu bütünleyicilik tek taraflı değil iki taraflı ve döngüseldir. Eşler karşı tarafın kendine özgü

²⁶⁶ Yusuf el-Karadavi, *Müslüman Aile*, çev. Muhammed Recai Gündüz (İstanbul: Nida, 2019), 12.

²⁶⁷ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 190.

²⁶⁸ er-Rûm 30/21

²⁶⁹ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 35.

hallerini kabullenmeli, değiştirmeye çalışmamalıdır. Eşler birbirlerine karşı sabırlı ve anlayışlı olmalıdırlar.²⁷⁰ Bu gibi davranışlar ailede var olduğu sürece ailenin dağılması veya huzursuzluğu imkân dâhilinde görülmemektedir. Aile kurumunun temel üyeleri olan kadın, erkek ve çocuğun birbirleri üzerinde hakları vardır. Aile kurumunda kadının kocası üzerindeki haklarının başında mehir gelmektedir. Mehir ailede kadının hakkıdır ve erkek bunu kendisine karşılıksız bir hediye olarak verilir. Nisa suresi 4. Ayette kadınlara mehrin gönül rahatlığı ile verilmesi gerektiği bildirilir. Kadının ailedeki bir diğer hakkı nafaka teminidir. Yeme, içme, kıyafet, ziynet, mesken ve tedavi gibi durumun gerekli kıldığı şekilde ihtiyaç duyulan şeylerin erkeğin gücü çerçevesinde karşılanmasıdır. Kadının diğer hakkı kocalarını kendileriyle iyi geçinmesidir; kadını dövmemek, kadına karşı suizan beslememek. Kocanın da karısı üzerinde hakları vardır. Kadının israfçı olmaması, namahreme dikkat edilmesi, iyiliği emir kötülüğü nehiy de kocasına yardımcı olması, kadının da erkeğe karşı sabırlı olması, suizan beslememesi kocanın haklarındandır.²⁷¹ Her ikisinin dikkat etmesi gereken bir başka durum ise aile sırlarını açığa çıkarmamaktır. “Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz”²⁷² Ayette görüldüğü gibi karı koca birbirlerinin örtüsü konumundadır. Birbirlerinin haklarını gözetir ve korurlar. Birisinin başına bir musibet geldiğinde diğerinin de başına gelmiş gibi o musibetten kurtulmaya bakarlar ve birbirlerinin sırlarını açık etmezler.²⁷³

Kadın ile erkeğin Aile kurumunda ki karşılıklı haklarından bahsettikten sonra, anne, babanın ve çocuğun birbirleri üzerinde ki haklarından bahsetmek lazımdır.

Kur'an'da aile kurumunun önemine vurgu yapan ifadelerden biri de anne-baba ile çocukları arasındaki ilişkinin düzgün olmasıdır. Kur'an'da açıkça çocukların anneye ve babaya iyi davranma emredilmiştir:

“İnsana da anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. İnsana şöyle emrettik: bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.”²⁷⁴

Aynı zamanda bilinmelidir ki çocuklar da anne ve babaya emanettir ve onlara da iyi davranmak, onları güzel ahlakla yetiştirmek her ebeveynin görevidir. Konumuz kadının ailedeki yeri olduğu için Annenin toplum üzerindeki hakkına da değinmemiz gerekir. Güvenli

²⁷⁰ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 30-32.

²⁷¹ el-Karadavi, *Müslüman Aile*, 29-34.

²⁷² el-Bakara 2/187

²⁷³ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, 14.

²⁷⁴ Lokmân 31/14

ve sağ salim hamilelik süresi geçirsin diye toplum da kadına yardımcı olmalı, tıbbi ve sosyal olanakları kadına sağlamalıdır. Eğer anne çalışan biriye, hamilelik sürecinde iş yükünün ona göre ayarlanması gerekmektedir. Doğum yaptığı zaman da uygun bir annelik ve emzirme izni verilmelidir. Çünkü anne toplum için önemli bir vazife yerine getirmekte, gelecek nesli eğitmektedir.²⁷⁵

Esasında aile, toplumsal, sosyal veya psikolojik açıdan kutlu bir çadırdır. Bu çadırın orta direği ise kadındır.²⁷⁶ Yani kadın ailenin en önemli unsurudur. Bundan dolayıdır ki ebeveyne muamelede daha çok anneye lütuf ve ihsanda bulunulması teşvik edilmiş, cennet annelerin ayakları altına serilmiştir.²⁷⁷ Netice olarak iddiaların aksine İslam'da kadın aile içerisinde kişiliğini yitirmemiş, tam aksine aile bireylerle birlikte bir kişilik kazanmış, kendine has konularda özgür olarak kabul edilmiş, aile içerisinde saygın bir yere konumlanmıştır.

5.2. Boşanma Hakkında Kadın

İslam, aile kurumunun dağılmaması için öğütler vermiş, tedbirler almış olsa da bazı evliliklerin bitirilmesine izin vermiştir. Boşanma İslam'da hoşlanılmayan ama zorunlu durumlarda karşı konulmayan bir olgudur. İslam'da boşanma helaldir. Kur'an'da boşanmanın meşruiyeti, pek çok ayette görülmektedir. Bu ayetlerde boşanmanın hangi yöntemlerle yapılacağı, erkeğin ve kadının boşanmadaki rolleri, kadının hamileliği veya adet görme halindeyken boşanmanın nasıl gerçekleştirileceği anlatılmış, boşanma esnasında ailedeki fertlerin hukukuna zarar gelmemesi için tavsiyeler verilmiştir.²⁷⁸

İlk olarak kadının boşanmada bir etkisi yoktur, tamamen erkeğe bağlıdır diye bir iddiaya neden olan durumdaki boşanma yöntemine değineceğiz. Bu boşanma yöntemi kararı erkeğe bıraksa dahi kadının hakkını da yemez. Kur'an'da bu boşanma yöntemi şöyle açıklanmıştır:

“Ey Peygamber! Eşlerinizi boşayacağınız zaman, iddetlerini dikkate alarak onları boşayın; iddet günlerini de iyice hesap edin. Rabbiniz olan Allah'a gönülden saygı besleyip O'na karşı gelmekten sakının. Boşanmış eşleri, zinâ ve hırsızlık gibi apaçık bir hayâsızlık yapmadıkça, iddet süresince kocalarıyla birlikte yaşadıkları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkıp gitmesinler. Bunlar, Allah'ın belirlediği sınırlardır. Kim Allah'ın belirlediği sınırları çiğnerse, gerçekten kendisine yazık etmiş olur. Bilemezsin, belki de Allah bundan sonra yeni bir durum meydana getiriverir. Bekleme sürelerinin sonuna vardıklarında, onları ya meşrû

²⁷⁵ el-Karadavi, *Müslüman Aile*, 51.

²⁷⁶ Güler, *40 Hadiste Kadın ve Aile*, 22.

²⁷⁷ Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, 2/698.

²⁷⁸ Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı Te'vîlâtü'l-Kur'an Bağlamında Bir İnceleme*, 114.

ölçüler içinde ve haklarına riâyet ederek nikâhınız altında tutun ya da onlardan meşrû ölçüler içinde ve haklarına riâyet ederek ayrılın. İçinizden adâlet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Ey şahitler! Siz de şahitliği Allah için dürüst ve dikkatli bir şekilde yapın. Allah’a ve âhiret gününe inananlara verilen öğüt budur. Kim Allah’a gönülden saygı besleyip O’na karşı gelmekten sakınırsa, Allah zorluklar karşısında ona bir çıkış kapısı açar. Onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah’a güvenip dayanırsa Allah ona yeter. Allah buyruğunu mutlaka gerçekleştirir. Allah, her şey için belli bir ölçü koymuştur. Boşanmış olan kadınlarınız içinde âdetten kesilmiş olanların bekleme süreleri hakkında tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Herhangi bir sebeple henüz âdet görmemiş olanların bekleme süreleri de bu kadardır. Hâmile kadınların bekleme süreleri, çocuklarını doğurunca sona erer. Kim Allah’a gönülden saygı besleyip O’na karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde kolaylık verir. Bütün bunlar, Allah’ın size gereğince amel etmeniz için indirdiği emirleridir. Kim Allah’a gönülden saygı besleyip O’na karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun günahlarını örter ve mükâfatını kat kat artırır. Boşadığınız kadınları, bekleme sürelerini tamamlayıncaya kadar imkânlarınız ölçüsünde kendi oturduğunuz evin bir bölümünde oturtup geçimlerini sağlayın. Onları sıkıştırıp da evden çıkmaya zorlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin hesâbınıza çocuğunuzu emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. Ücret konusunda aranızda meşrû çerçevede ve güzelce konuşup anlaşın. Eğer anlaşmada zorlanırsanız, bu durumda, çocuğu babasının hesâbına başka bir kadın emzirebilir. Varlıklı kimse, imkânına göre nafakayı ve ücreti bol versin. Maddî imkânları dar olan da, Allah’ın kendisine verdiği kadarından versin. Allah, herkesi ancak kendisine verdiği imkân nispetinde yükümlü tutar. Allah her zorluktan sonra bir kolaylık var edecektir.”²⁷⁹

Yukarıda zikredilen 7 ayetten anladığımız üzere, boşanma için belli bir vakit lazımdır. Bu vakit boşanmanın vuku bulması için değil fakat hoş olmayan bir şekilde boşanmanın olmaması içindir. Kocanın karısından boşandığı vakit, kadının hayızdan temizlenmiş olması lazımdır ve bu temizlik esnasından aralarında bir birleşme olmamış olmalıdır. İkinci vakit ise kadının belli olacak şekilde hamile olmasıdır. Ve ayette belirtildiği gibi iddet bekleme süresi boyunca kadın evinde bulunmalı başka eve gitmesine de gerek kalmamıştır. Hem kadının bir anda geçim kaygısına düşmesi engellenmiş hem de aileye boşanmadan evvel bir düşünme şansı verilmiştir. İddet süresi bittiği halde evliliğe tekrar bir şans verilmemesi durumunda iki şahidin huzurunda boşanma tamamıyla gerçekleşir veya evliliğe şans verildiyse yine iki şahit huzurunda bildirilir böylece hiçbir şüpheye yer kalmaz. Boşanma gerçekleştiği durumda ise yine kadınlar

---

²⁷⁹ et-Talâk 65/1-7

düşünülmüş ve nafaka, yerleşim yeri gibi konularda kadınlara haklar tanınmıştır. Görüldüğü üzere yaygın bir söylem olan boşanma erkeğin isteğine bağlı mevzusu pek de söylendiği kadar keyfi bir durum değildir. Bir çok aşamadan oluşmaktadır bu aşamalar süresince anlaşmazlıklar kadın veya erkek tarafından ister sürdürülmez evlilik devam eder ya da iki taraf için tartışmalar devam eder ve boşanma gerçekleşir.²⁸⁰

Boşanma hakkı verilen erkeğin, yukarıda anlatılan boşanma şeklini zevcesinin aleyhine kullanmaması için İslam bazı önlemler almıştır. Mesela ölüm hastalığında bulunan bir erkek, zevcesini kat'i bir talak ile boşar ve iddet süresi bitmeden vefat ederse, kadını mirastan men etmek için hileye başvurduğu düşünülür ve bundan dolayı kadın kendisine varis olur. Buna mukabil aynı müddet içinde boşayan koca değil de kadın vefat ederse koca ona varis olamaz. Çünkü boşanma ile irsiyet hakkını düşürmüştür.²⁸¹

Kadının boşanmada söz hakkı olmadığını söyleyen iddialara cevap niteliğinde olan İslam'da bulunan bir başka boşanma çeşitleri ise tefviz ve hul'dür. Tefviz; henüz evlilik olmadan önce nikah akdi esnasında boşanma salahiyeti elinde olan erkeğin, kadına kendisini istediği zaman boşama hakkını vermesidir.²⁸² Tefvizi kadın da nikah zamanında şart koşabilir, erkek kendi isteğiyle de verebilir.²⁸³ Hul ise kadının bedel karşılığı erkeği boşama hakkını elde etmesidir. Bu tür boşamanın icazeti, Bakara suresinde verilmiştir:

“Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının boşanmak için bir bedel ödemesinde ikisi için de günah yoktur.”²⁸⁴

Kadın kendi maddi gücüne göre bu miktarı belirler. Kadına yüklenecek abartılı ücret adalete ters düşer. İbn Rüşd şunları söyler: “Talak, karısından ayrılmak isteyen kocaya verilen boşanma hakkı ise, hul’ kocasından ayrılmak isteyen kadına verilmiş boşanma hakkıdır.”²⁸⁵

Erkek hul ile boşanmada zorluk çıkarıyorsa, kadının mahkeme yoluyla da boşama yetkisi de vardır.²⁸⁶

---

²⁸⁰ Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 194-207.

²⁸¹ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 145-146.

²⁸² Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 146.

²⁸³ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 210.

²⁸⁴ el-Bakara 2/229

²⁸⁵ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 218-219.

²⁸⁶ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 133.

Sözün özü, Kur'an boşanma durumunda kadına da erkeğe de hak vermiştir. Hiç kimse zorlandığı bir evliliği sürdürmek zorunda değildir. Zoraki bir evlilik de İslam'ın istediği huzurlu, sağlıklı, toplum için faydalı bir aile kurulamaz.

5.3. Ceza Hukukunda Kadın

Kur'an-ı Kerimde işledikleri amellere karşılık verilen mükafat ve cezada kadın-erkek eşitliğine çokça vurgu yapılmıştır.

“Allah, iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar ile O’nu çokça anan erkek ve kadınlar için mağfiret ve büyük bir sevap hazırlamıştır.”²⁸⁷

“İster erkek olsun ister kadın, mümin olarak iyi amel işleyenler cennete girecekler ve onlara serre kadar zulüm yapılmayacaktır.”²⁸⁸

“İster kadın olsun ister erkek, kim inanarak faydalı bir iş yaparsa onu güzel bir hayat ile ihya edeceğiz ve yaptıklarından dolayı onlara en iyi karşılığı vereceğiz.”²⁸⁹

“İster erkek olsun ister kadın, hiçbir çalışmanızın emeğini zayi ettirmem; Zira siz birbirinizi tamamlayan parçalarsınız. Hicret eden, yurtlarından çıkarılan, benim yolumda ezâ-cefâ gören, hakarete uğrayan, savaşp şehit olanların da günahlarını mutlaka affedeceğim ve onları Allah tarafından bir mükâfat olmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Zâten, en güzel mükâfat ancak Allah katındadır.”²⁹⁰

Yukarıda verilen ayetlere ek olarak daha önce ilk günah meselesinde de bahsettiğimiz Hz. Âdem ve Hz. Havvânın gûnahtan sonraki cezada kadın erkek ayrımına gidilmeden bildirilmiştir.

“Dedik ki: Ey Âdem! Eşinle birlikte bahçede oturun. Orada dilediğiniz her şeyden bol bol yiye. Fakat şu ağaca yaklaşmayın; yoksa haksızlık yapmış olursunuz. Fakat şeytan onları, oradan kaydırđ. Böylece ikisini de içinde bulundukları durumdan çıkardı. Biz de birbirinize düşman olarak inin, yeryüzü, belli bir süreye kadar size barınak ve geçinme yeri olacak dedik.”²⁹¹

Hz.Âdem ve Hz. Havvâ birer melek olarak değil insan olarak yaratılmışlardır. Hududullah gereğı insan, Allah tarafından imtihan edilir. İnsan, özgür iradesini kullanarak

---

²⁸⁷ el-Ahzâb 33/35

²⁸⁸ en-Nisâ 4/124

²⁸⁹ en-Nahl 16/97

²⁹⁰ Âl-i İmrân 3/195

²⁹¹ el-Bakara 2/35-36

Allah'ın emrine uyum da sağlayabilir, karşı da gelebilir. Bu iki yoldan birini seçmek ve seçtiği yolun doğurduğu sonuçları kabullenmek insana düşer. Dolayısıyla insan günaha girebilir ve cezasını da birey olarak kabullenir.²⁹²

İslam hukukunda cezai hükümlerin ayırım gözetilmeksizin herkese eşit olarak uygulanması esastır ve kadın erkek ayırımı da yapılmamıştır. Bazı durumlarda mezhepler farklı görüş belirtse de genel kabul bu yöndedir.²⁹³

Kadının ceza hukukunda ki durumunu birkaç örnekle ele alacağız. Bakara Suresi 178. Ayette “Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı. Özgüre karşı özgür, köleye karşı köle ve dişiye karşı dişi...” dört sünni mezhepte bu ayetin yanında “Müslümanların canları birbirine denktir.” Hadisine dayanarak cana karşı kısasta kadın-erkek ayırımı yapmamıştır. Diyet mevzusunda ise iki farklı hadisi kabul eden alimler iki farklı yol benimsemişlerdir. “kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır” hadisine dayanan alimler ve peygamber efendimizin “mümin kadınların diyeti yüz devedir” sözüne, kadın erkek ayırımı yapılmaksızın hata ile adam öldürme sonucu diyeti öngören Nisa suresi 92. Ayete dayanarak her iki cinsin diyetinin de eşit olduğunu savunan alimler de vardır. Kasame’de ise büyük çoğunluktaki alimlere göre kadınlar kasameye katılmaz çünkü bölgenin güvenilirliğinden kadınlar sorumlu değildir.²⁹⁴

Ceza hukukunda kadın ile hükümler çoğaltılabilir fakat sözün özüne geçmek gerekirse toplumun düzeni. Huzuru vs. için yapılan yanlış amellere karşılık cezalar vardır ve bu cezalar genele hitap eder birkaç istisna olsa dahi genel kabul cezaların ve mükafatların cinsler arası bir ayrıma tabii olmamasıdır.

5.4. Miras Hakkında Kadın

Miras, ölen kimselerin geride bıraktıkları mal varlığının düzenlenmesi anlamına gelen hukuki bir terimdir. Kur'an'da mirasla ilgili bir takım düzenlemeler vardır. İslam'dan önce Arap toplumunda, kadınlar eve maişet getirmediklerinden mirastan mahrum edilmişlerdir. Hatta ölen bir erkeğin karısı dahi miras yoluyla mirasçılara kalabiliyor, kadın kendisi mirasa konu oluyordu. İslam önce bunu yasaklamış, ardından kadınların da erkekler gibi mirasta payları olduğunu bildirmiştir.²⁹⁵

²⁹² Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 85.

²⁹³ Nevin Ünal Özkorkut, “İslam Ceza Hukukunda Kadın” 2 (2007), 84.

²⁹⁴ Ünal Özkorkut, “İslam Ceza Hukukunda Kadın”, 85-89.

²⁹⁵ Terzioğlu, *Mâtürîdî’de Kadın Algısı Te’vîlâtü’l-Kur’an Bağlamında Bir İnceleme*, 125.

“Gerek azından, gerek çoğundan belirli bir hisse olmak üzere, ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.”²⁹⁶

Nisa suresi 11. Ayet ise miras taksimi konusunda daha açık bir beyanda bulunmuştur.

“Allah size, çocuklarınız hakkında; erkek çocuğunuza, kız çocuğunuzun payının iki katını vasiyet eder. Çocukların hepsi kız olup da ikiden fazla iseler, mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer bir kız çocuğuysa mirasın yarısı onundur. Eğer ölenin çocuğu varsa, anne ve babanın her birine mirastan altıda bir pay vardır. Eğer ölenin çocuğu yoksa anne ve baba mirasçı olmuşsa, anneye üçte bir pay vardır. Eğer ölenin kardeşleri varsa, anneye altıda bir pay düşer. Bu paylaşma, ölenin yaptığı vasiyetten ve borçların ödenmesinden sonradır...”²⁹⁷

Ayette açıkça erkeğe kadının aldığından iki katı kadar miras payının verilmesi vasiyet edilmiştir. Fakat bu taksim erkeğin kadından üstün olmasından dolayı değildir. Bu hüküm cinsiyet bazlı bir karar değil, sosyal ve ekonomik hayatın var olan durumuna ve kadın ve erkeğin toplum içindeki rolleri dikkate alınarak verilen bir tavsiyedir. Bu paylaşım oranı, erkek üzerine yüklenmiş olan ekonomik sorumluluktan kaynaklı bir paylaşımdır. Toplumsal bir gerçeklik olan erkeğin kadınlara nazaran daha çok ekonomik hayatın ve sorumlulukların içinde olması görmezden gelinemez bir gerçektir. Erkekler aile yaşamında hatta boşanma zamanında dahi ekonomik bir sorumluluk içindedir. Mehir, nafaka, çocukları maddi açıdan sıkıntı içinde bırakmama, boşanma gibi bir durum olması takdir de dahi kadının evde oturması dahi erkeğin sorumluluğudur. İslam yaşam içinde olan bir dindir ve bu gerçekleri yok sayamaz. Kaldı ki mirasın taksimi vasiyet ve borç ödemedi sonradır. Ölen kimse vasiyetinde kadın ya da erkek dilediği kimseye miras bırakabilir.²⁹⁸

İddialara sebep olan erkeğin kadından fazla aldığı taksimi bir başka açıyla değerlendirecek olursak: Bir erkeğe iki payı verilen iki durum vardır. Ebeveyniden evlada ve karı kocadan birbirine veraset şeklinde:

Kadın eğer bekâr evlat ise kendisinden başka bakmaya mecbur olduğu kimse yoktur. Eğer evli ise gerek kendisinin gerek çocuklarının ihtiyaçlarını kocası karşılamak mecburiyetindedir. Üstelik kadının mehir hakkının yanında hediyelerden de harcamasına gerek yoktur. Kendi payının iki katını alan erkek kardeşe gelince evlendiği takdirde eşine ve çocuklarına bakma

---

²⁹⁶ en-Nisâ 4/7

²⁹⁷ en-Nisâ 4/11

²⁹⁸ Dorman, *101 Soruda Kur'an*, 489-492.

mecburiyeti belirecektir. Evleneceği zamanlarda ise kız kardeşine göre daha fazla maddi yükün altına girecektir. Kaldı ki erkek kardeş kız kardeşine zor durumda kaldığında bakma mecburiyetindedir. İkinci durumda ise, kadın eğer kocasından miras alıyorsa durum yine aynıdır. Kadın tek başınadır ve kimseye bakma mecburiyeti yoktur. Dul kalacaksa, kocasında ve ebeveyninden de alacağı mirasla geçinebilir.²⁹⁹

Miras taksiminin cinsiyete dayalı bir taksim olmadığını vefat eden bir kişinin anne ve babasının sağ olduğu durumda, ikisine de eşit olarak dağıtımından da anlayabiliriz. Eğer kadının erkekten, İslam erkeği üstün gördüğü için az aldığı iddiası doğru olsaydı anne, babanın yarısını almalıydı.³⁰⁰

Miras taksimindeki ölçüleri kısaca zikretmek gerekirse; varisin ölen kişiye yakınlığı, eşlik ilişkisi, toplumda aileye biçilen rollerin dağılımı ekonomik sorumluluk gibi kuşak farkıdır: yeni kuşak eski kuşaktan daha fazla alır.³⁰¹ Kadının erkekle eşit veya erkekten az miras aldığı durumlar gibi kadının erkekten fazla miras aldığı durumlar da mevcuttur. Örnek olarak, vefat eden bir adam geride anne, iki kız ve bir erkek kardeş bırakırsa; kız erkek kardeşin bir buçuk katını alır.³⁰²

Görüldüğü üzere İslam'da en çok tartışma konusu olan miras hakkında dahi ne kadının ne de erkeğin hakkı yenilmemiş, adaletli bir paylaşım yapılmıştır.

6. KADININ SOSYAL STATÜSÜNE İLŞKİN İDDİALAR

Hadın haklarını savunma güdüsüyle hareket ettiklerini ileri süren Feminizm taraftarları İslam'da kadının sosyal statüsü hakkında bir takım iddialarda bulunmuşlardır. Kadının eve hapsedildiğini, eğitim ve çalışma imkanlarından mahrum edildiğini ve cihada ve bazı ibadetler katılmaktan mahrum edildiğini iddia etmişlerdir. Bu kısımda bu iddiaların geçerliliği incelenecektir.

6.1.Kadının Eve Hapsedilmesi

İddiaya göre İslam'da kadının ev dışına çıkması kerih görülür, kadın evde bulunduğu takdirde Müslüman bir kadın olmanın en üst mertebesine ulaşmış olur. Maalesef bu iddiayı destekleyen, rivayetler hadis kitaplarında kendine yer bulmuş ve İslam'ın kadına yasak olarak bildirmediği bir şeyi günah olarak, kadına nitelenir hale getirmiştir. Kur'an'da, kadınların aktif olarak hayata katılmalarını engelleyen, eğitim ve çalışma haklarını ellerinden alan hiçbir ifade

²⁹⁹ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 171.

³⁰⁰ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 121.

³⁰¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 257.

³⁰² Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 259.

mevcut değildir.³⁰³ Peygamberimiz hayattayken, kadınların istedikleri alanda çalışma özgürlüklerinin olduğunu, eğitim almaya teşvik edildiklerini tarih ve hadis kaynaklarından öğreniyoruz. Ne yazık ki aynı hadis kitaplarında birbirinden çelişir vaziyette kadının evde oturması gerektiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Bu rivayetler Kur'an'a ve Peygamber efendimiz zamanında yaşanan olayları anlatan tarihsel verilere ve akla uygun değildir.³⁰⁴

Yukarıda bahsedilen ve İslam'ın ana çerçevesine ve akla karşı çelişkili duran birkaç rivayet aşağıda verilecektir. Öncelikle belirtmek gerekir ki çalışmamızın kapsamı gereği hadis ilminin konusu olan ravilerin güvenilirlik, cerh ve ta'dil durumlarına değinmeyeceğiz. Fakat burada zikredeceğimiz rivayetlerin ve ravilerin durumunu, Prof. Dr. Ali Osman Ateş tarafından "Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın" adlı eserde incelenmiş ve rivayetlerin sahih olmadığı sonucuna varılmıştır.³⁰⁵ Söz konusu rivayetlerden bazıları şöyledir:

"Hz. Peygamber (s.) şöyle buyurdu: "Kadın için iki tane örtü vardır; kabir ve koca." Bunlardan hangisi daha efdaldır? Denildi." Hz. Peygamber "Kabir" diye cevap verdi." (Suyuti, el-Leali,II,364)

"Kadın avrettir. Dışarı çıktığı zaman, Şeytan bakışlarını ona yöneltir."(Tirmizi, Rada' 18/1173)

"Mü'min erkeğin, hayırlı meşguliyeti yüzücülüktür. Kadının hayırlı meşguliyeti kirmanla yün eğirmektir."(İbnü'l- Cevzî, Mevzuat, II)

"Hz. Peygamber, kocası yanında olmadığı için bir sahabe hanımın alt kattaki hasta babasını ziyaret etmesine izin vermemiştir. Vefat edince cenazesi için yine alt kata inmesine izin vermemiştir."(Taberani, el- Esvat, 7/302)

Zikredilen rivayetler genel olarak hem tarihsel verilere hem de İslam'ın ilkelerine uymamaktadır. Esasında zikredilen rivayetleri kitaplarına alan alimlerden bazıları bu rivayetlerin tamamen güvenilir olduğunu söylememişlerdir. Kabrin daha hayırlı olduğu rivayetini kitabında geçiren Suyuti, naklin uydurma olduğunu söylemesine rağmen şahid rivayette zikretmiştir. Kadınlar avrettir rivayetinde ise Tirmizi, bu haberin garib olduğunu söylemiştir. Kadınların meşguliyeti rivayetinde ise ravilerden Ca'fer b. Nasr'ın hadis uydurduğu kimi kitaplarda kaydedilmiştir. Hasta baba meselesinin geçtiği rivayete gelince, tamamen İslam zihniyetine uymayan bir yaklaşım vardır. Çünkü İslam'da bir kocanın eşine,

³⁰³ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 59-60.

³⁰⁴ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 60.

³⁰⁵ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 93-103.

Allah ve Resulüne isyan mahiyetindeki hususları emredemeyeceği, sıla-i rahmi kesmenin de bunlardan biri olduğu açıktır.³⁰⁶

İslam’da kadını eve hapsedilmesi gibi bir şey yoktur. Kadın da erkek gibi İslam’ın ölçülerini aşmadan toplumsal yaşama katılabilir hatta katılmalıdır. Müslüman bir birey olan kadın, sadece evin içinde hak olan İslam davasına katkıda bulunmamalıdır. Hz. Peygamber’e destek ve yardımcı olmak için kadınlar, İslam’ın yayılması için tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır.³⁰⁷

6.2. Kadının Eğitim ve Çalışma Hayatında Kısıtlanması

Kur’an’ın ifadelerinden ve Peygamber efendimizin uygulamalarından eğitimin tüm müminler için gerekli olduğu anlaşılıyor. O, Kur’an öğrenmeyi ve bilmeyi, müminlerin görevi olarak görmüştür. İlk emri oku olan bir dinin kadınlarının eğitimde engellenmesi zaten mantıklı bir durum da değildir.

İslam’ın eğitime, bilmeye verdiği önem ayetlerle bildirilmiştir:

“Böyle birisi, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan, rabbinin merhametini uman biri gibi midir? De ki: “ Hiç bilenlerle bilmeyenler eşit olur mu?” Ancak işin özüne vakıf olanlar düşünüp ibret alır.”³⁰⁸

“Aynı şekilde, insanlardan, hayvanlardan, davarlardan da çeşitli renklerde olanlar var. Kulları içinde Allah’tan ancak alimler gereği gibi korkarlar. Allah yücedir, bağışlayıcıdır.”³⁰⁹

Ayetlerde bilmenin, ilmin ne derece önemli olduğu açıklanmış ve kadın erkek ayrımına gidilmemiştir. Kur’an’ın ideal olarak gösterdiği insan tipi eğitilmiş insandır.³¹⁰ Ve bu ideal insanlar sadece erkeklerden oluşmamaktadır. Kadında bu dinin inananıdır ve yukarıda geçen ideal insan hedefine ulaşma konusunda saf dışı kalmamalıdır hatta kalmamıştır. İdeal insan olma hedefiyle eğitimde kendilerini ileri dereceye götürmüş bazı sahabilere örnek olarak; Hz.Aişe, Ümmü Seleme, Meymune bint el-Haris, Cüveyriye bint el- Haris, Ümmü Habibe bint Ebu Sufyan, Hafsa Bint Ömer, er-Rubey bint Muavviz, Hayre bint Ebi Hadra el-Eslemi ve daha çok kadın sahabe sayılabilir.³¹¹

³⁰⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 93-100.

³⁰⁷ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 30.

³⁰⁸ ez-Zümer 39/9

³⁰⁹ Fâtır 35/28

³¹⁰ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 61.

³¹¹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 32.

Eğitimin kadınlar için de yasak olmadığı, bir kadın sahabinin, Peygamber efendimize gelip kendileri için bir gün ayırmasını istemesinden de anlaşılmaktadır. Peygamber efendimiz, kadını tersleyip kadınlara eğitimin gereksiz olduğunu veya yasak olduğunu söylememiş tam aksine kadının dediğini kabul etmiş ve kadınların eğitimi için bir gün tahsis etmiştir.³¹² Hz. Peygamber zamanında mescitler eğitim alanıdır ve Hz. Peygamber, eğitim yeri mescide, bir kadının gelmeyişi öğrendiğinde nedenini sorup elbiseden ötürü neden duyunca kadına arkadaşından elbise ödünç alıp mescide gelmesini ister. (Ebu Davud, Salat, 238-241) Hz. Peygamber, kadının eğitime katılması için çözüm sunmuştur. Oysa iddialar ve söylemler, gerçeği yansıtsaydı böyle bir durum meydana gelmezdi.³¹³

“Kadınları köşklerde oturtmayınız, onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz, ancak yün eğirmeyi ve nur suresini öğretiniz.”(Taberani, Mu’cemul Evsat, 3/46, h. no:5713) Rivayeti, Hz. Peygambere isnat edilmiştir. Rivayetin gerçeği yansıtmadığı, Peygamber efendimizin böyle bir söz söylemeyeceği açıktır. İlim talebinin genel manada her Müslüman üzerine farz olduğunu ve ilmin yazmak suretiyle kaydedilmesi gerektiğini söyleyen peygamber Efendimizin,(s.) eğitim ve öğretimin olmazsa olmazı yazıyı kadınlara yasaklaması düşünülemez.³¹⁴ Tarihsel verilere ve başka bir rivayete göre Hz. Peygamber, sahabe Şifa bint Abdullah’tan zevcesi Hafsa’ya yazı yazmasını ve nemle duasını öğretmesini istemiştir.³¹⁵ Sözü geçen Şifa Bint Abdullah’ın Hz. Ömer zamanında belli işlerde çalıştığı da bilinmektedir.

Sözün özü; eğitim, kadın ve erkek için insanlığı idrak için şarttır. Kadın temelli bir bakış açısıyla baktığımızda; tarih boyunca kadın, çeşitli zaman ve yerlerde farklı muamelelerle karşılaşmıştır. Her türlü haktan, hatta insan olarak varlık bulmaktan dahi mahrum bırakılmıştır. Eğitim ile bu tür meselelerde ilerleme kaydedilmiştir. İslam dini bu ilerlemeye karşı çıkmamış hatta bu ilerlemenin yanında durmuştur.³¹⁶

İslam’da kadının da eğitim görmesi ile ilgili başka bir nokta da meseleye aynı zamanda kulluk bilinci açısından bakılmasıdır. . İnsanlar yaptıklarının karşılığını görecektir: “İçinizden, gerek erkek, gerek kadın, kim hayırlı bir iş yaparsa onun amelini ben elbette boşa

³¹² Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 77.

³¹³ Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm’da Kadın*, 75.

³¹⁴ Güler, *40 Hadiste Kadın ve Aile*, 162.

³¹⁵ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 249.

³¹⁶ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 246.

çıkarmayacağım.”³¹⁷ “Erkekten veya kadından kim güzel işlerden bir şey yaparsa işte onlar cennete gider.”³¹⁸

Ayetlerden çıkan sonuç olarak, erkek gibi kadın da bütün hareketlerini Allah’ın emirleri gereğince yapmak ve ilahi emrin dışına çıkmamakla sorumludur. Bunun için de Allah’ın emir ve talimatını öğrenmeye mecburdur. Zira eğitim kadınlar için yasak değil zorunluluktur.³¹⁹

Eğitim bahsinden sonra gelen çalışma bahsinde de durum eğitimden farksız değildir. İddialar ve söylemler yine kadının çalışmaması gerektiğini ortaya atar fakat İslam’da ve yaşayan Kur’an olarak nitelenen Peygamber Efendimiz zamanında kadınların, erkekler için de geçerli olan ahlaki kurallar çerçevesinde çalışmasına, engel olunan bir durum yoktur.³²⁰

Feministlerin İslam’da kadının çalışmasının yasak olduğuna dair söyledikleri iddia, maalesef İslam dünyasında zikredilen bazı rivayetlerin varlığıyla ilgilidir. Örneğin kadınlar için yazılmış bir kitapta maalesef ki kadının sadece belli işlerde bilgi sahibi olması ve çalışması gerektiğini dile getiren cümleler geçmektedir:

Her ilim herkese fayda vermez, sonra her ilim herkese gerekmez... Evlenme ve aile hukuku, çocuğun bakımı, eğitimi, ev işleri, yuva düzeni, genel sağlık, farz ilmi öğrenme, hasta, fakir, muhtaç kimseleri destekleme, hayırlarda yardımlaşma, iyiliği emir, kötülöklere karşı uyarma, bir afet veya harp anında ilk yardıma koşma gibi konularda kadınlar yeterince eğitilmeli ve tecrübe sahibi yapılmalıdır.³²¹

Oysa Peygamber efendimiz zamanında kadınlar birçok alanda, hemen hemen her iş alanında yer almışlardır. Aynı zamanda Kur’an’ın kadının hayatın her yerinde aktif biçimde yaşamasının engellemediği ve cinsiyet ayrımı yapmadığı açıktır.³²²

“Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşla çıkarmayacağım. Hep birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda işkenceye uğrılanlar, çarpışıp da öldürölenler var ya, onların kötölöklüklerini yemin olsun örteceğim. Ve yemin olsun ki onları, Allah katından bir karşılık olarak, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım.” Karşılıkların en güzeli Allah katındandır.”³²³

Asr-ı Saadette kadınlar birçok alanda çalışmışlardır örnek verecek olursak; Hadis kitapları, Kays oğullarına mensup bir kadının berberlik yaptığından bahseder, Semara bint

³¹⁷ en-Nisâ 4/124

³¹⁸ Fâtır 35/28

³¹⁹ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 247.

³²⁰ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 260.

³²¹ Dilaver Selvi, *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali* (Ankara: Semerkand, 20116), 32.

³²² Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 62.

³²³ Âl-i İmrân 3/195

Nuheyk el- Esvediyye'nin, Şifa bint Abdillahiında sonradan yaptığı çarşı-pazar denetlemesinde görevli olduğu da bilinmektedir. Hendek savaşında, Kuaybe bint Sa'd'ın hasta ve yaralıları tedavi ettiği, Esmâ bint Umeys'in de iyi bir doktor olduğu kitaplarda nakledilmektedir. Ebelik görevinin başında Şifa bint Abdullah'ın bulunduğu söylenmekte ve onun Uhud savaşına birçok Müslüman kadını tedavi için katıldığı bilinmektedir. Bizzat savaşta savaşan ümmü süleym, Nesibe bint Kab'tan da tarihi kitaplar bahsetmiştir. Ticaretle uğraşan Hz. Hatice başta olmak üzere Kayle el- Enmariyye gibi sahâbi hanımların bulunduğu bir gerçektir. Siyasi alanda Ümmü Seleme ön plana çıkmaktadır.³²⁴ Örneklerden de anlaşılacağı üzere kadınların birçok alanda iş hayatında bulunduğu tamamıyla doğru bir bilgidir ve İslam kadının çalışma alanına ahlaki olduğu ölçüde bir kısıtlama getirmemiştir. Zaten o ahlaki ölçü erkeğin çalıştığı alanlarda da vardır.

Araştırmalara göre, İslam tarihinde erkek alimlere hocalık yapmış kadın alimlerin varlığı azımsanmayacak kadar çoktur. İbn Cevzinin hocası, Dineverli Şühde, Hafız Münziri'nin hocası, İsfahanlı Ümmü Habibe, Zünnun Mısri'nin hocası, Fatma Nisaburiyye, İbn Arabi'nin hocası, Fatma bint ibn Müsennadır. İmam Suyuti, kadın hocalarının yardımıyla “Buğyetü'l-Vuat” eserini bitirdiğini dile getirmiştir. Bu isimle İslam tarihinde hocalık yapan bazı kadınların isimleridir. Görülen o ki Müslüman kadın, İslam tebliği için her alanda kendine yer edinmiştir.³²⁵

Son olarak feministlerin İslam nezdinde olmasa da kadının emeğinin yok sayılması iddiasına, İslam dünyasından Prof. Dr. Hayrettin Karaman şu sözlerle çözüm yolu önermiştir.

“ Şahsı, ailesi ve toplumu için bir iş yapan, bir hizmeti ifa eden kadın, buna karşı bir ücret alsın almasın, maddi bir menfaat sağlasın sağlamasın ‘çalışan kadın ‘ olarak anlaşılmalı, bir şeref ve saygınlık söz konusu ise, bu zikredilen manada bütün çalışan, hizmet veren kadınlara ait olmalı, kadın problemleri üzerine eğildiği zaman da “ev, sosyal hizmet ve iş kadınları” bir bütün olarak hepsi birden çalışan kadın kabul edilerek çözümler aranmalıdır.”³²⁶

6.3. Kadının Cihada Katılımı Meselesi

İslam hukukuna göre kadın askerlik yapmak ve harbe iştirak etmekle mükellef değildir. Mükellef olmasalar da cihada katılımları yasak da değildir. Peygamber Efendimiz zamanında kadın sahabe de cihada katılmış, gazi ve şehit olmayı gaye olarak kendilerine belirlemişlerdir. Şehitlik mertebesine ilk ulaşanda İslam tarihinde bir kadındır. Aynı zamanda kadın bi zatihi

³²⁴ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 33-35.

³²⁵ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 79-81.

³²⁶ Hayrettin Karaman, *Sosyal Hayatta Kadın*, “Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri”, *Ensar Neşriyat*, (2005), 334.

cihada katılım göstermese de yetiştirdikleri çocuklar, mücahid olmuşlardır böylelikle kadın cihadını sadece savaşta vermemiştir. Cihad içinde her alanda yine kadın vardır. Mücahidleri yetiştirmede, savaş esnasında tıbbi yardımlarda, şehit definlerinde hatta kılıç elinde bir halde savaşta...³²⁷

Peygamber efendimiz zamanında kadınların cihada katıldıklarını hatta şehitliği istediklerini ve bunun yanlış olmadığını gösteren bir rivayet şöyledir:

Enes b. Malik'in rivayetine ettiğine göre: Resûlullah (s.) Ümmü Haram Bînt Milhân'ın yanına gider o da kendisine yiyecek takdim edilirdi. Ümmü Haram, Übade b. Sabitin nikâhı altındaydı. Bir gün Resûlullah (s.) yine onun yanına gitmiş o da kendisine yemek takdim etmiş. Sonra efendimizin, saçını taramaya oturmuş. Derken Resûlullah uyumuş. Sonra gülerek uyanmış. Ümmü Haram diyor ki: Ben: Seni güldüren nedir ya Resûlallah? dedim. “Ümmetimden bir takım insanlar, bana Allah yolunda gaza ederlerken arz olundular. Şu denizin enginine tahtlar üzerinde krallar olarak yahut tahtlar üzerinde krallar gibi binip gidiyorlardı.” Haram demiş ki bunun üzerine ben: Yâ Resûlallah Allah'a dua et beni onlardan eylesin. Dedim. Oda dua etti sonra başını (yastığa) koyarak uyudu. Sonra gülerek uyandı. Ümmü Haram diyor ki ben yine: Seni güldüren nedir ya Resûlallah dedim. O birinci defada dediği gibi: “Ümmetimden bir takım insanlar, bana Allah yolunda gaza ederlerken arz olundular.” buyurdu. Ben: Ya Resûlallah Allah'a dua et beni onlardan eylesin. Dedim. “Sen evvelkilerdensin” buyurdular. Sonra Ümmü Haram Binti Milhân Muaviye zamanında cihad için gemiye binmiş ve denizden çıktığı anda hayvanından düşerek vefat etmiştir.(Buhari, İsti'zan, 41)

Anlaşıldığı üzere cihad, faziletli bir ibadettir ve kadınlar fiilen cihada katılabilirler. Şehid olmayı temenni etmek de kadınlar içinde erkekler içinde caizdir.³²⁸ Bu sebeple kadınların cihada katılmaktan mahrum edildiğine yönelik iddialar gerçeği yansıtmaktan uzaktır.

6.4. Kadının İbadetlere Katılımı

İbadetlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde esas alınan şey kadın ile erkek arasındaki eşitliktir. Bu bağlamda erkeğe farz kılınan namaz, zekat, hac, oruç ve diğer ibadetlerin aynısı kadına da farz kılınmıştır.³²⁹ Şimdi zikredeceğimiz ayet ve hadiste görüleceği gibi kadın ve erkek arasında ibadet alanında da ayrım yoktur.

³²⁷ Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 265-267.

³²⁸ Güler, *40 Hadiste Kadın ve Aile*, 204.

³²⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 84.

Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ın zikrine koşunuz.
(Cuma, 9)

Allah'ın kadın kullarını mescitlerden alıkoymayın. (Buhari, Fethu'l Bari)

“Esmâ bint Ebî Bekir, bir gün Peygamber'e gelerek: Ya Nebiyyallah, Zübeyr'in bana getirdikleri dışında hiçbir şeyim yok. Onun bana getirdiği şeylerden bir miktar infak etmemde bir sakınca var mıdır? Diye sordu. Bunun üzerine Peygamber (s.) “ Gücün nispetinde infak et. Malının fazlasını saklama ki, Allah da sana lütuf ve ihsanını kesmesin” buyurdu.”(Buhari, “Hibe”, 15)

“Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın kızı ile birlikte Peygamber efendimize geldi. Kızının kolunda iki altın bilezik vardı. Peygamber efendimiz kadına, “ Bunun zekatını veriyor musun?” diye sordu. “Hayır” dedi. Peygamber efendimiz, kadına “Kıyamet günü Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik takması hoşuna gider mi?” deyince, kadın hemen onları çıkarıp Peygamberimize uzattı ve “ Bunlar Allah ve Resulüne aittir.” Dedi.”(Ebu Davud, Zekat: Bab 4, no:1563)

Kadınların ibadeti hakkında düşünen ilimle meşgul olanlar içerisinde yukarıda geçen rivayeti delil olarak gösterip kadınların Cuma namazı kılmasının da farz olduğunu söylemişlerdir.³³⁰ Bu da konumuz gereği kadınların ibadette dışlanmadığı görüşünü destekler niteliktedir. Zaten Cuma namazı kadınlara farz demeyen çoğu alim kadınların Cuma namazı kılamayacağını da söylememiştir. İsteyen herkes gidip ibadetini yerine getirir.³³¹

Bazı zihniyetler, maalesef kadınları camilerden uzak tutmaya çalışmışlardır. Üzücü bir durumdur ki bu zihniyet kendilerine inanan birçok taraftar bulmuştur. Kendilerinin inandıkları ve Kur'an'la açıkça çeliştiği görülen rivayetler aşağıda verilecektir.

“Kadının evinin avlusunda kıldığı namaz, mescitte kıldığı namazdan, evinde kıldığı namaz, avluda kıldığı namazdan, evin iç kısmında kıldığı namaz, evin açık yerinde kıldığı namazdan daha faziletlidir.”(Ebu Davud, “Salat”,54)

“Kadın, insanın ar ve namusudur. Evinden dışarı çıktığında şeytan ona yaklaşır. Kadının Allah'a en yakın olduğu yer evidir.”(İbn Huzeyme, Sahih, III, 93)

³³⁰ Dorman, 101 Soruda Kur'an, 498.

³³¹ Taslaman - Taslaman, İslam ve Kadın, 69.

Rivayetlerin asılsız olduğu yine hadis kitaplarında ve tarih kitaplarında geçen ifadelerden ortaya çıkmaktadır. Tarihi kaynaklara baktığımızda Medine’de inşa edilen büyük camide, kadın-erkek tüm inananların toplanıp beraber ibadet yaptığını, eğitim gördüklerini, istişarelerde bulunduklarını görürüz.³³²

Yukarıda zikredilen rivayetlerin aksi yönde, Kadının toplumun içinde ve ibadetini toplu yapmasında hiçbir sakınca olmadığını bildiren Kur’an’la ve tarihsel verilerle çelişmeyen rivayetlerden birkaç örnek vererek kadınların ibadet bahsini bitirmiş olacağız.

“Peygamberimiz, kadınların camiye kolay girip çıkmaları için Medine’deki mescidin üç kapısından birini sadece kadınlara tahsis etmiştir.”(Ebu Davud, “Salat”, 17)

“Peygamberimiz, camiye gelen çocuklu kadınların durumuna hassasiyet gösterir ve namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda namazı kısaltırdı.”(Buhari, “Ezan”, 65)

“Hz. Ömer’in karısı her gün sabah ve yatsı namazlarında mescitte cemaatle kılardı. Kendisine, kocası Ömer’in bundan hoşlanmadığı ve kıskandığını bildiği halde niçin namaz için mescide geldiği sorulunca şöyle karşılık verdi:” Ömer’in benim mescide gelmeme yasak koymasına Hz. Peygamber’in ‘Allah’ın hanım kullarını Allah’ın mescitlerinden men etmeyiniz’ hadisi engel oluyor.”(Buhari, Cuma, 11)

Netice olarak İslam temek kaynakları kadınların ibadetlere katılımına bir engel koymamıştır. Aksine İslam tarihi kadınların ibadetlere katıldığını göstermektedir. Mescitte ibadet etmeyi kadınlara yasaklayan rivayetler İslam’ın kadına bakışını yansıtmamaktadır.

7.KADININ AHLAKİ STATÜSÜ HAKKINDAKİ İDDİALAR

Bu bölümde ele alacağımız konular Kur’an’da geçen fitne kelimesine ilave olarak çoğunlukla hadis kitaplarında geçen rivayetler üzerinden şekillenmiştir. Burada bu rivayetlerin isnatlarına ve isnatlar üzerinde yapılan araştırmalara değinilmeyecektir. Fakat burada belirtmek gerekir ki verilen rivayetlerin bazısının isnadı, bazısının metni tam anlamıyla sahih kabul edilen hadisler arasında değildir. Zikredilen rivayetlerin büyük oranda şüpheli olduğu belirtilmektedir.³³³ Bu rivayetler üzerinden yapılan haksız iddiaların incelenmesi gerekmektedir.

³³² Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 69.

³³³ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 428.

7.1. Kadının Fitne Olarak Görülmesi

Fitne kelimesi, “altın ve gümüş gibi değerli madenleri ateşte eritmek” anlamına gelen “fetene” kökünden türetilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de, ateşe atma ve ateşle imtihan etme anlamında geçmektedir. Sözlüklerde ise fitne kelimesi, sinama, üzüntü, bela ve felaketle imtihan etme gibi anlamlara gelir. Kur’an’da da fitne kelimesi sözlük anlamına yakın anlamlarda kullanılmıştır. Genel olarak ise fitne kelimesi, Müslümanlar arasında çıkan kargaşa, anarşi ve iç savaş gibi olumsuz gelişmeleri ifade eder.³³⁴ İslam ansiklopedisi ise fitne terimini, “imtihan, iyi veya kötü şeylerle deneme; manevi çöküntü; dini, içtimai ve siyasi kargaşa anlamlarında” açıklamıştır.

Kur’an’da ve rivayetlerde insanlar için bazı fitne araçlarından bahsedilmiş, inananlara dikkat etmeleri için bilgilendirme yapılmıştır:

“Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük mükafat vardır.”³³⁵

“Şu da bir gerçek ki, mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük ödül vardır.”³³⁶

“Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım.”(Buhari, Nikah 18)

İmtihan aracı olarak sayılan şeyler arsında son rivayetteki örnekte kadında geçmektedir. Fakat bilinmelidir ki kadınlar için de erkekler, imtihan aracı yani fitne olabilirler; çünkü her insan için en büyük fitne, imtihanı kaybetmesine sebep olan her neyse odur. Bundan dolayı karşı cinsle ilişkideki hatalar da imtihanı kaybetmede önemli bir unsur olabilir. Ontolojik olan bu imtihanın tüm suçunu sırf kadın olduğu için, kadına atamaz. Ortada suç değil imtihan vardır ve imtihanı kaybeden kimse o suç işlemiş olur.³³⁷ Dolayısıyla kadının “fitne” olarak nitelenmesi onun erkek için bir imtihan olması anlamına gelmektedir. Yoksa Feministlerin iddia ettiği gibi kadın ortalığı karıştıran kötü bir insan cinsi olarak vasıflanmamıştır. Eğer böyle olsaydı dinin kadına değer yüklediği diğer ifadelerine bir anlam vermek imkansız olurdu. İmtihan vesilesi olarak elbette sadece iki cinsten birinin zikredilmesi bir sorun gibi görünse de burada Kur’an’ın

³³⁴ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 44-47.

³³⁵ el-Enfâl 8/28

³³⁶ et-Tegabün 64/15

³³⁷ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 72-73.

erkeği evin sorumluluğunu üzerine alan bir cins olarak ona hitap etmesini dikkate almak gerekir. Elbette erkek de kadın açısından bir imtihan konusudur.

7.2. Kadının Hilekâr Olarak Görülmesi

Bir diğer sorun da kadınların hilebaz olarak gösterilmesine sebep olan bazı ifadelerin yine yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Kur'an da geçen "Kesinlikle siz kadınların hilesi büyüktür."³³⁸ ayetinden yola çıkarak kadının İslam'da hilekar bir varlık gösterildiği suçlaması yapılmaktadır.

İncelemelere göre, İmam Kurtubi, yazdığı tefsirde yukarıda zikredilen sözün Kur'an'da geçtiğini fakat bu sözü söyleyenin, Mısır azizi olduğunu söyler. Aziz, kendi hanımı ile Hz. Yusuf arasında geçen olay bağlamında, gerçekleri öğrendiği vakit karısına bu sözü söylemiştir. Kur'an'da geçmesi sebebiyle sözü Allah'a nispet etmek büyük yanlış anlamalara neden olmaktadır.

Maalesef ki bazı din adamları, "...Şeytanın hilesi zayıftır."³³⁹ ayeti ile bahsi geçen ayeti karşılaştırıp kadınların şeytandan daha hilebaz olduğu görüşünü savunmuşlardır. Fakat Azizin karısı ile Hz. Yusuf'un yaşadığı olaydan ötürü kadınların hepsini hilekâr olarak niteleyen zihniyet, Hz. Yusuf'u büyük ve planlı bir hile ile kuyuya, ölüme terk eden Hz. Yakup'a yalan söyleyen erkek kardeşlerinden ötürü tüm erkekleri hilekâr olarak nitelememiştir. Zaten nitelememelidir fakat kadınları da böyle bir genelleme içine almamalıdır.³⁴⁰

Bazı hadis kaynaklarında geçen kadının Hilekâr olduğu ile ilgili kesit de şöyledir. "Hz. Peygamber'in vefatıyla sonuçlanacak hastalığı esnasında namaz kıldırmak için mescide çıkamadığı bu sebeple yerine imam olarak Hz. Ebu Bekir'in namaz kıldırmasını istediği, ancak Hz. Aişe'nin, ashabın Ebu Bekir'in imam olmasından hoşlanmayacakları ve kendisine buğz etmeleri endişesiyle buna karşı çıkarak: "Babası Ebu Bekir'in gönlü yufka bir kimse olduğunu, ağlamaktan Hz. Peygamber'in yerine imam olarak cemaate namaz kıldıramayacağını" söylediği, Hz. Peygamber'den onun yerine imam olarak Hz. Ömer'i tayin etmesini istediği nakledilmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in "Ebu Bekir'e emredin cemaate namaz kıldırsın, siz Yusuf'un(as) arkadaşları olan kadınlarsınız" buyurduğu kaydedilmektedir." (İbn İshak, s. 709)

---

³³⁸ Yûsuf 12/28

³³⁹ en-Nisâ 4/76

³⁴⁰ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 177-178.

Bu ve buna benzer rivayetler incelendiğinde kiminin metninde kiminin isnadında sıkıntılı durumların olduğu kaydedilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatı esnasında hanımlarına bu cümleleri kullanmayacağı belirtilmiştir. Bu ifadeyi kabul etmek, Mü'minlerin anneleri olan temiz Peygamber hanımlarını, Hz. Yusuf'a hile ve tuzak kurdukları Kur'an'da belirtilen kadınlarla aynı kefeye kıyma, kabul edilecek bir husus değildir.³⁴¹

7.3. Kadının Şeytan ile İş Birliği Yapması

Kadının şeytan ile iş birliği yapması, kadının şeytan şeklinde görülmesi, kadınların şeytanın silahı-tuzağı ve ipi olarak bildirilmesi gibi rivayetler, tamamıyla İslam zihniyeti ile zıt bir görüştür. Ve bu konuda güvenilen hiçbir delil yoktur. Evrensel bir din olan İslam'ın ve bu dinin tebliğini yapmış olan bir Peygamber'in, kendisine iman etmelerini istediği insanların en az yarısını meydana getiren kadınları, karşısına alması, onları dinden ayırması ve apaçık bir düşman olan şeytan ile aynı yere koyması kabul edilecek bir durum değildir. Hz. Peygamber'e bu şekilde isnadlarda bulunulmasını sağlayan rivayetler, Cahiliye dönemi ile Yahudi ve Hristiyan kültüründen yansımalarıdır.³⁴²

Kadınları şeytan ile aynı kefeye koyma yaklaşımı, Kur'an'ın öğretilerine ters bir durumdur. Hz. Peygamber'in Kur'an'a aykırı davrandığı da kesinlikle düşünülemez. İslam'a göre insan, yaratılmışların en şerefliisidir ve insanlar birbirlerinin de velisidir. Çünkü Allah, Kur'an'da hiç kimseyi cinsiyetine bağlı olarak yermemiştir. Bilakis insanları, takvalarına göre ödüllendirmiştir.³⁴³

Buna karşılık İslam'ın birincil kaynağı olan Kur'an'a bakıldığında bahsi geçen ifadelerin Kur'an'da yeri olmadığı görülecektir:

“Mü'min erkekler, mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılar, zekat verirler. Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Çünkü Allah azizdir, hikmet sahibidir.”³⁴⁴

“Erkek yahut kadın, her kim inanmış olarak iyi işler yaparsa, onu tertemiz bir hayatla yaşatırız. Ve böylelerinin karşılıklarını, işleyip ürettiklerinin en güzeliyle veririz.”³⁴⁵

Netice olarak Kur'an'da kadının Şeytan olarak nitelendirilmesi söz konusu değildir. Bu tür nitelendirmeler daha ziyade hadis adı altında bizim kaynaklarımıza giren rivayetlerden

³⁴¹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 406-407.

³⁴² Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 71.

³⁴³ Taslaman - Taslaman, *İslam ve Kadın*, 59.

³⁴⁴ et-Tevbe 9/71

³⁴⁵ en-Nahl 16/97

kaynaklanmaktadır. İslam değer, onur, şeref, sorumluluk ve onun karşılıkları bakımından erkek ile kadını aynı konumda görmüştür.

7.4. Kadının Uğursuz Olarak Görülmesi

Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan bazı rivayetlerde, kadında, atta ve evde uğursuzluk bulunduğu söz edilmektedir. Kütüb-i sitte içerisinde bazı rivayetlerde ise uğursuzluk kavramı reddedilmekte, uğursuzluğun cahiliye inancı ve şirk olduğu bildirilmektedir.³⁴⁶ Bizlerce kabul görülen görüş ikinci görüştür.

İlk görüşün ileri sürdüğü rivayetleri özetleyen rivayet, aşağıda zikredilmiştir:

“Bir şeyde uğursuzluk olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu.”(Buhari, Cihad 47, Nikah 17) zikredilen rivayetin doğruluğu İslam geleneğince tartışılmıştır. Konuyla ilgili hadislere ve açıklamalara bakıldığında kadına uğursuzluk isnat edilmesinin doğru olmadığı görülecektir. “Uğursuzluğa inanmak şirktir. İslam’da uğursuz sayma yoktur.”(Buhari, Tıb, 54) Gibi Buhari’de geçen rivayetler, Kur’an’ın muhtevasına ve İslam’ın ilkelerine uymaktadır. Ek olarak Ebu Hureyre’den gelen birçok hadise itiraz eden Hz. Aişe’nin, Ebu Hureyrenin kadınların uğursuzluğu rivayetine de muhalefet etmiş ve demiştir ki, “ Ebu Hureyre dersini iyi öğrenmemiş. Bizim eve Peygamber tam bir cümlemin ortasındaiken geldi ve sadece son kısmını duydu. Peygamber, Allah, Yahudileri yalanlamaktadır; onlar üç şey uğursuzluk getirir: ev, kadın ve at demişlerdi.” (Tayalisi, Müsned, s. 215)

Aynı hadis kitaplarında yer alan ve iki farklı yönü işaret eden uğursuzluk söyleminde bizler İslam’da uğursuzluğun olmadığı yönüne işaret eden rivayetlerin geçerli olduğunu savunuyoruz. Ve İslam’ın kadına hatta insana veya her hangi bir şeye uğursuzluk atfettiğini düşünmüyoruz.

---

³⁴⁶ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 107.

SONUÇ

Feminizm düşüncesi, ortaya çıktığı zamandan sonra belli olaylar ve görüşlerden ötürü farklı türlere ayrılmıştır. Bundan dolayı feminizm deyince insanın aklına tam anlamıyla bir görüş ve toplu bir inanış gelmemektedir. Biz, çalışmamızda yanlış bir algı oluşmasın diye feminizm tarihinden ve türlerinden de bahsettik. İkinci bölümde değindiğimiz iddiaların hepsi tüm feministlerin öne sürdüğü iddialar değildir. Kaldı ki feminist düşüncede dindar feministler de mevcuttur. İslam toplumunda da kendilerini İslamcı feministler olarak bildiren kimseler de vardır.

Araştırmamızda iddialarına değindiğimiz feminist düşünce, farklı ideolojiler barındıran düşünce sistemidir. Bu düşünce sistemi, İslam'ın aksine kadın ve erkek arasında kapanmaması gereken ayrımlar olduğundan bahseder, düşünce sistemini hep bir çatışma içinde gerçekleştirir. İslam ise kadın ve erkeği bir bütünün parçaları olarak görür. İki cinsi birbirinden ayırmaya değil iki cinsle birlikte bütüncül bir dünya düzeni kurmayı hedefler.

Feminizm düşünce sistemi, görüşlerini dine özellikle İslam'a karşı kullanmaktan çekinmemiştir. İslam'ı geniş kitleler nezdinde yanlış bir şekle büründürmeye çalışmıştır. Feminist düşünce sisteminin bu türden iddialarını İslam dini içinde kabul etmek olağan bir durum değildir.

İslam dini iddiaların aksine kadınlara özlerinde zaten var olan değeri tekrar hatırlatıcı görevler vermiş kadın ve erkeği birbirinden üstün kılmamıştır. Fakat geleneklerin, israiliyyat bilgilerin ve ataerkil bir bakış açının vermiş olduğu zeminle İslam'ın ilk yıllarında hatırlatılan değer Peygamber efendimizin vefatından sonra tekrar unutulmaya yüz tutmuştur. Kur'an'da kadına karşı söylemler bulamayan kimseler hadis literatürüne başvurmuş maalesef bu literatürdeki bazı ifadelerle de istedikleri algıyı oluşturabilmişlerdir. Bundan dolayıdır ki hadis literatürü, Kur'an, akıl, fitrat, tarihsel gerçekler ve iç tutarlılık süzgeçlerinden geçirilmelidir. İslam'ın özüne, ve ruhuna uygun olmayan geleneksel kadın anlayışı yerine; akıl, vahiy, bilgi, bilim, sevgi, adalet ve merhamet temelinde yükselen bir din ve hayat anlayışının hakim kılınması için Kur'an'ın kadına bakışının hayata yansıtılması gerekir.

Gelenekler, feminist iddialar ve bakış açıları ne söylerse söylesin Kur'an'ın hatta İslam'ın kadına bakışı nettir. İslam'da insanlara cinsiyet temelli bakılmaz, kimse seçmediği bir durumun

cezasını çekmez. İslam kadını da erkeği de yeryüzünde halife tayin etmiş. Birbirlerine üstün değil birbirlerine veli kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Afsaruddin, Asma. *İlk Müslümanlar Tarih ve Bellek*. İstanbul: Nefes, 2014.
- Akdemir, Salih. *İslami Araştırmalar*. “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerim’de Kadın” 5/4 (Ekim 1991), 260-270.
- Apaydın, Yunus. “Tesettür”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 538-543. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Arat, Necla. *Feminizm’in abc’si*. Ankara: say, 4. Basım, ts.
- Arat, Necla. *Kadın Sorunu*. İstanbul, 2. Basım, 1986.
- Arruzza, Cinzia vd. *%99 İçin Feminizm: Bir Manifesto*. çev. Utku Özmakas. İstanbul: Sel, 2021.
- Arsel, İlhan. *Şeriat ve Kadın*. İstanbul, 13. Basım, 1995.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan, 4. Basım, 2021.
- Ateş, Süleyman. *Kur’an Ansiklopedisi*. 30 Cilt. İstanbul: Kur’an Bilimleri Araştırma Vakfı, 1997.
- Barın Akman, Filiz. *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*. İstanbul: Kopernik, 2017.
- Bayındır, Abdülaziz. *Kitap ve Hikmet*. “Savaş Esirleri ve Cariyelik” 11 (2015), 1-11.
- Beauvoir, Simone de. *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*. ed. Emine Sarıkartal. çev. Gülnur Acar Savran. 2 Cilt. İstanbul: Koç Üniversitesi, 4. Basım, 2022.
- Beauvoir, Simone de. *İkinci Cinsiyet Yaşanmış Deneyim*. ed. Emine Sarıkartal. çev. Gülnur Acar Savran. 2 Cilt. İstanbul: Koç Üniversitesi, 4. Basım, 2022.
- Berktaş, Fatmagül. *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis, 1996.
- Buhârî, Muhammed ibn İsmâil el-. *el-Câmi’u’l-musnedu’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Rasûlillâh (s) sunenihi ve eyyâmihi*. İstanbul: Çağrı, 1992.
- Cameron, Deborah. *Meraklısına Feminizm*. çev. S.Melis Baysal. İstanbul: Nova Kitap, 2022.

- Dorman, Emre. *101 Soruda Kur'an*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 10. Basım, 2021.
- Gerhard, Ute. *Kadın Hareketleri ve Feminizm 1789'dan Bugüne Bir Hikâye*. çev. Ülkü İrem Alabayırlı. İstanbul: Runik Kitap, 2020.
- Güç, Ayşe. *Bir Müslüman Kadın Sorunu ve Feminizm'e Nasıl Bakmalı ?* ed. Yasin Aktay - Mahmut Hakkı Akın. İstanbul: Beyan, 2021.
- Güç, Ayşe. *Milel ve Nihal*. "İslamcı Feminist Kim? Kavramların Gölgesinde Bir Kadın Söylemi", 393-417.
- Güç, Ayşe. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 17/2 (2008), 649-673.
- Güler, Zekerriyya. *40 Hadiste Kadın ve Aile*. İstanbul: Rihle Kitap, 4. Basım, 2019.
- Hanım, Fatma Aliye. *Nisvan-ı İslam*. İstanbul: Kesit, 2012.
- Hatib et- Tebrizi, Veliyyuddin Muhammed el-. *Mişkâtü'l-masâbih*. Dimaşk, 1961.
- Kara, İsmail. *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*. 3 Cilt. İstanbul: Dergâh, 1. Basım, 2011.
- Karadavi, Yusuf el-. *Müslüman Aile*. çev. Muhammed Recai Gündüz. İstanbul: Nida, 2. Basım, 2019.
- Karaman, Hayrettin. *Sosyal Hayatta Kadın*. "Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri". *Ensar Neşriyat*, 333-348.
- Kurt Akçaoğlu, Habibe. *Müslüman Kadın Stk Muhafazakarlık Feminizm*. Ark, 2022.
- Kutub, Seyyid. *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*. çev. Mustafa Nuhoğlu. İstanbul: Ravza, 3. Basım, 2007.
- Martı, Huriye. *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2020.
- Mccann, Hannah (ed.). *Feminizm Kitabı*. çev. Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa, 2020.
- Notz, Gisela. *Feminizm*. çev. Sinem Derya Çetinkaya. Ankara: Phoenix, 2018.
- Oral, Rıfat. *Kur'an'ın Temel Konuları Her Cüzden Üç Mesaj*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Ömer Çelik Meali. 20 Mart 2024. <https://kuranvemeali.com>

- Rocheftort, Florence. *Feminizmler Tarihi*. çev. Özlem Altun. İstanbul: Sel, 2020.
- Selvi, Dilaver. *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*. Ankara: Semerkand, 20116.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto, 7. Basım, 2018.
- Şeriatı, Ali. *Kadın (Fatıma Fatımadır)*. çev. Esra Özlük. Ankara: Fecr, 12. Basım, 2022.
- Taslaman, Caner - Taslaman, Feryal. *İslam ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020.
- Taş, Gün. *Akademik Hassasiyetler*. “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, 163-175.
- Terzioğlu, Hülya. *Mâtürîdî’de Kadın Algısı Te’vîlâtü’l-Kur’an Bağlamında Bir İnceleme*. İstanbul: Gökkuşbe, 2018.
- Topaloğlu, Bekir. *İslamda Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 15. Basım, 1985.
- Ünal Özkorkut, Nevin. “İslam Ceza Hukukunda Kadın” 2 (2007), 83-95.
- Yıldırım, Kadri. *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*. İstanbul: Avesta, Berdan Matbaası., 2019.